

THE MERIC JOURNAL

MERİÇ ULUSLARARASI SOSYAL ve STRATEJİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN NO: 2587-2206

EDİRNE

**MERİÇ ULUSLARARASI SOSYAL VE STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

CİLT: 8

SAYI: 3

ARALIK 2024

**MERIC INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND
STRATEGIC STUDIES**

VOLUME: 8

ISSUE: 3

DECEMBER 2024

E-ISSN: 2587-2206 (Online)

EDİRNE

**Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt 8, Sayı 3, Aralık 2024**

**Meric International Journal of Social and
Strategic Studies
Volume:8, Issue:3, December 2024**

Editör | Editor

Dr. Öğr. Üyesi Gülüm Burcu DALKIRAN, Trakya Üniversitesi, Türkiye
Email: editor@mericjournal.com

Editör Yardımcıları | Editorial Assistants

Öğr.Gör. Nur KESKİN ÇELİK, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
email: nurkeskin@mericjournal.com
nurkeskincelik@trakya.edu.tr

Yazım ve Dil Editörleri | Spelling and Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Orhan SEVİNDİK, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,
Türkiye
email: orhansevindik@iuc.edu.tr

Öğr.Gör. Sena DAŞKIRAN, Trakya Üniversitesi, Türkiye
email: senadaskiran@trakya.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Özlem ALADAĞ BAYRAK
email: oabayrak@trakya.edu.tr

Mizanpaj Editörleri | Layout Editors

Öğr.Gör. Nur KESKİN ÇELİK, Trakya Üniversitesi,
Türkiye
email: nurkeskin@mericjournal.com
nurkeskincelik@trakya.edu.tr

Editorial Board- Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mustafa HATIPLER
Prof. Dr. Ayhan AYTAÇ
Prof. Dr. Mümün TAHİR
Prof. Dr. Ergeni VELEV
Prof. Dr. Nurcan METİN
Prof. Dr. Engin BEKSAÇ
Prof. Dr. Murat ÇETİN
Prof. Dr. Süleyman Gökhan GÜNAY
Prof. Dr. Özlem ÖZKIVRAK
Prof. Dr. Numan ORUC
Prof. Dr. Fehim HUSKOVIÇ
Doç. Dr. İskender GÜMÜŞ
Doç. Dr. Simge ÖZER PINARBAŞI
Doç. Dr. Muamer HODZIC
Doç. Dr. Kiriakos AMOUTZAS
Dr. Amina Siljak JESENKOVIC

Founding Editor

Dr. Öğr. Üyesi Gülüm Burcu DALKIRAN, Trakya Üniversitesi, Türkiye

İnternet Sayfası | Internet Page

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/meric>

Taranan ve Dizinlenen İndeksler | Abstracted and Indexed in

online

Dergi Hakkında | About the Journal

ISSN: 2587-2206 (Online) International Journal Publication Details for “The Meric Journal”

Aims & Scope:

The Meric Journal is the official journal of “Stratejik, Sosyal ve Kültürel Araştırma Derneği” (Association For Strategic Social And Cultural Research). Publication type is the academic journal. The principal purpose of the journal is to publish scholarly work in the social sciences defined in the classical sense, that is in the social sciences, the humanities, and the natural sciences (education, communication, geography, history, linguistics, psychology, anthropology, philosophy, philology, musicology, fine arts, sociology, archaeology, economics, international relations, social work, political science, international studies, businessmanagement, applied econometrics, applied statistics, law,

public administration). The journal serves as a publication medium for the solution of problems in the field of social sciences.

Publisher information:

Stratejik, Sosyal ve Kültürel Araştırma Derneği, (Association For Strategic Social And Cultural Research). Saraçlar Street. No:23/3, Edirne/Turkey

E-mail: editor@mericjournal.com **Bibliographic records:** 07/2017 to present

Publication type: Academic Journal

Subjects: Social sciences include: Education, communication, geography, history, linguistics, psychology, anthropology, philosophy, philology, musicology, fine arts, sociology, archaeology, economics, international relations, social work, political science, international studies, business management, applied econometrics, applied statistics, law, public administration.

Description: Serves as a publication medium for the solution of problems in the field of social sciences.

Frequency: Three times a year

Peer Reviewed: Yes

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Abdulkadir KÖKOCAK- Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Cemile ARİKOĞLU ÜNDÜCÜ- Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir Murat ALTINTAŞ- Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Saliha KODAY- Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Eyyüp ECEVİT- Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut DOĞAN-Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim GÖRÜCÜ- İnönü Üniversitesi
Doç.Dr. Turgut AKYÜZ- Gümüşhane Üniversitesi
Doç.Dr. Kutay UZUN- Trakya Üniversitesi
Doç.Dr. Melike CÖMERT- İnönü Üniversitesi
Doç.Dr. İskender GÜMÜŞ- Kırklareli Üniversitesi
Doç.Dr. Nezahat DOĞAN- Arkin Üniversitesi
Doç.Dr. Ramazan ÇELİK- Trakya Üniversitesi
Doç.Dr. Mehmet SUİÇMEZ- Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazife Merve HAMZAOĞLU- İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alim Emin YUSUFOĞLU- Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Filiz KATMAN- İstanbul Aydın Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles Derleme Makaleleri / Review Articles

Sibel TAŞKIN

İş Yaşam Dengesi Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi.....176-200
Türkiye’de Üniversitelerin... The Meric Journal Cilt:8, Sayı:1, Yıl:2024

Bibliometric Analaysis of Graduate Thesis on Work-Life Balance

Aysel ARSLAN & Hilal ÇETİN

4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler: Bir Doküman İncelemesi.....201-221

Root Values in the 4th Grade Religious Culture And Ethics Textbook: A Document Review

Doğancan BAY

The Importance of the Meric River In Turkey’s Geopolitşcs in Terms of the Concept Of “National Security”.....222-242

“Milli Güvenlik” Kavramı Açısından Meriç Nehri’nin Türkiye’nin Jeopolitiğinde Meriç Nehri’nin Önemi

Betül SABAHÇI

Yerel Gazetecilerin Yapay Zekâyı Kullanım Durumu: Yozgat Yerel Gazete Çalışanları Örneği.....243-258

Use of Artificial Intelligence by Local Journalists: The Case Of Yozgat Local Newspaper Employees

Nisa FAZLIOĞLU, Ayşenur BAŞALAN, Emel GÜVEN, Tamer EREN

Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi.....259-275

Bibliometric Analysis of Graduate Thesis on Geographical Indication

Hacı MORTAŞ

Türkiye’deki Siyasal Partilerin Temel Sosyal Sorunlara Yaklaşımlarının Parti Programları Üzerinden Analizi.....276-300

Analysis of the Approaches of Political Parties in Türkiye to Basic Social Problems Through Their Party Programs

Murat ÇETİN

Yapısal Kırılmalar, Finansal Gelişme ve Yenilenebilir Enerji Kullanımı: Türkiye Ekonomisinden Ampirik Kanıtlar301-332

Türkiye’de Üniversitelerin... The Meric Journal Cilt:8, Sayı:1, Yıl:2024

Structural Breaks, Financial Development and Renewable Energy Use: Empirical Evidence From Turkish Economy

Koray KAÇAR

Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği Bağlamında İngilizce Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi333-357

Investigation of the English Teaching Curricula on the Basis of the Ministry of National Education Foreign Language Education and Teaching Regulation

Yayına Geliş Tarihi: 05/01/2024
Yayına Kabul Tarihi: 10/10/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3 Yıl:2024, Sayfa: 176-200
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

İŞ YAŞAM DENGESİ ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Sibel TAŞKIN¹

Özet

Bibliyometrik araştırmalar, çalışılacak konunun belirli süreçlerde gözden geçirilmesi açısından inceleyecek araştırmacıya ve o konuyu ileride inceleyecek araştırmacılara fayda sağlayacaktır. Çalışmamızda, YÖK ulusal tez merkezinde alınan bilgiler doğrultusunda iş yaşam dengesine ilişkin lisansüstü tezler incelenmiştir. Yöntem olarak bibliyometrik analiz tercih edilerek, "iş yaşam denge" ve "iş hayat denge" anahtar kelimelerini tez başlığında bulunduran lisansüstü tezler analiz edilmiştir. Bazı lisansüstü tezlerde "iş yaşam denge(si) bazılarında ise iş yaşam denge(leri)" şeklindeki kullanımdan ötürü "iş yaşam denge" ve İngilizce literatürde "work life balance" kullanımının Türkçe literatürde "iş yaşam denge" ya da "iş hayat denge" şeklinde kullanılabilir olması nedeniyle sonuç olarak "iş yaşam/hayat denge" anahtar kelimeleri ile arama yapılması tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda 2007-2023 yılları arasında bu konu ile ilgili 158 lisansüstü tez tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı iş yaşam dengesine yönelik lisansüstü tezlerin bibliyometrik araştırmadan elde edilen sonuçlar kapsamında analizidir.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşam/Hayat Dengesi, Bibliyometri

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESIS ON WORK-LIFE BALANCE

Abstract

Bibliometric research will benefit the researcher and the researchers who will examine the subject in the future in terms of reviewing the subject to be studied in certain processes. In our study, postgraduate theses on work-life balance were examined in line with the information received at the YÖK national thesis center. By choosing bibliometric analysis as the method, postgraduate theses containing the keywords "work life balance" and "work

¹ Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, E- mail: sibeltaskin@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3308-0417

Atf/Citation: Taşkın S., (2024). İş Yaşam Dengesi Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 176-200.

life balance" in the thesis title were analyzed. The use of "work life balance" in the English literature and "work life balance" in the English literature due to the usage as "work life balance(s)" in some postgraduate theses and "work life balance(s)" in others is called "work life balance" or "work life balance(s)" in Turkish literature. As a result, it was preferred to search with the keywords "work-life/life balance". As a result of the study, 158 postgraduate theses on this subject were identified between the years 2007-2023. The aim of the study is to analyze the postgraduate theses on work-life balance within the scope of the results obtained from the bibliometric research.

Keywords: Work-Life Balance, Bibliometrics

GİRİŞ

Türkiye’de iş yaşam dengesi alanındaki akademik çalışmaların geçtiğimiz on beş yıllık gibi çok yeni bir süreçte başladığı görülmektedir. Belirtilen yıllarda yapılan çalışmalarda ilk çalışmaların genellikle alan araştırması şeklinde ele alındığı görülmektedir. Günümüze doğru ise iş yaşam dengesi ve esnek çalışma, iş yaşam dengesi ve kuşaklar, iş yaşam dengesi ve refah devleti ve son olarak da pandemi sonrası iş yaşam dengesi bu alanda akademisyenlerin gösterdiği ilgiyle birlikte giderek artış göstermektedir. Şüphesiz ki günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, iş yaşamının gözle görülür değişimlerden geçmesi Covid-19 gibi salgınların iş hayatında yarattığı olumsuzlukların bertaraf edilmesinin gerekliliği bu alandaki çalışmaların artmasına neden olmuştur. Yapılan lisansüstü çalışmalarda da bu eğilim görülmektedir. İş yaşam dengesine yönelik araştırmaların artışı ve çeşitliliği bu alandaki sorunların çözümüne yönelik gelişimleri görebilmek açısından da anlamlıdır.

İş yaşam dengesi alanındaki tezlerin genellikle işletme, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, turizm, eğitim ve öğretim, kamu yönetimi, psikoloji ve sosyoloji disiplinlerince ele alındığı görülmektedir. Bu durum iş yaşam dengesi konusunun interdisipliner yaklaşımlarla ele alınabileceği anlamına gelmektedir. Bu çerçevede çalışma kapsamında ele alınan bibliyometrik analiz alanların birlikte çalışmasının da yararlı olacağını ortaya koymaktadır. İş yaşam dengesine dair bibliyometrik bir analizle Türkçe literatürdeki eksikliklerin fark edilmesi açısından iş yaşam dengesine yönelik yapılacak araştırmalarda faydalı olacağı öngörülmektedir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle iş yaşam dengesi kavramı ele alınmıştır. Daha sonra çalışmanın yöntemini oluşturan Bibliyometri açıklanmıştır. YÖK Veri tabanında Bibliyometrik Tezler başlığına yer verilmiştir ve Yöntem açıklanmıştır. Yöntem başlığı Araştırma Yaklaşımı ve Bulgular alt başlıklarına ayrılmıştır. Bulgular başlığının altında on beş grafiğe yer verilmiştir. Son olarak da sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1.İŞ YAŞAM DENGESİ KAVRAMI

Aycan, Eskin ve Yavuz (2007), dilimizde denge kavramını anlatabilecek diğer bir kelimenin ahenk olduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre bu ahenk “*hayat dengesi*” nin iş, aile ve kişisel alanlarda eş zamanlı olarak tatminidir. Literatürde iş yaşam dengesi kavramı genellikle “*denge*” kelimesiyle anılmaktadır. İş-yaşam genellikle bir kişinin hayat alanlarından olan “*iş ve yaşam*” veya “*iş ve aile*” arasındaki ikilemini temsil etmek için kullanılmaktadır. İş-yaşam literatüründe kullanılan denge; temel olarak duygusal, ruhsal, fiziksel ve gelişimsel bileşenlerden oluşan inançları, düşler ve deneyimleri dikkate alan bir yaşamı tanımladığı belirtilmektedir. Ancak, araştırmacıların iş-yaşam alanı genellikle “*denge*” terimiyle mücadele içindedir, çünkü iş ve yaşamın eşit dağılımı, insanların hayatlarının bu iki yönü arasında eşit bir ayrım olmalı düşüncesiyle mücadele etmesine neden olmaktadır. Bailey’e göre de denge yerine “*entegrasyon*” (integration) veya “*dokuma*” (weaving) terimleri daha uygundur (Bailey, 2005: 2). Demek oluyor ki iş-yaşam dengesi, tüm bu kavramların kesiştiği iş ve iş dışı alanların insan yaşamına ne ölçüde dâhil olduğunu anlama ve kimi zaman kayan dengeyi bulma çabasını anlatmaktadır. Literatürde de kavramsal olarak yaygın kullanımının “*iş-yaşam dengesi*” olduğu görülmekle birlikte endüstri ilişkileri, sosyal politika, psikoloji, işletme, sosyoloji gibi farklı disiplinlerce ele alınmasından da kaynaklı olarak iş-yaşam dengesi kavramı tartışmaya açık ve karmaşık gözükmektedir.

Öte yandan yürütülen tartışmalar açısından iş yaşam çatışması, iş yaşam uzlaşması, iş aile dengesi ve iş aile çatışması kavramlarına bakmak da anlamlı olacaktır. Bazı yazarlara göre iş-yaşam ve iş-aile kavramlarını aynı teorik çerçeve içinde analiz etmek doğru olmayacaktır. Yazarlar, iş yaşam kavramının ücretli işi azaltma düşüncesine karşılık geleceğini savunmaktadır. Yazarlar, iş aile kavramının kullanımıyla ise çalışanın ailesine bakmak için işyerinde daha az zaman harcaması ihtiyacının gündeme geldiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda iş yaşam dengesi bireyselliğe daha fazla vurgu yapmaktadır (Caracciolo di Torella ve Masselot, 2010: 4-5). Zedeck de çalışmada iş aileyi etkiler mi?, aile işten etkilenir mi? ve iş ve aile birbirini etkiler mi? sorularına literatürde sıkça yanıt arandığını belirtmiştir (Zedeck, 1987).

İş-yaşam eklemlenmesi ya da uzlaştırması kavramının kullanıldığı ilgili çalışmalarda, çalışma ile yaşamı zıtlastırıldığı için denge kavramının eleştirildiği görülmektedir. Crompton ve Brockman (2006), “iş-yaşam eklemlenmesi” kavramının denge fikrinden daha tarafsız ve daha uygun olduğunu ileri sürmüşlerdir (Lewis, 2009: 15). Öte yandan çalışma sosyolojisi araştırmacılarınca iş-yaşam eklemlenmesinin bir göstergesi olan iş-aile

dengesi zaten kadın ve erkek işlerinin birçok sosyolojisini çizmektedir. Örneğin Feldberg ve Glen' göre (1979) bir erkeğin ücretli işi onun sadece işgücü piyasasındaki davranışını değil aynı zamanda yaşamını, topluluktaki etkisini ve kimliğini açıklamaktadır (Strangleman ve Warren, 2015: 36-37).

Lockwood (2003:3), "iş ve aile alanlarının sorumlulukları arasındaki itme ve çekme kuvveti iş aile çatışmasını meydana getirir" tanımını yapmıştır. Endüstrileşmenin ilk dönemlerinde "ayrı dünyalar" modeli ortaya atılmış ve iş ve aile taleplerinin çatışmasında bireyin yaşadığı sorunların daha ziyade kadının sorunu olduğu kabul edilmiştir. Kadının ücretli çalışan olması halinde iş aile dengesinin sağlanamayacağı savunulmuştur. Bu yaklaşıma göre erkek "ekmeği kazanan rolü"nü üstlenmelidir (Kapız, 2002: 143). Değişen sosyal dinamikler zamanla iş ve aile dengesini yalnızca kadınların meselesi olmaktan çıkarmış ve erkekleri de etkisi altına alan bir konuma getirmiştir (Clark, 2000' den akt.; Aycan vd., 2007: 31). Bu noktada iş yaşam çatışmasının kapsama alanı artmıştır.

Literatürde, kişilerin iş ve aile dengesini kuramaması iş ve aile çatışması olarak ifade edilmektedir (Aycan vd., 2007:30). Bazı yazarlara göre iş ve aile mutlaka çatışma içinde bulunması gereken iki yaşam alanı değildir. İş ve aile alanlarının birinde yaşanan olumlu ortamın, diğer alanda da olumlu yansımalarının görülmesi mümkündür (Edwards ve Rothbard'dan akt.; Aycan vd., 2007: 31).

"İş-yaşam dengesi" terimi günlük hayatta ilk kez 1986'da kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre kişinin hem işinin hem de kişisel yaşamının eşitlendiği dengede olma durumu ifade etmektedir (<https://wordspy.com/index.php?word=work-life-balance>). Ancak iş-yaşam programlarının öyküsü II. Dünya Savaşından dahi önce 1930'lara uzanmaktadır. W.K. Kellogg Company isimli şirket, çalışanların moral ve verimliliğini arttırmak için, geleneksel üç günlük sekiz saatin yerini alacak şekilde dört altı saatlik vardiyalar uygulamıştır. 1980'lerde ve 1990'larda şirketlerin sunduğu iş-yaşam programları temel olarak kadınları ve çocukları destekleme çabasında olmuştur.

İş-yaşam dengesine dayanak oluşturabilecek yaklaşımların çerçevesine baktığımızda işlevselci, çatışmacı ve mikro yaklaşımlar şeklinde özetlenebilmektedir. Bu yaklaşımlardan işlevselci yaklaşıma göre iş ve iş dışı alanlar arasında birbirine etki edecek motivasyonu sağlamak açısından; çatışmacı yaklaşım, alanlar arasında aynı anda var olabilmeyi olanağı açısından; mikro yaklaşıma göre ise iş ve iş dışı alanların sadece geçmişten günümüze değil bunun yanı sıra toplumdaki farklı birey ya da gruplar

İş Yaşam Dengesi Üzerine... The Meric Journal Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024
arasındaki değişimi göstermesi açısından değerlendirmektedir (Alix, 1995'den akt.; Güzel, 2008: 34).

İş yaşam dengesi ile ilgili literatürde yer alan kuramsal yaklaşımları özetlemek gerekirse bölünme kuramı alanlar arası kesin bir ayrımı vurgulamaktadır (Guest, 2002; Elizur, 1991). Taşma (yayıma) kuramı iki alanın birbirini etkilediğini savunmaktadır (Guest, 2002; Staines, 1980; Zedeck, 1987; Elizur, 1991; Edwards ve Rothbard, 2000). Telafi kuramı, iki alandaki eksikliklerin birbirini telafisinin gerektiğini öne sürmektedir (Guest, 2002; Elizur, 1991). Araçsal model, bir alanın kazanımlarının ötekine etki edebileceğini ifade etmektedir (Guest, 2002; Zedeck, 1987). Çatışma kuramı, bir alandaki memnuniyetin diğer alanda fedakârlıkla sürdürülebileceğini savunmaktadır (Zedeck, 1987). Uygunluk kuramı ise, iş ve iş dışındaki rollerin etkileşim içinde olduğunu fakat öznel durumlardan etkilendiğini savunmaktadır (Morf, 1989; Küçükusta, 2007). Son olarak bahsi geçen, Sınır kuramı, iki alan arasında geçişlerle sınırları aşarak yaşamın şekillendirilebileceğini iddia etmektedir (Clark, 2000; Kapız, 2002).

2.BİBLİYOMETRİ

Bibliyometrik çalışmaların geçmişinin 1890'lara dayandığı bilinmektedir. Sengupta, 1896'da yayımlanan "*Theory of the National and International Bibliography*" adlı çalışmanın ilk bibliyometrik çalışma olma özelliğini taşıdığını ifade etmektedir (Sengupta, 1992: 75). Pritchard (1969) "*Statistical Bibliography or Bibliometrics*" çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışma da günümüz bibliyometrik çalışmalarına kaynaklık etmektedir (Pritchard, 1969:347'den akt.; Çelikkaya, 2018:15).

E. Wyndham Hulme 1922'de bibliyografyayı ilk kez tanımlayan kişi olarak bilirse de "*istatistiksel bibliyografya*" diye adlandırdığı yöntemin fazla tercih edilmemesi üzerine kullanılmadığını belirten Pritchard'ın (1969: 348-349), önerdiği "*bibliyometri*" terimini ile kullanımının yaygınlık kazandığı bilinmektedir (Pritchard 1969: 348'den akt.; İnceoğlu, 2014:33). Pritchard'ın tanımıyla kitaplar ve diğer haberleşme araçlarının matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle uygulanması bibliyometriyi ifade etmektedir. Diyebiliriz ki, bir konu hakkındaki literatürün bilimsel yöntemle taranması konuyu çalışacak akademisyenin çalışmasını sistematikleşmesini sağlamaktadır. Özinoğlu'nün 1970 yılında yapmış olduğu Growth in Turkish Positive Basic Sciences, 1933-1966 adlı çalışmasının bibliyometri alanında Türkçe literatürde ilk olma özelliğine kaynaklık ettiği görülmektedir (Çelikkaya ve Demirgil, 2019:748).

3.YÖK VERİTABANINDA BİBLİYOMETRİK TEZLER

Tablo 1’de YÖK Ulusal Tez Merkezinde yapılan tarama sonucunda ulaşılan tez adında lisansüstü tezlere yönelik bibliyometrik çalışma yapıldığını belirten lisansüstü tez çalışmalarına yer verilmiştir. Yapılana çalışmaların İş yaşam dengesinin akademik çevrelerce araştırılması Türkçe Literatür açısından çok da eski değildir. Günümüzde iş yaşam dengesine yönelik araştırmalar multidisipliner olarak sürdürülmektedir. Konuya ilişkin araştırmaların giderek artmasının yanı sıra konunun bibliyometrik incelenmesi ile de gelişimine katkı sunulacaktır.

Tablo 1. Türkiye’de Bibliyometrik Analiz ile Lisansüstü Tezlerin İncelendiği Tezler

Yazar	Yıl	Tür	Konu	İçerik
Erdoğan	2023	Yüksek Lisans	Pazarlama iletişimi üzerine yayınlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyometrik analizinin gerçekleştirilmesi	33 doktora, 130 yüksek lisans olmak üzere toplamda 163 lisansüstü çalışma
Doğan Mevlüt	2022	Yüksek Lisans	Türkiye’de gerçekleştirilen ters yüz edilmiş sınıfa yönelik tez çalışmalarına ilişkin mevcut durumun ortaya koyulması	112 yüksek lisans tezi (doktora yok)
Doğan Ö.Faruk	2022	Yüksek Lisans	“Gazetecilik” alanında yapılmış, 1985-2020 yılları arasındaki toplam 2424 adet lisansüstü tez çalışması	1957 yüksek lisans tezi, 466 doktora tezi ve 1 sanatta yeterlilik tezi
Saygı	2022	Yüksek Lisans	Türkiye’de nöropazarlama alanında yazılmış olan tezlerin bibliyometrik analiz ile incelenmesi	134 adet tez çalışması bulunmakta ve 105 yüksek lisans, 29 doktora tezinden oluşmaktadır
Karakullukçu	2022	Yüksek Lisans	Aile Hekimliği Anabilim Dalları ve Klinikleri’nde 2000-2020 yılları arasında yapılan tıpta uzmanlık tez çalışmalarının bibliyometrik analizi yapılması amaçlanmıştır	1628 tez incelenmiştir
Titiz	2021	Yüksek Lisans	Çalışma ile yönetim ve organizasyon alanında yazılmış YÖKTEZ veri tabanından 1984-2021 yılları arasında yazılmış 375 adet lisansüstü tezler çalışılmıştır	281 yüksek lisans ve 94 doktora tezi

Öztürkel	2021	Yüksek Lisans	Çalışma Türkiye’de afet yönetimi, afet lojistiği ve insani yardım lojistiği alanında yazılmış tezleri bibliyometrik olarak incelmektedir	332 çalışma içinde Yüksek Lisans 265, Doktora 64, Sanatta Yeterlilik 1, Tıpta Uzmanlık 2 olarak tespit edilmiştir
Çalışkan	2021	Yüksek Lisans	1985-2020 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen çeviri konulu lisansüstü tezlerin çeşitli parametreler çerçevesinde bibliyometrik ve tematik bir incelemesi	656’sı yüksek lisans, 157’si doktora ve 1’i sanatta yeterlilik olmak üzere toplam 814 tez araştırma
Yıldırım	2021	Yüksek Lisans	1984 – 2020 yılları arasında iktisat alanında yazılan doktora tezleri çeşitli parametreler doğrultusunda incelenmiştir	1955 adet doktora tezi
Çınar	2021	Yüksek Lisans	2000-2020 yılları arasında Türkiye’de yapılan lisansüstü tez çalışmalarının (yüksek lisans/doktora) bibliyometrik analizle incelenmesi	183 adet Yüksek Lisans Tezi ve 84 adet Doktora Tezi olmak üzere toplamda 267 adet Lisansüstü tez değerlendirilmiştir.
Kurt	2019	Yüksek Lisans	YÖK Ulusal Tez veritabanından 1978-2018 yılları arasında kentleşme ve çevre sorunları başlıklarında çalışılan yüksek lisans ve doktora tezlerini çeşitli parametreler doğrultusunda bibliyometrik olarak analiz etmek	Tez çalışmasında 2018 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de çevre sorunları başlığı altında 214 lisansüstü tezdən 36’ sının doktora tezi, 178’inin yüksek lisans tez olduğu belirlenmiştir. Kentleşme başlığında ise 276 lisansüstü tezdən 63’ünün doktora tezi, 213’ünün yüksek lisans tezi olduğu belirlenmiştir.
Aksaray	2019	Yüksek Lisans	YÖK Ulusal Tez veritabanında tez adı aramasında “Müzik” kelimesi yer alan 1952 adet tez incelemeye tabi tutulmuştur.	1952 tezdən 1555’ i yüksek lisans, 1867’sinin ise tek danışmanlı olduğu belirlenmiştir.

Çıkrık	2018	Yüksek Lisans	2000-2017 referans alınarak YÖK veritabanında kayıtlı turizmin etkileri konusunda yerel halkın tutum ve algılamaların ortaya konduğu 85 lisansüstü tez incelenmiştir.	72 yüksek lisans, 13 doktora tezi belirlenmiştir.
--------	------	---------------	---	---

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.

4. YÖNTEM

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi dizinlerinde bulunan “iş yaşam/hayat dengesi” konulu lisansüstü tezleri araştırmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla lisansüstü tezlerin incelenmesinde bibliyometriden yararlanılmıştır. Tezlere dair veriler Temmuz 2023’te Ulusal Tez Merkezi web sitesinden edinilmiştir. Araştırma sonucunda “iş yaşam/hayat dengesi” anahtar kelimelerine tez başlığı içinde yer veren 158 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmaların büyük kısmı erişime açıktır. Çalışmada 2007-2023 yılları arasına ait 61 Farklı üniversitenin Sosyal Bilimler, Eğitim Bilimleri, Lisansüstü Programlar, Nüfus Etütleri, Lisansüstü Eğitim, Sağlık Bilimleri, İşletme ve Fen Bilimleri Enstitülerine ait lisansüstü tezler yer almaktadır. Elde edilen bulgular derlenmiştir.

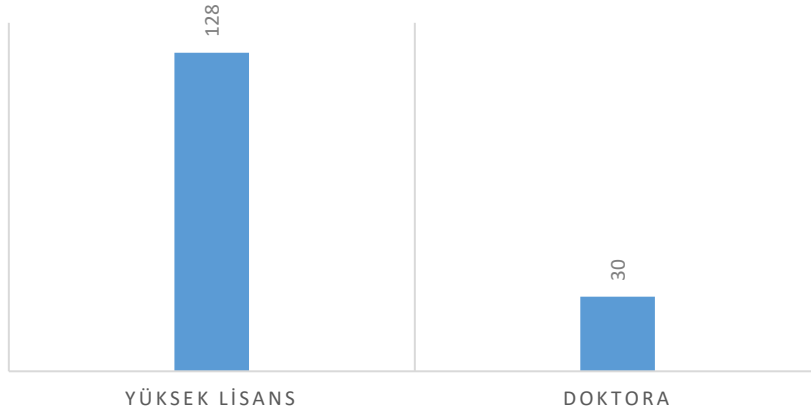
4.1. Araştırma Yaklaşımı

- 1- “İş yaşam/hayat denge” üzerine olan lisansüstü tezlerin türlere göre dağılımı nedir?
- 2- “İş Yaşam Denge” ve “İş Hayat Denge” kelimelerinin başlıklarında yer aldığı lisansüstü tezlerin türlere göre dağılımı nedir?
- 3- İş yaşam/hayat dengesi üzerine olan tezler hangi enstitü bünyesinde hazırlanmıştır?
- 4- İş yaşam/hayat dengesi üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin türlerine göre yazım dilleri nedir?
- 5- İş yaşam/hayat dengesi alanında hazırlanan lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı nedir?
- 6- İş yaşam/hayat dengesi yüksek lisans tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 7- İş yaşam/hayat dengesi alanında hazırlanan doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı nedir?
- 8- İş yaşam/hayat dengesi alanında hazırlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nedir?

- 9- İş yaşam/hayat dengesi lisansüstü tez danışman ünvan durumu nedir?
- 10- İş yaşam/hayat dengesi lisansüstü tezlerinin yazarlarının cinsiyetlerine göre dağılımı nedir?
- 11- İş yaşam/hayat dengesi lisansüstü tezlerinin sayfaları hangi aralıklarda dağılmıştır?
- 12- İş yaşam/hayat dengesi alanında hazırlanan lisansüstü tezlerde tercih edilen araştırma yöntemi nedir?
- 13- İş yaşam/hayat dengesi lisansüstü tezlerinin anabilim dallarına göre sıralaması nasıl gerçekleşmiştir?
- 14- İş yaşam/hayat dengesi alanında hazırlanan lisansüstü tezlerin danışmanlık sayısı dağılımı nedir?

4. 2. Bulgular

2007-2023 yılları arasında “iş yaşam/hayat denge” anahtar kelimeleri ile araştırılan lisansüstü tezlere ait bulgular aşağıda grafik çizimleri ile gösterilmiştir.

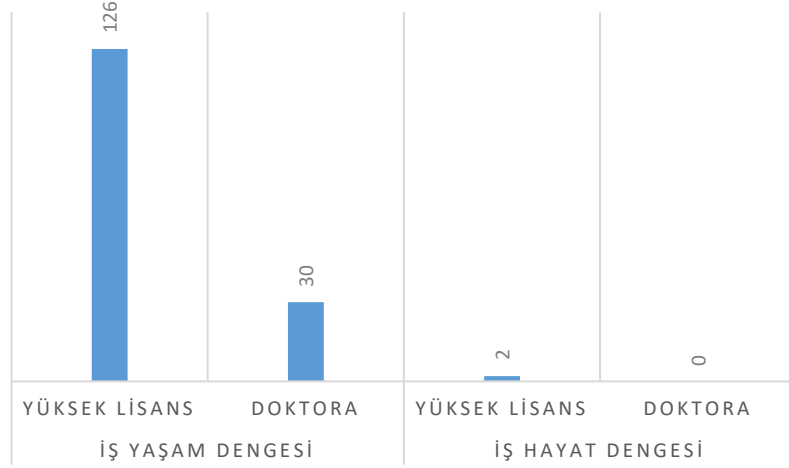

Grafik 1. “İş Yaşam/Hayat Dengesi” Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Türlerinin Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Çalışma kapsamında “iş yaşam/hayat denge” anahtar kelimeleri ile arama yapılan Tez isimlerinin 158 adet lisansüstü tez tespit edilmiştir. Söz konusu tezlerin 128’i yüksek lisans iken 30’u doktora türündedir. Bu alandaki

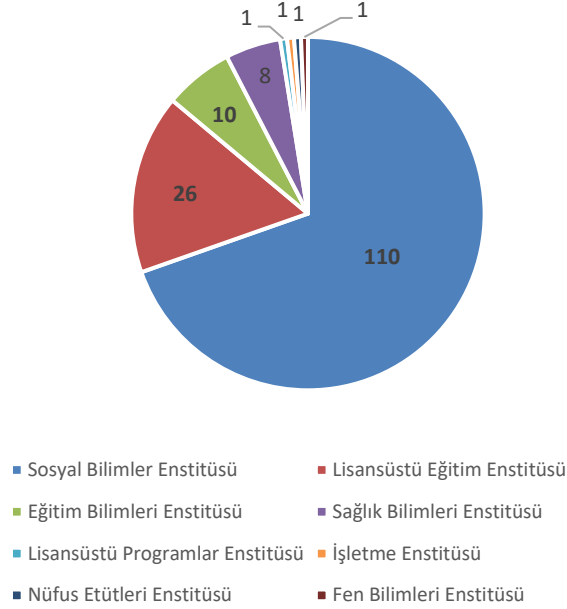
tezlerde yüksek lisans çalışmalarının doktora çalışmalarının dört katı kadar fazla tercih edildiği görülmektedir.

Grafik 2. “İş Yaşam Denge” ve “İş Hayat Denge” Kelimelerinin Başlıklarında Yer Aldığı Lisansüstü Tezlerin Türlerinin Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

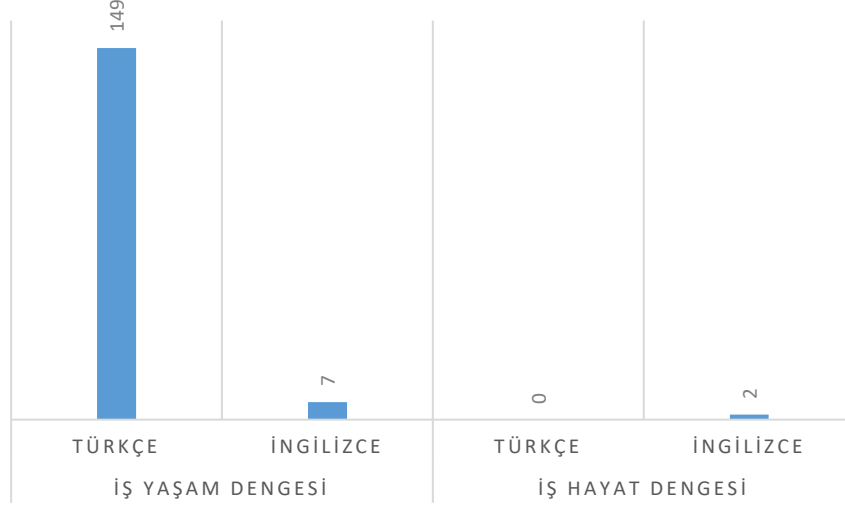
Grafik 2’de tez başlığında “*iş yaşam dengesi*” ve “*iş hayat dengesi*” kelimeleri yer alan çalışmalar yüksek lisans ve doktora olmak üzere gösterilmektedir. YÖK Ulusal Tez verilerinden elde edilen bulgular sonucunda “*iş yaşam dengesi*” kelimelerinin bulunduğu çalışmaların “*iş hayat dengesi*” kelimelerinin bulunduğu çalışmalara kıyasla çok daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu ikircikli durum, İngilizce literatürde “*work life balance*” kelimeleri ile çalışılan bu alanın Türkçe literatürdeki özgün çalışmalarda “*iş yaşam dengesi*” kelimeleri ile tercih edilmesi iken İngilizce yazılmış tezlerden çeviri yapıldığında “*iş hayat denge*” kelimelerinin tercih edilmesi ile ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3. Tezlerin Hazırlandıkları Enstitülere Göre Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

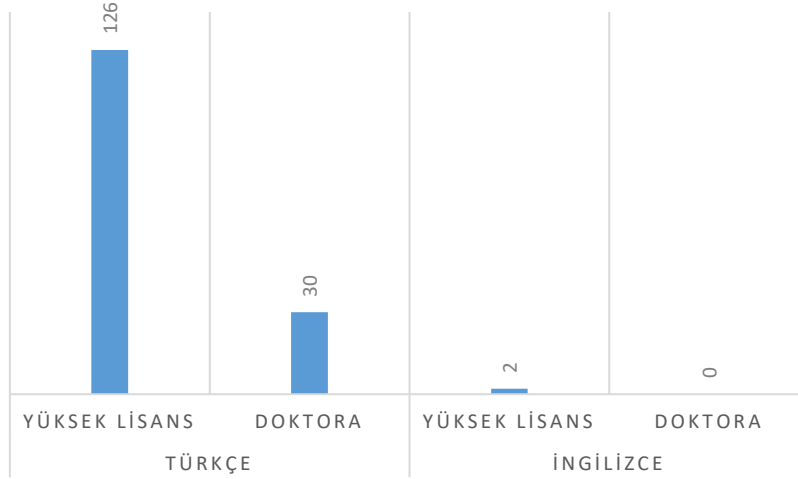
Grafik 3’de “iş yaşam/hayat denge” başlıklarını içeren lisansüstü tezlerin hazırlandıkları enstitülere göre dağılımına yer verilmektedir. 110 tez Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanarak en fazla tercih edilen enstitü olmuştur. Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer alan İşletme ve Çalışma Ekonomisi Anabilim dallarınca tercih edilmesi bu sonuçta etken olmuştur. Diğer yandan Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yer alan Hemşirelik ve Eğitim Bilimleri Anabilim dallarının da bu alanda sıkça çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Grafik 4. İlgili Alanlarda Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Yazım Diline Göre Dağılımı

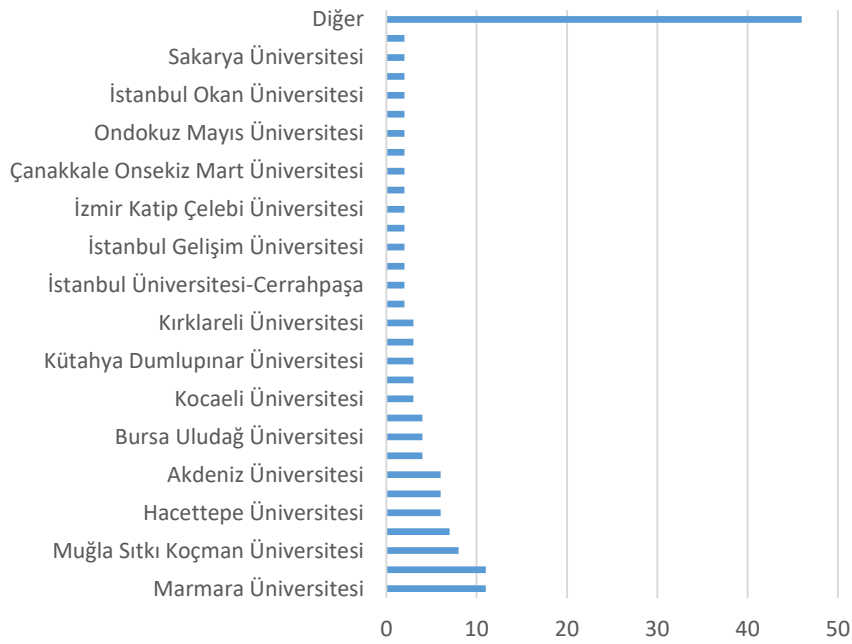
Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Grafik 4’te yazım dillerine göre lisans üstü tezler yer almaktadır. “İş yaşam dengesi” kelimelerinin yer aldığı tezler büyük bir orandadır. Ancak İngilizce yazılmış olan iki yüksek lisans tezinin “iş hayat denge” kelimelerinin YÖK veri tabanında aranması sonucunda ulaşıldığı görülmektedir.

Grafik 5. “İş Yaşam/Hayat Denge” üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Yazım Dilleri

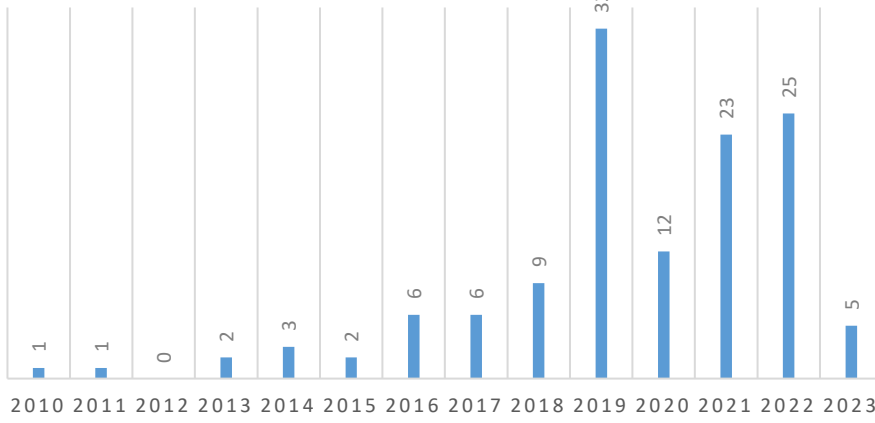
“İş yaşam denge” konulu yüksek lisans tezlerinin 126’sı Türkçe hazırlanmıştır, doktora tezlerinin ise 30’ u Türkçe dilindedir. “İş hayat denge” konulu doktora tezine rastlanmazken sadece 2 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Yukarıdaki Grafik 2’de de açıklandığı üzere İngilizce literatürde “work life balance” kelimelerinin Türkçe çevirisinin “iş hayat denge” kelimeleri ile yapılması bu durumun sebebidir. Yapılan taramada gözden kaçırılabilmesi mümkündür.

Grafik 6. “İş Yaşam/Hayat Denge” Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

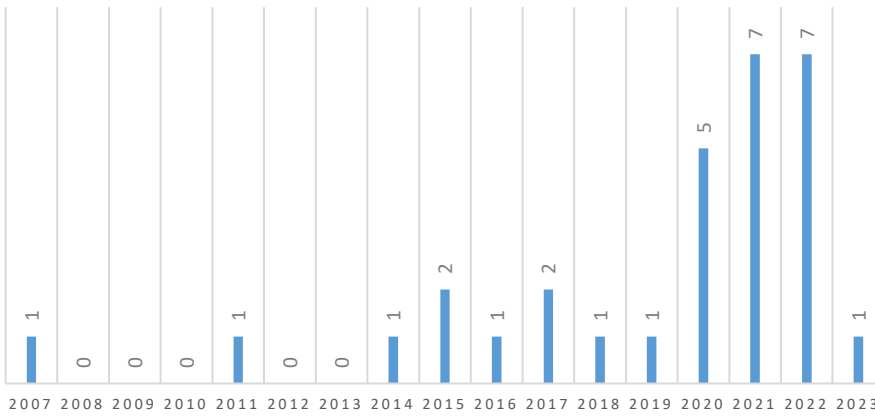
İş Yaşam/Hayat Denge başlıklı lisansüstü tezler incelendiğinde tezlerin Marmara ve İstanbul Üniversitelerinde 11 adet olduğu görülmektedir. Bunun yanında 158 lisansüstü tez bulunurken bunlardan 46’sı farklı üniversitelerde çalışılmış ve Grafik 6’da da diğer ifadesiyle gösterilmiştir.

Grafik 7. Yüksek Lisans Tezlerinin Yıllara Göre Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

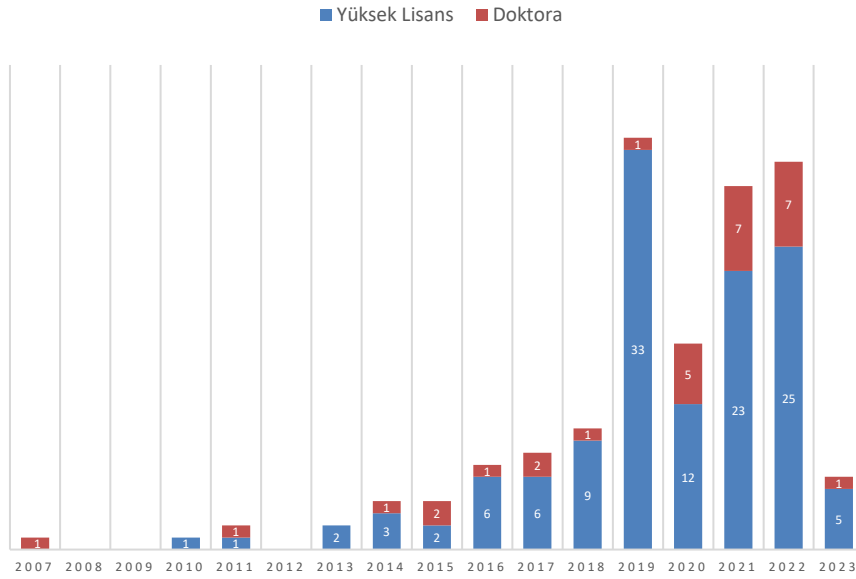
Yıllara göre Yüksek lisans tezlerinin gösterildiği grafikte ise 2015 yılından sonra yükseliş olduğu görülmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere, bu yükselişin yaşanmasında günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler, iş yaşamının gözle görülür değişimlerden geçmesi, Covid-19 gibi salgınların iş hayatında yarattığı olumsuzlukların bertaraf edilmesinin gerekliliği bu alandaki çalışmaların son yıllarda artışına neden olmuştur. Yapılan lisansüstü çalışmalarda da bu eğilim görülmektedir.

Grafik 8. Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Grafik 8’ de “iş yaşam/hayat denge” kelimelerine tez adında yer veren doktora çalışmalarının yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. Doktora tezlerinde de 2015 yılından sonra yaşanan bir gelişme ve geçtiğimiz 2 yılda da yükseliş gözlemlenmektedir.

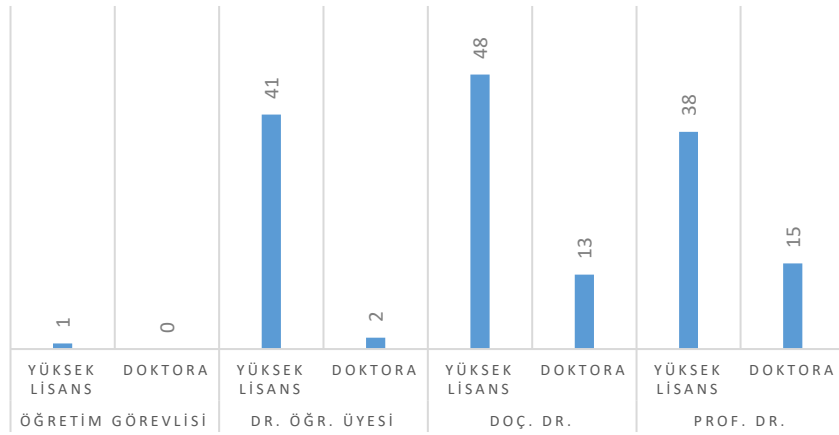

Grafik 9. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Grafik 9’da yıllara göre lisansüstü tezlerin analizi yer almaktadır. Esasen YÖK Ulusal Tez Merkezi tarafından ilk kez 2006 yılında elektronik ortamda tez kabulüne başlanmış ve o yıl öncesi tezler de ulaşılabildiği ölçüde elektronik ortama aktarılmıştır. Bu bağlamda veri tabanında yapılan ilk çalışmanın da 2007 yılında olduğu görülmektedir. Ancak bu alandaki çalışmalar 2010 hatta 2015 yıllarından sonra akademisyenlerce ilgi görmüştür. Yaşanan artış bu yıllardan sonra internetin yaygınlaşması ile açıklanabileceği gibi “iş yaşam/hayat denge” alanının son yıllarda yaşanan global gelişmelerden etkilenen bir alan olması ve akademisyenlerce yeni yeni ilgi görmeye başlaması ile açıklanabilmektedir. İş yaşam dengesi ve esnek çalışma, iş yaşam dengesi ve kuşaklar, iş yaşam dengesi ve refah devleti ve son olarak da pandemi sonrası iş yaşam dengesi bu alanda akademisyenlerin gösterdiği ilgiyle birlikte giderek artış göstermektedir. Özellikle 2019 yılında

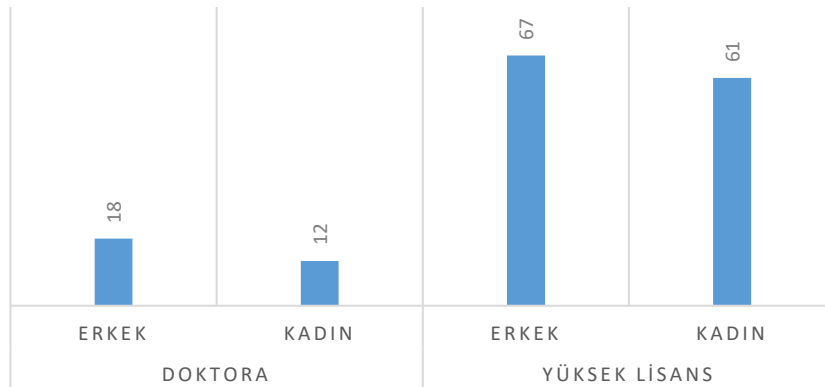
Çin’de patlak veren ve 2020 yılında da ülkemizde ilk vakanın görüldüğü Covid-19 pandemisi ile birlikte 2021 yılından itibaren iş yaşam denge alanının pandemi ile birlikte çalışıldığına sıkça rastlanmaktadır. Bu tarihten itibaren tez adında iş yaşam denge kelimeleriyle birlikte Covid ve pandemi kelimeleri de yer almaktadır. Bu durum Covid-19 pandemisinin iş yaşam dengesi çalışmalarının artışına olan etkisini göstermektedir. Türkçe literatürde bu alanda eksiklik olduğu düşünülmesi de çalışmaların artışında etkili olmuştur.

Grafik 10. Lisansüstü Tez Danışman Unvanı Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

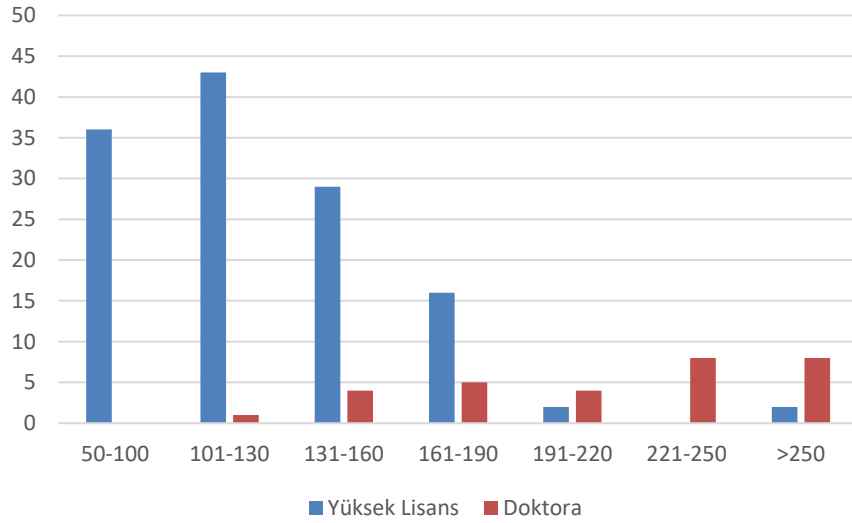
Danışman ünvanı dağılımı açısından Doktor Öğretim Üyesi, Doçent ve Profesörler arasında dengeli bir dağılım gözlemlenmektedir. Her iki tez türündeki danışman ünvanlarının dağılımı açısından Doçent ünvanlı tez danışmanlarının daha yüksek sayıda tez danışmanlığı yürüttüğü görülmektedir.

Grafik 11. Lisansüstü Tez Yazarlarının Cinsiyet Analizi

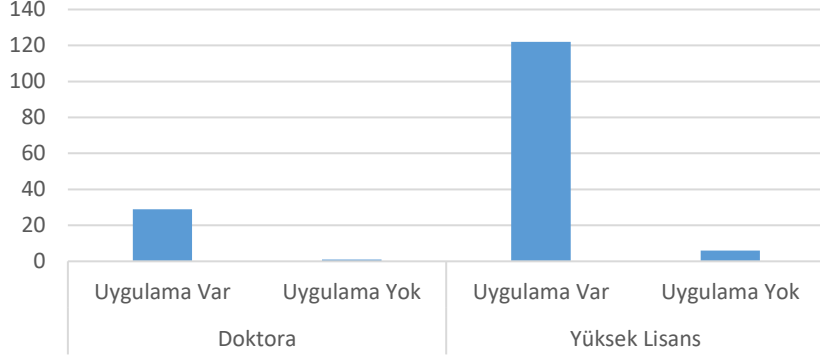
Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Grafik 11’ de “iş yaşam/hayat denge” başlıkları ile hazırlanan lisansüstü tezlerin hazırlanışında cinsiyetler açısından tez hazırlayanların kadın ve erkek olmak üzere dengeli sayıda dağıldıkları görülmektedir. Yüksek lisans tezi hazırlayan kadınların sayısı 61 iken erkeklerin sayısı 67’dir. Doktora tezi hazırlayan kadınların sayısı 12 iken, erkeklerin sayısı 18’dir. Bu alanda çalışan erkeklerin sayısının kadınlardan fazla çıkması “iş yaşam/hayat dengesi” alanında kadınların daha fazla çalışacağı yönündeki genel algının aksini yansıtmaktadır. Bu durumun sebebinin ardında lisansüstü eğitimde erkeklerin kadınlardan daha fazla sayıda yer alma fırsatını yakaladığı yönünde tartışılması da mümkündür.

Grafik 12. Lisansüstü Tezlerin Sayfa Aralığı Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

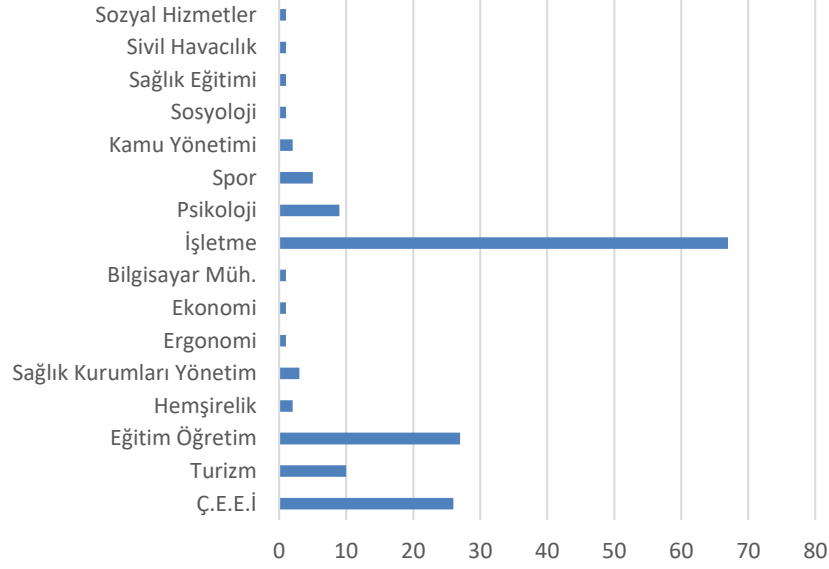
Grafik 12’de lisans üstü tez sayfa aralıklarının analizi yer almaktadır. Yüksek lisans tezleri 101-130 sayfa arasında doktora tezleri ise 221-250 sayfa sayısında yoğunlaşmaktadır. Sayfa sayısı bakımından doktora tezlerinin daha yoğun olduğu görülmektedir.

Grafik 13. Lisansüstü Tezlerde Tercih Edilen Araştırma Yöntemi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

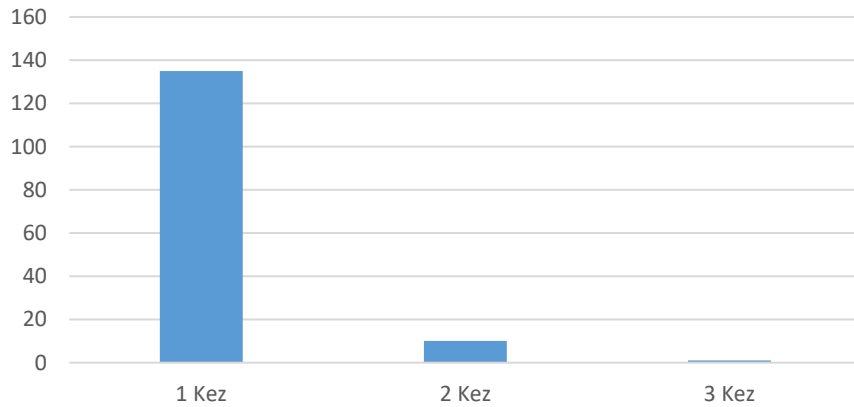
Grafik 13’de lisansüstü tezlerde yer verilen yöntemler analiz edilmiştir. Her iki türde de istatistiksel analizlerin daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Anabilim dalları açısından duruma bakıldığında lisansüstü tezler arasında herhangi bir uygulama yöntemi kullanılmayan 7 tezdten 6’sının yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir ve bu tezlerin Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında yapıldığına ulaşılmıştır. Lisansüstü tezlerde nicel, nitel ya da karma olmak üzere herhangi bir araştırma yöntemi ile uygulama yöntemi kullanılan 151 lisansüstü tezdten 121’inin yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir ve bu tezlerin sırasıyla en çok 54 tez ile İşletme Anabilim dalında, 24 tez ile Eğitim ve Öğretim Anabilim dalında ve 18 tez ile Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalında yapıldığına ulaşılmıştır. Uygulama kullanan 29 tez ise doktora tezidir ve İşletme Anabilim Dalı 13 tez ile yine en çok bu alanda çalışan Anabilim Dalı olma özelliğindedir.

Grafik 14. Lisansüstü Tezlerin Anabilim dallarına Göre Analizi

Kaynak: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi:15.07.2023.

Grafik 14'te lisansüstü tezlerin Anabilim dalları incelenmiştir. İşletme Anabilim dalı bu alanda en fazla tez hazırlayan olma özelliğindedir. Ardından onu Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı ve Eğitim Öğretim Anabilim Dalı izlemektedir. Turizm ve Psikoloji Anabilim Dalları da bu alanda fazla sayıda tez hazırlayan Anabilim dalları olma özelliğindedir.

Grafik 15. Tez Danışmanlarının Danışmanlık Sayısı Dağılımı

Birden fazla bu alanda danışmanlık veren Öğretim Üyesi sayısı en çok iki tez ile 10 tez danışmanınca çalışıldığı görülürken, “*iş yaşam/hayat denge*” alanının çalışılmasının henüz yeni olduğu da göz önüne alındığında 135 farklı danışman tarafından henüz 1 defa bu alanda çalışıldığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“*İş yaşam/hayat denge*” kavramı global anlamda ve ülkemizde çok da uzun geçmişe sahip olan bir kavram değildir. Bu çalışma ile YÖK ulusal tez veri tabanından “*iş yaşam/hayat denge*” kelimelerinin taranması neticesinde tez başlığında bu kelimelere yer veren toplam 158 lisansüstü tezin toplam 15 grafik başlığında bibliyometrik bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma, lisansüstü tezlerin yıllar, türler, sayfa sayıları, yazım dilleri, üniversiteler, danışman ünvanları açısından bibliyometrik analizini içermektedir.

Sonuç olarak elde edilen lisansüstü çalışmaların çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu görülmektedir. Literatürde diğer bibliyometrik çalışmalarda da aynı durumla karşılaşılmaktadır.

“*İş yaşam/hayat denge*” lisansüstü tezlerin çoğunlukla sosyal bilimler enstitülerinde yapıldığı görülmektedir. Bu durum “*İş yaşam/hayat denge*” kavramının İşletme ve Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri disiplinlerince çokça çalışılması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yer alan Hemşirelik ve Eğitim Bilimleri Anabilim dallarının da bu alanda sıkça çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Lisansüstü tezlerin yazım diline bakıldığında hâkimiyetin Türkçe olduğu görülmektedir. Sadece 158 tezden 2’si tez yabancı dilde yazılmıştır ve İngilizcedir.

Yüksek lisans ve doktora olmak üzere her iki tez türünde de yıllara bağlı hazırlanan tez sayısı yükseliştir. Bu durum son yıllarda eğitimde lisansüstü mezunu öğrenci sayılarındaki artışların fazla olması ile de açıklanabileceği gibi bunun yanı sıra yaşanan artışta son yıllarda internetin yaygınlaşması, “*iş yaşam/hayat denge*” alanının son yıllarda yaşanan global gelişmelerden etkilenen bir alan olması ve akademisyenlerce yeni yeni ilgi görmeye başlaması da etkilidir. İş yaşam dengesi ve esnek çalışma, iş yaşam dengesi ve kuşaklar, iş yaşam dengesi ve refah devleti ve son olarak da pandemi sonrası iş yaşam dengesi bu alanda akademisyenlerin gösterdiği ilgiyle

birlikte giderek artış göstermektedir. Türkçe literatürde bu alanda eksiklik olduğu düşünülmesi de çalışmaların artışında etkili olmuştur.

Tez danışman ünvanı açısından duruma bakıldığında, Doktor Öğretim Üyesi, Doçent ve Profesörler arasında dengeli dağılımı gözlemlenmektedir. Her iki tez türündeki danışman ünvanlarının dağılımı açısından Doçent ünvanlı tez danışmanlarının daha yüksek sayıda tez danışmanlığı yürüttüğü görülmektedir.

Alanda hazırlanan tezlerin yazar cinsiyetleri incelendiğinde erkek yazarların sayısı daha fazla çıkmaktadır. Bu alanda çalışan erkeklerin sayısının kadınlardan fazla çıkması “iş yaşam/hayat dengesi” alanında kadınların daha fazla çalışacağı yönündeki genel algının aksini yansıtmaktadır. Bu durumun sebebinin ardında lisansüstü eğitimde erkeklerin kadınlardan daha fazla sayıda yer alma fırsatını yakaladığı yönünde tartışılması da mümkündür.

Tez sayfa sayılarının analizinde doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerine göre sayfa sayısının yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu durum diğer bibliyometrik araştırmalarda da benzerdir ve doktora tezlerinin genel olarak sayfa sayısı ile yüksek lisans tezlerinden daha detaylı olduklarını ortaya koymaktadır.

İş Yaşam/Hayat Denge başlıklı lisansüstü tezler incelendiğinde tezlerin çok sayıda çalışıldığı köklü üniversiteler olan Marmara ve İstanbul Üniversiteleri olduğu görülmektedir. Marmara ve İstanbul Üniversitelerinde 11 çalışmanın olmasının yanı sıra 158 lisansüstü tezden 46’sı farklı üniversitelerde çalışılmıştır.

Araştırma yöntemleri açısından yapılan analiz sonucuna bir uygulama yönteminin tercih edilmesinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Uygulama yöntemi kullanılan 151 lisansüstü tezden 121’inin yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir. Uygulama yöntemi kullanan lisansüstü tezler her iki türde de en çok İşletme Anabilim dalında yapılmıştır.

Anabilim dallarına göre analizden elde edilen bulgular sonucu, İşletme Anabilim dalı bu alanda en fazla tez hazırlayan Anabilim dalı olma özelliğindedir. Ardından onu Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ve Eğitim Öğretim Anabilim dalları izlemektedir. Turizm ve Psikoloji Anabilim dalları da bu alanda fazla sayıda tez hazırlayan Anabilim dallardır. Bu inceleme neticesinde de “iş yaşam/hayat denge” kavramının multidisipliner bir alan haline geldiği görülmektedir.

Tez danışmanlarının ünvanlarının analizi yapıldığında ise iş yaşam dengesi konusunda en çok iki tez ile 10 tez danışmanınca çalışıldığı görülürken, “*iş yaşam denge*” alanının çalışılmasının henüz yeni olduğu da göz önüne alındığında 135 farklı danışan tarafından henüz 1 defa bu alanda çalışıldığı görülmektedir.

Bibliyometrik çalışmalar aynı alanda çalışan ya da çalışacak olan diğer araştırmacılara yol gösterici niteliktedir. Bu çalışmada da YÖK ulusal tez veri tabanında yer alan tezlerden tez başlığında “*iş yaşam/hayat denge*” kelimeleri yer alan tezler analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sınırlılığı açısından bakıldığında çalışmaya literatürdeki makale ve bildirimler de dahil edilerek analiz edilmesi ve daha fazla bulgu ile değerlendirilmesi de mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Aksaray, Ö. (2019). Müzik alanında yazılan tezlerin bibliyometrik analizi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Ana Bilim Dalı, Müzik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Aycan, S., Eskin, Z. ve Yavuz, M. (2007). Hayat Dengesi, İş, Aile ve Özel Hayatı Dengeleme Sanatı, İstanbul.

Bailey, M. J. (2005). Work and Life Balance: A Study of Community College Occupational Deans, Michigan State Üniversitesi.

Caracciolo di Torella, Eugenia-Masselot, A. (2010). Reconciling Work and Family Life in EU Law and Policy.

Çalışkan, D. (2021). Türkiye'deki çeviri konulu tezler üzerine bibliyometrik ve tematik bir inceleme (1985-2020), Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.

Çelikkaya, S. ve Demirgil H. (2019). “Bölgesel Kalkınma Üzerine Hazırlanan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Araştırma”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 30.

Çelikkaya, S. (2018). “Isparta Üzerine Yazılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018/3, Sayı:32, s.143-155.

Çıkrık, R. (2018). Türkiye'de Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Bakış açısını Ortaya Koyan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çınar, Ç. N. (2021). Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Gelir Dağılımı Üzerine 2000-2020 yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analiz İncelemesi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, M. (2022). Türkiye'de Gerçekleştirilen Ters yüz Edilmiş Sınıfa Yönelik Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Isparta, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, Ö. F. (2022). Gazetecilik Alanında Yapılmış Olan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Gazetecilik Bilim Dalı, Kocaeli, Yüksek Lisans Tezi.

Edwards, R., Jeferey-Rothbard P. Nancy (2000). "Mechanisms Linking Work and Family: Clarifying The Relationship Between Work And Family Caonstracts", The Academy of Managment Rewiew, Vol.25, No.1,178-199.

Elizur, D., (1991), "Work and Nonwork Relations: The Conical Structure of Work and Home Life Relationship", Journal of Organizational Behavior, Vol.12, 313-322.

Erdoğan, F. (2023). Türkiye'de Pazarlama İletişimi Alanında Hazırlanmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Pazarlama İletişimi, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.

Guest, D. E. (2002). "Perspectives on The Study of Work-Life Balance", Social Science Information, 41(2), 255-279.

Güzel, S. (2007). "İş yaşamı ile İş-dışı Yaşam İlişkisi Açısından Gündelik Yaşam", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 9(3), 99-120.

Kapız, Ö. S. (2002). "İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:4, Sayı:3, s.139-153.

Karakullukçu, A. (2022). Aile Hekimliği Anabilim dalları ve Klinikleri'nde 2000-2020 yılları Arasında Yapılan Tıpta Uzmanlık Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Kurt, A. (2019). Türkiye'de Kentleşme ve Çevre Sorunları Alanında Hazırlanmış Kayıtlı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik İncelemesi, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Küçükusta, D. (2007). Konaklama İşletmelerinde İş-Yaşam Dengesinin Çalışma Yaşamı Kalitesi Üzerindeki Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Lewis, J. (2009). Work-Family Balance, Gender and Policy, Cornwall: Edward Elgar.

Öztürkel, M. (2021). Afet Yönetimi, Afet Lojistiği ve İnsani Yardım Lojistiği Alanında Yapılan Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi, Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Ana Bilim Dalı, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Saygı, N. S. (2022). Nöropazarlama Alanında Yapılan Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi (2012-2022), Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Sengupta, I. N. (1992). Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview. *Libri*, 42(2), 75-98.

Staines, L. G. (1980). "Spillover Versus Compensation: A Review of the Literature on the Relationship Between Work and Nonwork", *Human Relations*, Volume 33, Number 2, 111-129.

Strangleman T. ve Warren T. (2015). Çalışma ve Toplum, Nobel Akademi Yayıncılık.

Titiz, G. H. (2021). Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, S. (2021). Türkiye'de İktisat Alanında Hazırlanmış Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Zedeck, S. (1987), “*Work, Family, and Organizations: An Untapped Research Triangle*”, University of California, Berkeley, 1-24.

Yayına Geliş Tarihi: 25/03/2024
Yayına Kabul Tarihi: 11/12/2024
Online Yayın Tarihi: 29/11/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:201-221
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTABINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER: BİR DOKÜMAN İNCELEMESİ

Aysel ARSLAN¹

Hilal ÇETİN²

Özet

Türkiye’de değerler eğitimi 2017 yılından itibaren 10 kök değer çerçevesinde verilmeye başlanmıştır. Belirlenen bu 10 kök değer Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretim Programında da yer almaktadır. İlgili kök değerlerin kazandırılmasında DKAB ders kitabında yer alan metinler önemli bir işleve sahiptir. Bu araştırmada 2019-2020 eğitim öğretim yılı itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında okutulmakta olan 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı incelenmiştir. Kitapta yer alan 5 ünite kapsamında metinlerde kök değerlere ne oranda yer verildiğini belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. Betimsel analiz ile veriler çözümlenip, amaçsal örnekleme türü olan ölçüt örnekleme yöntemi ile çalışma grubu belirlenmiştir. Veriler, bulunan kök değerlerin frekansı kapsamında Excel programı kullanılarak frekans ve yüzde oranlarıyla çözümlenmiştir. Elde edilen verilerin sonuçları, frekans ve yüzde tabloları aracılığıyla betimlenmiş ve veriler grafiklerle görselleştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde kitap içeriğinde en fazla yer alan kök değerlerin sevgi (f=60) ve saygı (f=50), olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Kök Değerler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Değerler Eğitimi

¹ Doç. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. E-mail: arslanaysel.58@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-8775-1119

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, E-mail: hll_cetiinn@hotmail.com ORCID NO: 0009-0007-7751-4041

Atıf/Citation: Arslan A., & Çetin H., (2024). 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler: Bir Doküman İncelemesi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 201-221.

ROOT VALUES IN THE 4TH GRADE RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS TEXTBOOK: A DOCUMENT REVIEW

Abstract

Values education in Turkey has started to be given within the framework of 10 root values since 2017. These values are also included in the Religious Culture and Moral Knowledge (DKAB) Curriculum. The texts in the DKAB textbook have an important function in gaining the relevant root values. In this research, as of the 2019-2020 academic year, 4th class Religious Culture and Moral Knowledge textbook was examined. Within the scope of the 5 units in the book, it is aimed to determine the extent to which root values are included in the texts. The research was carried out by document analysis method, which is a qualitative research method. The data was analyzed with descriptive analysis and the study group was determined using the criterion sampling method, being a type of purposeful sampling. The data was analyzed with frequencies and percentages using the Excel program within the scope of the frequency of the root values found. The obtained results of the data were described through frequency and percentage tables and the data were visualized with graphs. As a result of the analysis, it was determined that the root values most included in the book content were love ($f = 60$) and respect ($f = 50$).

Keywords: *Value, Root Values, Religious Culture and Moral Knowledge, Values Education.*

GİRİŞ

Değer kavramı hayatın bütün alanlarıyla ilişkili bir kavram olarak eğitim, psikoloji, epistemoloji, tarih, sosyoloji, din gibi farklı disiplinlerle birlikte kullanılmaktadır. Bundan dolayı da değer kavramının her disiplinde aynı anlamı ifade edecek, tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Değer, bir nesnenin, olgunun, durumun, davranışın önemini tespit etmek için kullanılan soyut ölçü; bir şeyin ederi, kıymeti, bireyin ve gereksinim hissettiği nesnel olan veya olmayan kavrama yönelik bağ, bir toplumun geçmişten bugüne taşıdığı, kültürel, ekonomik, bilimsel, kültürel öğelere ilişkin bütünlüklü algısal durum; üstün özellik, eder, nitelik, kıymet, meziyet, bağlılık olarak ifade edilmiştir (TDK, 2020). Değer kavramını, Dilmaç, Deniz ve Deniz (2009), bireyin yaşamında doğru ve yanlışlara dair oluşturduğu inançlar, arzu edip etmedikleri; Güngör (2010), bir şeyin arzu edilebilir olmasına dair inanç; Önder ve Bulut (2013), bireyin hayatına verdiği anlam; Topal (2019), toplumun temelini oluşturan bireylere hangi durumlarda nasıl davranışların tercih edilmesi gerektiğini ve nelerin önemli olduğunu kavratmaya çalışan kavramlar olarak tanımlamışlardır.

Değerlerin varlıklarını devam ettirmesi toplumu oluşturan bireylerin tutumlarına bağlıdır. Göz ardı edilen değerler zamanla unutulup yok olurken toplum tarafından korunan değerler nesilden nesile aktararak devamlılığını korumaktadır (Smith, 1983). Değerlerin insanları bir arada tutma ve onların toplum içindeki davranışlarını düzenleme özelliği bireysel ve toplumsal huzuru beraberinde getirmektedir. Örneğin; yardımlaşma, hoşgörü, vatanseverlik, sabır gibi değerler sayesinde bireyler daha kaliteli ilişkiler kurabilmekte ve toplumsal huzur sağlanmaktadır (Kumbasar, 2011). Değerler sayesinde kişi toplumun kendisinden beklediklerinin yanı sıra kendisinin de toplumdan beklentilerine ilişkin bilgiye sahip olmaktadır (Yazıcı, 2006). Sosyal bir varlık olarak duyduğu iletişim, toplum içinde yer edinme gibi ihtiyaçlarını toplumla birlikte yaşayarak gidermektedir. Toplumsal olarak kabul gören değerlerde zamanla değişimler ve farklılaşmalar olduğu gibi kabul gören değerler de toplumdan topluma göre değişiklik göstermektedir (Inglehart & Baker, 2000). Toplumdan topluma kültürden kültüre değişebilen değerlerin yanı sıra evrensel olarak ortak kabul gören değerler de bulunmaktadır. Birçok toplum tarafından kabul edilerek devam ettirilen değerlere baktığımızda karşımıza adalet, sorumluluk, liderlik, yardımseverlik, dürüstlük gibi değerler öne çıktığı görülmektedir. Bu ortak değerler toplumların iyi insan yetiştirme ve iyi insan olma yolunda emek harcadığını göstermektedir (Dilmaç, 2009).

Toplumdaki bireylerin değerleri önemli bulması, kabul görmesi ve bu değerleri davranışlarına entegre ederek yaşam biçimi haline getirmesi, söz konusu toplum içerisinde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Değerlerin ihmal edildiği toplumlarda süreç içerisinde sosyal çözülme, bencillik, iletişimsizlik vb. problemlerin çıkması kaçınılmaz olarak görülmektedir (Tainter, 1988). Aydın ve Akyol-Gürler'in (2013) araştırmasında vurgulandığı üzere, değerlerin ihmal edildiği toplumlarda, şiddet olaylarında ve adi suçlardaki artış, aile kurumunun zayıflaması, anne-baba ve öğretmenlere karşı gelme eğilimleri, meslek ahlakında olumsuz değişimler, bireysel ve toplumsal yapının devamı için gerekli olan sorumluluk bilincinde reddetme, gerileme, azalma gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumların en aza indirgenerek ortadan kaldırılması için değerlerin toplumdaki yerinin korunması gerekliliği fark edilerek bu yönde çaba gösterilmeye başlanmıştır (Schwartz, 1992). Geçmişten günümüze uzanan süreçte değerler eğitimi ailede başlayarak toplumsal yapının içerisinde devam ettirilmektedir. Bireyin bu süreçte toplumsal değerleri ve evrensel değerleri edinmesi, içselleştirmesi ve kimliğinin bir unsuru haline getirmesi beklenmektedir. Ancak günümüzde aile ve toplumsal yapının bu konuda yetersiz olduğu kabul edilerek değerlerin okullarda verilmesi

gerekliliği ifade edilmektedir (Batmaz & Erdoğan, 2019). Tillman (2000), toplumsal düzeni bozan sorunların birçok toplumda görüldüğünü, eğitimcilerin ve ailelerin bu sorunlardan kurtulmanın yolunu etkili bir değerler eğitimi ile mümkün olacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Yeşil ve Aydın (2007) değerler eğitimi, bireyin yaşadığı toplumda kabul edilen, onaylanan değerleri anlaması ve farkına varması, benimsemesi, var olan değerlerden yola çıkarak yeni değerler üretmesi ve kendi karakter ve kişiliğini bu değerleri referans alarak inşa etmesi için verilen eğitim olarak tanımlamıştır. Sapsağlam (2016) tarafından yapılan değer eğitimi tanımına bakıldığında; bireyin kendi öz benliğini anlaması, içsel uyumunu sağlaması, düşünce ve eylemlerinde tutarlılık kazanması yönünde bilinçli farkındalıkla planlanmış öğretme-öğrenme ortamlarının, materyallerinin ve kurallarının oluşturulmasını içeren bir süreci ifade ettiği görülmektedir. Değerler eğitimi, öğrencilerin sevgi, saygı, sorumluluk gibi kavramları içselleştirmesi, karakter ve kişilik oluşumlarını desteklemesinin yanı sıra girişimcilik yönlerinin aşığa çıkarılması, evrensel olan temel insani değerleri edinmeleri, gerek kendileri gerekse içinde yaşadıkları çevreyle uyumlu, tutarlı ve sürekliliği olan bir ilişki kurmalarını ve etkileşime dayalı aktif bir okul kültürünü edinmelerini sağlayarak var olan toplumsal düzeni korumayı içeren geniş bir perspektifi kapsamaktadır (Aydın vd., 2013). Değerlerin yaşamla bütünleşik devam ettirilebilmesi için değerler eğitimine küçük yaşlarda başlanması önem arz etmektedir. Ailede başlayan eğitimin amacına ulaşması için aile, çevre ve okulun iş birliği önemli rol oynamaktadır.

Dünyada son yıllarda meydana gelen değişimler, bilginin sürekli değişip genişlemesi, kadının iş hayatında aktif rol alması, geniş ailelerden çekirdek aileye geçiş gibi farklı faktörlerden dolayı toplumda rol model yoluyla değerlerin sonraki kuşaklara aktarımında azalmalar görülmektedir (Duman, 2021). Geçmişte toplum içinde geleneksel olarak yapılan bu aktarım günümüzde okullar aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır (Kaymakcan & Meydan, 2011). Okullar, bireyin kendi ailesinde kazandığı bireysel ve toplumsal değerleri pekiştirerek farkındalık kazanması sonucunda kendine özgü yeni değerlerin ortaya koymasında önemli rol oynamaktadır (Beck, 1990). Hem ailede hem de okulda verilen değerler eğitiminin bireyin yaşamında teorik olmaktan ziyade yaşam deneyimlerinin bir ayrılmaz parçası haline getirilmesini sağlayan etkinliklerle iletilmesi gerekmektedir (Hökelekli & Gündüz, 2007). Bu iletimin sağlanmasında öğretmenlerin farkındalığının önemi dikkat çekmektedir. Değerler, formal eğitim sürecinde öğretmenler aracılığıyla din kültürü ve ahlak bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe gibi derslerde değerler eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılırken toplum

içinde de informal olarak verilmeye devam etmektedir. Böylelikle öğretmen ve aile değerler eğitiminde önemli bir rol üstlenmiş olmaktadır (Berkant vd., 2014).

Eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri de milli, ahlaki, manevi, toplumsal, evrensel, kültürel, insani değerleri öğrencilere kazandırmaktır. Türkiye’de de bu yönde çalışmalar yapılmış ve öğretim programlarında değerler eğitimiye yönelik güncellemeler yapılmıştır. Değerler eğitiminin 2000’lerden sonra daha çok üzerinde durulmaya başlandığı görülmektedir. Bunun yansıması da 2005 yılında hazırlanan öğretim programlarında görülmüştür. Kişisel nitelikler başlığı altında değerler eğitimi verilmiştir. Daha sonra öğretim programlarında “*Değerler*” müstakil başlığıyla yer aldığı görülmektedir. Değerler eğitimi odak noktasına alınmıştır. Disiplinlerin her birinde değerler eğitiminin uygun olarak yer alması ve kazanımlarda disiplinlerarası bir bütünlüğün olması amaçlanmıştır. Bu sayede milli, manevi, ahlaki, kültürel tüm unsurların verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Değerler kendi içinde ele alınarak on kök değer belirlenmiştir (TTKB, 2017). Böylelikle diğer değerlerin kaynağını oluşturan kök değerler kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kök değerler; *adalet, dürüstlük, dostluk, sevgi, sabır, saygı, öz denetim, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik* olarak belirlenmiştir (MEB, 2018). Bu değerler, süreç odaklı bir şekilde bağlantılı oldukları kök değerler ve alt değerlerle bir araya getirilerek öğretilir.

Değerler eğitimi üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı derslerle ve içeriklerle değerler eğitiminin araştırıldığı görülmektedir. Altan (2011) çoklu zekâ ve değerler eğitimi; Kuter ve Kuter (2012) beden eğitimi ve sporla değerler eğitimi; Kasapoğlu (2013) okulda değerler eğitimi ve hikâyeleri; Karaca (2019) çizgi filmlerde değerler eğitimi; ; Yıldız (2019) okul öncesi dönemde ebeveynlerin değerler eğitimi yaklaşımını araştırmıştır. Ayrıca alan yazında değerler eğitiminin farklı derslerdeki yeri ve öneminin de araştırıldığı çalışmalara da rastlanılmıştır. Değerler eğitimi Kaygana, Yapıcı ve Aytan (2013) Türkçe dersi; Aydın (2019) coğrafya ders kitapları; Fidan (2019) sosyal bilgiler dersi; Sürücü (2022) din kültürü dersi; İpek ve Arslan (2022) beden eğitimi dersi kapsamında incelemiştir. Alan yazın taramasında din kültürü ve ahlak bilgisi (DKAB) dersi ders kitaplarında yer verilen değerlerin araştırıldığı çalışmalar olduğu görülmüştür. Cebeci (2005), DKAB derslerinde ahlâkî değerlerin öğretimini; Kaymakcan ve Meydan (2011), DKAB programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi Yürük ve Düzenli (2021), DKAB öğretim programlarının kazanımlarının değerler eğitimi; Duman (2021), DKAB ders kitaplarındaki öz denetim değerini;

Sürücü (2022), 4.-8. sınıflar DKAB ders kitaplarını kök değerleri; incelemiştir.

Bu çalışmanın alan yazına değerler eğitimi çerçevesinde katkı sunacağı düşünülmüş ve 2023-2024 yılında dördüncü sınıf düzeyinde kullanılan DKAB ders kitabının (Çamyar, 2023) kök değerler çerçevesinde incelenmesine karar verilmiştir. Araştırmada 2023-2024 eğitim-öğretim yılında 4. sınıf düzeyinde kullanılan DKAB ders kitabındaki metinlerin ve etkinliklerin kök değerler çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilgili ders kitabı detaylı olarak incelenmiş ve çalışmadan elde edilen bulgular ile sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırma, ülkemizde 2023-2024 eğitim-öğretim süreci boyunca kullanılan Anka Kuşu Yayınlarından çıkan 4. Sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabının kök değerler eğitimi açısından analiz edilmesiyle sınırlandırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtı aranmıştır.

4. sınıf DKAB ders kitabında yer verilen kök değerlerin;

- ✓ Üniteler bazında dağılımı ne şekildedir?
- ✓ Kitabın tamamında dağılımı ne şekildedir?
- ✓ En sık ve en az kullanılanı hangisidir?

1. YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında kullanılan araştırmanın deseni, örnekleme, veri toplama araçları ve analiz süreçlerine ilişkin bilgi verilmiştir. Bu araştırmada doküman analizi yapıldığı için etik kurul izni gerekmemektedir.

1.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak hazırlanmıştır. Doküman analizi, genel olarak araştırma sürecinde ihtiyaç duyulan kaynakların toplanması, ayrıntılı olarak gözden geçirilmesi, eleştirel bir gözle sorgulanması ve amaçlar doğrultusunda analizinin yapılması süreçlerini içeren bilimsel araştırma yöntemi şeklinde tanımlanmaktadır (Sak vd., 2021). Doküman analizinin amacı, bir belge, metin ya da dokümanın içeriğini anlamak, çözümlmek ve belirli bilgileri çıkarmaktır. Doküman analizi, amaç doğrultusunda kaynakları bulma, bulunan kaynakları amaca hizmet edecek şekilde etkili okuma, gerek duyulan bilgileri not alma ve bu bilgileri bütüncül olarak değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır (Karasar, 2005). Tek başına bir araştırma yöntemi olarak

kullanılabildiği gibi nitel veya nicel farklı araştırma yöntemleriyle birlikte de kullanılabilmektedir.

1.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın amaçları doğrultusunda 2019-2020 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle kullanma kararı alınmış olan 4. sınıf DKAB ders kitabı (Çamyar, 2023) incelenmek üzere edinilmiştir. Çalışmada kök değerler çerçevesinde metinlerin incelenmesi amaçlandığı için ölçüt örnekleme oluşturulmuş ve ilgili ders kitabı buna uygun olarak incelenmiştir.

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

4. sınıf DKAB ders kitabının içerik incelemesi betimsel analiz tekniğine göre yapılmıştır. Betimsel analiz; bir konu, olay ya da olguyu detaylı bir şekilde tanımlamak, betimlemek ve açıklamak amacıyla kullanılan bir analiz yöntemidir. DKAB ders kitabı MEB sayfasından PDF olarak indirilmiştir. Ders kitabında yer alan metinler ve etkinlikler araştırmacılar tarafından on kök değer kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular Excel tablosuna kaydedilmiş, bulguların yüzde ve frekans oranları saptanmıştır. Metinlerde ilgili kök değerinin yer aldığı cümleler kanıtlanabilirliğin ve aktarılabilirliğin sağlanması amacıyla tek tek belirlenmiştir. Yaklaşık bir hafta süren inceleme neticesinde her iki araştırmacı tarafından elde edilen bulgular birleştirilmiştir. Uyuşan ve uyuşmayan tespitler belirlenmiştir. Uyuşmayan tespitler üzerinde birlikte tekrar çalışılmıştır. Yaklaşık üç haftalık bir ara verilerek tekrar araştırmacılar bir araya gelmiş ve bulgular üzerinde çalışmıştır. Elde edilen veriler tablolar haline getirilerek anlaşılmasının kolaylaşması için frekans ve yüzde olarak hesaplamaları yapılarak verilmiştir. Tabloların altına elde edilen bulgularla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Tablolardaki açıklamalardan sonra kök değerlerin yer aldığı cümlelerden örnekler tırnak içine alınarak verilmiştir.

2. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, DKAB 4. sınıf ders kitabında değinilen kök değerlere ait elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Günlük Hayattaki Dini İfadeler ünitesinde yer alan kök değerlere ilişkin bulgular aşağıda yer alan Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Günlük hayattaki dini ifadeler ünitesine ait kök değer bulguları

Kök Değerler	f	%
Dürüstlük	3	23.08
Saygı	2	15.38
Sevgi	2	15.38
Yardımseverlik	6	46.15
Toplam	13	100.00

Tablo 1’de yer alan değerlere bakıldığında yararlanılan 4. sınıf DKAB ders kitabındaki ilk ünite olan *Günlük Hayattaki Dini İfadeler* ünitesindeki tüm metinlerde ve etkinliklerde yapılan incelemeye göre, ilgili metinlerde kök değerlerin 13 kez vurgulandığı görülmektedir. Yardımseverlik değeri 6 kez (%46.15) kullanılırken saygı ve sevgi değerleri 2’şer kez (15.38), dürüstlük değeri 3 kez (23.08) kullanılmıştır. Bulgulara göre adalet, dostluk, öz denetim, sabır, sorumluluk, vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Aşağıda ders kitabındaki ilk üniteye ilgili değerlerin geçtiği cümlelere ilişkin örnekler yer almaktadır:

“Yardımseverlik (f=6)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“*Dinimize göre namaz kılmak, oruç tutmak, zor durumda olan kişilere ve engellilere yardım etmek, misafire ikramda bulunmak, insanlara güzel söz söylemek sevaptır.*” (s.21)

“Dürüstlük (f=3)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“*Dilin şükürü; yalan, dedikodu, iftira gibi kötülüklerden kaçınmak, güzel söz söyleyip Allah’ı zikretmektir.*” (s.16)

“Saygı (f=2)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“*Davranışların günah veya sevap olduklarını yazınız. Anne babamıza saygılı davranmak.*” (s.22)

“Sevgi (f=2)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“*Birbirinizi sevmedikçe (tam anlamıyla) mümin olamazsınız.*” (s.17) ifadesi yer almaktadır.

İslam’ı Tanıyalım ünitesinde yer alan kök değerlere ilişkin bulgular aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İslam'ı tanıyalım ünitesine dair kök değer bulguları

Kök Değerler	<i>f</i>	%
Yardımseverlik	1	50.00
Sorumluluk	1	50.00
Toplam	2	100.00

Tablo 2 incelendiğinde ders kitabının ikinci ünitesi olan *İslam'ı Tanıyalım* ünitesinin kitapta çok kısa yer aldığı ve iki kök değere vurgu yapıldığı görülmektedir. Sorumluluk (%50) ve yardımseverlik (%50) değerleri birer defa kullanılırken adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Ders kitabının ikinci ünitesinde ilgili değerlerin geçtiği cümleler şu şekildedir:

“Yardımseverlik ($f=1$)” değerine ilişkin örnek:

“Zengin Müslümanların, sahip oldukları mal veya paralarının belli bir bölümünü, ibadet niyetiyle her yıl muhtaçlara vermelerine zekat denir.” (s.36)

“Sorumluluk ($f=1$)” değerine ilişkin örnek:

“Yaratıcı, insana sorumluluklarını bildirmek amacıyla tarih boyunca peygamberler ve kitaplar göndermiştir.” (s.38)

Güzel Ahlak ünitesinde yer alan kök değerlere ilişkin bulgular aşağıda yer alan Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Güzel ahlak ünitesine dair kök değer bulguları

Kök Değerler	<i>f</i>	%
Dostluk	4	4.25
Dürüstlük	4	4.25
Adalet	1	1.06
Sorumluluk	1	1.06
Sevgi	41	43.61
Saygı	35	37.23
Yardımseverlik	8	8.51
Toplam	94	100.00

Tablo 3 incelendiğinde; yararlanılan ilgili ders kitabı içerisindeki üçüncü ünite olan *Güzel Ahlak* ünitesindeki tüm metinlerde yapılan incelemeye dayalı olarak, ilgili metinlerde kök değerlerin 94 kez vurgulandığı görülmektedir. Üniteye en çok vurgu yapılan değer, 41 defa (%43.61) kullanılarak sevgi değeri olurken saygı değerine 35 defa (%37.23),

yardımseverlik değerine 8 defa (%8.51), dostluk ve dürüstlük değerlerine 4'er defa (%4.25), adalet ve sorumluluk değerlerine ise 1'er defa (%1.06) vurgu yapılmıştır. Veriler incelendiğinde ilgili üniteye öz denetim, sabır ve vatanseverlik değerlerine yer verilmediği görülmektedir. Aşağıda ders kitabındaki üçüncü üniteye ilgili değerlerin geçtiği cümlelere ilişkin örnekler yer almaktadır.

“Sevgi (f=41)” değerine ilişkin olarak örneklerde:

“Sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur.” (s.54)

“Sevgiyi yeterince tadamayan, ailesi ve çevresi tarafından yeterli sevgi gösterilmeyen çocukların ileriki yaşlarında insanlara sevgiyle yaklaşamadıkları bilinen bir gerçektir. (s.55)”

“Saygı (f=35)” değerine ilişkin olarak örneklerde:

“Sevmeyen, başkaları tarafından sevilmeyen ve saygı duyulmayan insan ne kadar varlıklı ve sağlıklı olursa olsun mutsuz, huzursuz olur.” (s.54)

“Büyüklere saygının, küçüklere sevgi ve merhametin, hayvanlara iyi davranmanın, çevreyi korumanın gerekliliğini kavratırlar.” (s.62)

“Yardımseverlik (f=8)” değerine ilişkin olarak örneklerde:

“İslam dini engellilere yardımcı olmayı, iyi ve güzel davranışlarda bulunmayı öğütler.” (s.52)

“Muhtaç durumda olanlara yardım eder, kimsesizleri gözetir, yetim ve öksüzlere sahip çıkardı.” (s.53)

“Dostluk (f=4)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“İnsanlarla yakınlık kurmayan ve kendisiyle dostluk kurulamayan kimsede hayır yoktur.” (s.62)

“Dürüstlük (f=4)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Dürüst davranır, verdiği sözü yerine getirir, emanetleri korurdu.” (s.53)

“Adalet (f=1)” ve “Saygı (f=35)” değerlerinin birlikte verildiği örnekte:

“Güzel ahlak sahibi kişiler adalete önem verir, insan hak ve hürriyetlerine saygı gösterirler.” (s.50)

“Sorumluluk ($f=1$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Güzel ahlaklı insanların oluşturduğu toplumda bireyler hem Allah’a (c.c) hem de birbirlerine karşı görevlerini yerine getirebilir.” (s.50) ifadeleri bulunmaktadır.

Hz. Muhammed’i (S.A.V) Tanıyalım ünitesinde değinilen kök değerlere ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Hz. Muhammed’i (s.a.v) ünitesine dair kök değer bulguları

Kök Değerler	f	%
Yardımsızlık	2	5.71
Sorumluluk	1	2.85
Sevgi	12	34.29
Saygı	12	34.29
Dürüstlük	4	11.42
Adalet	4	11.42
Toplam	35	100.00

Tablo 4’e bakıldığında incelenen ilgili ders kitabı içerisindeki dördüncü ünite olan *Hiz. Muhammed’i (sav Tanıyalım* ünitesindeki tüm metinlerde yapılan incelemeye dayalı olarak, ilgili metinlerde kök değerlerin 35 kez (%100) vurgulandığı görülmektedir. Aşağıda ders kitabındaki dördüncü üniteye ilgili değerlerin geçtiği cümlelere ilişkin örnekler yer almaktadır.

“Sevgi ($f=12$)” değerine ilişkin olarak örneklerde:

“Peygamberimizin (s.a.v.) annesi Amine; Mekke’de sevilen, beğenilen, güzel huylu, iffetli, iyi ahlaklı bir genç kızdı.” (s.73)

“Abdülmuttalip, doğumundan itibaren torununu çok sevdi. (s.73)

“Saygı ($f=12$)” değerine ilişkin olarak örneklerde:

“Peygamberimizi (s.a.v.) örnek almalı, aile büyüklerimize saygılı olmalıyız.” (s.79)

“Onun gibi güzel ahlaklı, saygılı, iyi geçimli bir insan olalım.” (s.82)

“Dürüstlük ($f=4$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Peygamberimiz (s.a.v.), ticaret hayatına güvenirliliği, dürüstlüğü ve başarısıyla dikkat çekti.” (s.79)

“Adalet ($f=4$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Hz. Muhammed’in (s.a.v) en önemli özelliklerinden biri, adalete önem vermesiydi.” (s.81)

“Yardımseverlik ($f=2$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“İyilikte dayanışma içinde olmak amacıyla Hılfu’l-Fudul adıyla bir topluluk oluşturdular.” (s.77)

“Sorumluluk ($f=1$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“O, daima doğruyu söylemiş, dürüst davranmış, verdiği sözü yerine getirmiş, emanetleri korumuştur.” (s.76) ifadeleri yer almaktadır.

4. sınıf DKAB ders kitabının son ünitesi olan ‘Din ve Temizlik’ ünitesinde yer alan kök değerlere ilişkin bulgular aşağıda yer alan Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Din ve temizlik ünitesine dair kök değer bulguları

Kök Değerler	f	%
Dürüstlük	7	35.00
Sevgi	5	25.00
Saygı	1	5.00
Vatanseverlik	1	5.00
Sorumluluk	4	20.00
Yardımseverlik	2	10.00
Toplam	20	100.00

Tablo 5’e bakıldığında incelenen 4. sınıf DKAB ders kitabının beşinci ünitesi olan *Din ve Temizlik* ünitesindeki tüm metinlerde yapılan çalışmaya dayalı olarak, ilgili metinlerde kök değerlerin 20 kez vurgulandığı görülmektedir. Dürüstlük değeri 7 defa (%35) ile en fazla geçerken, onu takiben sevgi değeri 5 defa (%25) geçmektedir. Sorumluluk değeri 4 defa (%20), yardımseverlik değeri 2 defa (%10), saygı ve vatanseverlik değerleri 1’er defa (%5) geçerken adalet, dostluk, öz denetim ve sabır değerlerini içeren cümlelere rastlanmamıştır. Aşağıda ders kitabındaki ilgili ünite kök değerlerin geçtiği cümlelere ilişkin örnekler yer almaktadır:

“Dürüstlük ($f=7$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Manevi temizliğe önem veren insanların en önemli özelliklerinden biri, dürüst ve güvenilir olmalarıdır.” (s.98)

“Sevgi ($f=5$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Allah güzeldir ve güzeli sever.” (s.105)

“Sorumluluk ($f=4$)” değerine ilişkin olarak örnekte:

“Okulumuzun temizliği için üzerimize düşen sorumlulukları bilmeli ve bunları yerine getirmeye önem vermeliyiz.” (s.103) ifadeleri yer almaktadır.

Araştırmada veri kaynağı olarak kullanılan ilgili ders kitabının tamamında elde edilen kök değerlere ilişkin bulgular bir bütün olarak Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. DKAB 4. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin Dağılımı

Değerler	Öğrenme Alanları					Toplam
	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	İslam’ ı Tanıyalım	Güzel Ahlak	Hiz. Muhammed’ i Tanıyalım	Din ve Temizlik	
Adalet	-	-	1	4	-	5
Dostluk	-	-	4	-	-	4
Dürüstlük	3	-	4	4	7	18
Saygı	2	-	35	12	1	50
Sevgi	2	-	41	12	5	60
Sorumluluk	-	1	1	1	4	7
Yardımsverlik	6	1	8	2	2	19
Öz Denetim	-	-	-	-	-	0
Vatanseverlik	-	-	-	-	1	1
Sabır	-	-	-	-	-	0
Toplam	13	2	94	35	20	164

İncelenen ilgili ders kitabının tamamına ilişkin olarak elde edilen bulguların verildiği Tablo 6’ya bakıldığında; ders kitabı içerisindeki kitaptaki tüm metinlerde yapılan incelemeye dayalı olarak, ilgili metinlerde kök değerlerin 164 defa vurgulandığı görülmektedir. Kök değerlere ilişkin olarak en fazla vurgunun güzel ahlak ünitesinde ($f=94$), en az vurgunun İslam’ı tanıyalım ünitesinde ($f=2$) yapıldığı görülmektedir. Kök değerler açısından

bakıldığında ise en fazla vurgu sevgi ($f=60$) değerine, en az vurgu ise dostluk ($f=4$) değerine yapılırken öz denetim ve sabır değerlerine rastlanmamıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular ortaya konularak alan yazındaki çalışmalarla birlikte ele alınacaktır. Dünyada sanayi devriminin etkisi olan bireyselliğin toplumsal hayatın içindeki yıkıcı etkisi anlaşılmaya başladıktan sonra tekrar toplumsal yapının içinde birleştirici bir etkiye sahip olan değerler tekrar önem kazanmıştır. 1900'lerin başından itibaren farklı ders içeriklerine yönelik olarak hazırlanan öğretim programlarında değerler eğitime yer verilmeye başlanmıştır. Öğretim programlarının uygulamadaki yansıması olan ders kitaplarındaki içeriklerde de bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak değerler eğitime yer verilmektedir. Türkiye'de bireysellik teknolojik gelişmelerden sonra daha yoğun hissedilmeye başlanmış ve 2000'lerden sonra değerler eğitime eğitim süreçlerinde daha çok yer verilmeye başlanmıştır. 2017'de değerler eğitimi tekrar ele alınarak asıl kabul edilen 10 kök değer üzerinden eğitim süreçlerinin tasarlanması kabul edilmiştir (Topal, 2019). DKAB, Türkçe, Sosyal Bilgiler gibi dersler içeriklerinin ağırlıklı olarak sözel olması ve metinlere dayalı olması nedeniyle değerleri aktarma konusunda avantajlı konumdadır. Bu çalışmada da 4. sınıf DKAB ders kitabı içerdiği kök değerler açısından bir incelemeye tabi tutulmuştur. Yapılan çalışmada elde edilen verilere göre kitabın birinci ünitesinde 13, ikinci ünitesinde 2, üçüncü ünitesinde 94, dördüncü ünitesinde 35 ve beşinci ünitesinde 20 kez ve toplamda 164 kez kök değerlere vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilere verilmek istenen değerlerin ağırlıklı olarak kitabın üçüncü ünitesi olan 'Güzel Ahlak' ünitesinde verildiği saptanmıştır. Değerler verilirken 4. sınıf öğrencilerinin gelişim özelliklerinin dikkate alındığı gözlemlenmiştir. DKAB dersi öğretim programında yer alan kök değerler ile ilgili kitapta vurgu yapılan kök değerlerin benzer olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda değerler eğitimi açısından DKAB ders kitabının DKAB öğretim programı ile uyumluluk gösterdiği ifade edilebilir.

4. sınıf DKAB ders kitabının ünitelerinde geçen metinlere baktığımızda en çok sevgi ve saygı değerlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu değerleri yardımseverlik, dürüstlük, sorumluluk, adalet, dostluk ve vatanseverlik değerleri takip etmektedir. Öz denetim ve sabır değerleri ise yapılan incelemelerde tespit edilememiştir. Eker ve Ünlü'nün (2020) 5. sınıf düzeyinde kullanılan DKAB ders kitabına ilişkin yaptıkları çalışmada en fazla yer verilen kök değer bu çalışmayla uyumlu olarak sevgi kök değeri, en az yer verilen kök değerlerin dostluk ve sabır kök

değerleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca alan yazında benzer bulgulara ulaşıldığı başka çalışmalar da yer almaktadır (Candan & Ergen, 2014; Çetin, 2013; Kaşkaya & Duman, 2017; Yılar, 2016).

Kök değerlerin öğretiminin okul yaşamı boyunca devamlılığını sağlamak ve değerlerin içselleştirilerek yaşama tatbikinin sağlanması adına değerlerde bütünlüğün esas alınması, tüm sınıf seviyelerinde dengeli dağılımla kök değerlerin verilmesi, okul içi ve okul dışı etkinliklerle öğrencilere edindikleri değerleri uygulama imkânı sunulması önerilmektedir. Öztürk ve Özkan (2018) tarafından yapılan çalışmada da bu düşünce savunulmaktadır. Kaymakcan ve Meydan (2011) öğretmenlerin DKAB öğretim programlarına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Elde ettikleri bulgularda öğretmenlerin DKAB öğretim programlarında değerlerin yeteri kadar yer almadığını ifade ettikleri belirlenmiştir. DKAB içeriği itibarıyla değerler eğitiminin rahatlıkla verilebileceği bir derstir (Eker & Ünlü, 2020). Değerler eğitimi verilirken teorik ve bilimsel bir metin dilinin kullanılmasından ziyade hikâyeleştirerek, duygulara hitap edilerek öğrencilere aktarılması gerekmektedir (Demircan, 2006). Yazıcı (2006) bu konuda DKAB ders kitaplarındaki metinlerin eğiticilikten ziyade bilimsel bir metin özellikleri taşıdığını söylemektedir. Ders kitaplarının bu şekilde hazırlanması öğrencilerde istenen değer kazanımlarının gerçekleşmesini zorlaştıracaktır. Hökelekli (2013) günümüz eğitim amaçları arasında değerlerin sonraki nesillere aktarılmasının olduğunu vurgulayarak bunun gerçekleşmesi için öncelikle öğrenciler tarafından ilgi çekici bulunması, içselleştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Bu çalışmada yer verilemeyen kök değerler sabır ve öz denetim olarak saptanmıştır. Duman'ın (2021) çalışmasına göre öz denetim değerinin ders kitabında yer alan metinlerde dolaylı olarak verildiğini söylemektedir. Bu bağlamda öz denetim değerinin ders kitaplarının asıl amaç olarak verilmemesini eleştirmiştir. Çetin (2013) yaptığı çalışmada en az yer verilen değer sabır olduğunu belirlemiştir. Sürücü'nün (2022) çalışmasına göre adalet, öz denetim ve vatanseverlik değerleri ders kitabında yer kazanımlarda yeterince yer almadığı; sevgi, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik kök değerlerine ise yeterli düzeyde vurgu yapıldığı belirtilmektedir. Keskin (2014) yaptığı çalışmada DKAB öğretmenlerinin; ders kitaplarında değer eğitimiyle ilgili konuların tek boyutlu, özensiz seçilmiş metinlerin olduğu eğitimin amaçlarını gerçekleştirmedi yetersiz olduğunu düşündüklerini saptamıştır. Elde edilen verilere baktığımızda değerler verilirken öğrencinin gelişim düzeyinin dikkate alındığı görülmektedir. Fakat öz denetim ve sabır değerlerinin kazanım ve metinlerde doğrudan verilmemiş olması kök

değerlerin ilgili kitapta dengeli bir şekilde yer almadığını göstermektedir. Bu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu da kök değerlerle ilgili olarak bazı ünitelerde yığılma olurken bazılarında çok az yer verilmesidir. Elde edilen verilere baktığımızda Sürücü'nün (2022) çalışma sonuçlarıyla benzer tespitlerin yapıldığı görülmektedir. Kök değerlerin bu kitap çerçevesinde yeteri kadar vurgulanmadığı düşünülmektedir. Özellikle sabır ve öz denetim kök değerlerinin hiç yer almamış olması eleştirilebilir. Eker ve Ünlü (2020) değerlerin ünitelerde dengeli olarak yer almadığını belirlemiştir. Türkben'in (2019) yaptığı araştırmada metinlerin değerleri öğrencilere aktarmada yetersiz olduğu üniteler arasında dengeli bir dağılımın olmadığı belirlenmiştir. Arıcı ve Maden (2018) DKAB öğretim programlarında yer alan saygı değerini incelemiş ve öğretim programlarında yeteri kadar olmasına karşın bunun ders kitaplarındaki ünitelere ve kazanımlarına yansımada yetersizlik olduğunu tespit etmiştir.

Yapılan çalışmalarda genel olarak bu çalışmada elde edilen bulgularla uyumluluk olduğu ifade edilebilir. Sevgi kök değerinin bu çalışma ve diğer çalışmalarda çoğunlukla en sık kök değer olduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin yaş düzeyleri bakımından olumlu bulunmaktadır. Ancak sabır ve öz denetim kök değerlerinin olmaması önemli bir eksikliklerdir. Çünkü öğrencilerin kendilerini karşılaştıkları olaylar ve durumlar karşısında kontrol etmeleri yönünde bu değerlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Topal (2019) çalışmasında sabır kök değerine kısmen yer verildiğini belirlemiştir. Bundan sonra değerler eğitimi ya da kök değerler konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılara, ders kitabı hazırlayanlara ve konunun diğer paydaşlarına araştırma bulguları doğrultusunda aşağıdaki önerilerin verilmesi uygun bulunmuştur:

- ✓ Değer eğitiminin pratik boyuttan uygulama boyutuna aktarılmasında en önemli materyal ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında seçilen metinlerin seçiminde değerler konusunu içermesi yönünde daha dikkatli davranılması gerekmektedir.
- ✓ Ders kitapları hazırlanırken kök değerlerin dengeli bir dağılım göstermesi ve her kök değerinin olması yönünde daha özenli davranılmalıdır.
- ✓ Bu çalışma 4. sınıf DKAB ders kitabına yönelik olarak yapılmıştır. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinin birlikte ele aldığı çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Bu çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi ve öğretmen görüşlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Arıcı, İ., & Maden, K. (2018). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programında saygı değeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 237-256.

Aydın, H. (2019). *Coğrafya ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımı açısından incelenmesi ve coğrafya öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Aydın, Z. M., & Akyol-Gürler, Ş. (2013). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler-etkinlikler-kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayınları.

Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.

Beck, C. (1990). *Better schools: A values perspective*. Falmer Press, Taylor & Francis.

Berkant, H. G., Efendioğlu, A., & Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 427-440.

Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.

Cebeci, A. (2005). *İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinde ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

*Çamyar, S. (2023). *Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı 4*. Ankara: Anka Kuşu Yayınevi.

Çetin, M. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde eleştirel düşünme öğretimi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 137-168.

Demircan, C. (2006). *Mektepli gazetesinde yer alan metinlerin içeriğinin çocukların bilişsel ve ahlaki gelişmelerine katkısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Dilmaç, B., Deniz, M., & M. E. Deniz, (2009). Üniversite öğrencilerinin öz anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.

Dılmaç, B., Ertekin, E., & Yazıcı, E., (2009). Değer tercihleri ve öğrenme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 27-47.

Duman, B. (2021). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında öz denetim değeri*. (Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Eker, C.& Ünlü, S. (2021). Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabının kök değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *The Journal of International Educational Sciences*, 7(25), 71-88. <http://dx.doi.org/10.29228/INESJOURNAL.47190>

Fidan, N. K. (2019). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: Nitel bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 361-388. <https://doi.org/10.9761/JASSS796>

Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda, değerler psikolojisi ve eğitim*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Hökelekli, H., & Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. R. Kaymakcan. vd. (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (371-396). İstanbul: Dem Yayınları.

Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65(1), 19-51. <https://doi.org/10.2307/2657288>

İpek, D., & Arslan, S. (2022). Beden eğitimi ve spor dersinin değerler eğitimine katkısının incelenmesi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 29-43.

Karaca, S. S. (2019). *Çizgi filmlerde değerler eğitimi, değerler eğitimi açısından rafadan tayfa çizgi filminin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.

Kaşkaya, A., & Duran, T. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarının değer aktarımı açısından incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 417- 441. <https://doi.org/10.24315/trkefd.303978>

Kaygana, M., Yapıcı, Ş., & Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *International Journal of Social Science*, 6(7), 657-669. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1619>

Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2011). Din kültürü ve ahlak bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 29-55.

Keskin, Y. (2014). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerine göre değer eğitimi ve DKAB derslerinin zorunluluğu (Samsun Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 44(203), 225-249.

Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Kuter, F. Ö., & Kuter, M. (2012). Beden eğitimi ve spor yoluyla değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (6), 75-94.

MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7.sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (Taslak Basım)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

MEB. (2018). Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf

Önder, M., & Bulut, H. (2013). Temel dini değerler ve değerler eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 15-32.

Öztürk, T., & Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1). <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.6c1s8m>

Sak, R., Sak, İ. T., Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>

Sapsağlam, Ö. (2016). Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hedeflerin değerler açısından incelenmesi. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(9), 683-700. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances*

in experimental social psychology (Vol. 25, pp. 1-65). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)

Smith, B. H. (1983). Contingencies of value. *Critical Inquiry*, 10(1), 1-35. <https://doi.org/10.1086/448235>

Sürücü, T. (2022). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı ve ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Tainter, J. (1988). *The collapse of complex societies*. Cambridge University Press.

TDK (2020). *Türk dil kurumu sözlükleri*. Retrieved from <https://sozluk.gov.tr/>

Tillman, D. (2000). *Living values activities for young adults*. Deerfield Beach-Florida: Health Communications Inc.

TTKB (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. 18 Temmuz 2017*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), (2019), 245-254. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.543521>

Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526. <https://doi.org/10.16916/aded.541659>

Yazıcı, K. (2006). *Değerler eğitimine genel bir bakış. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 19, 499-522.

Yeşil, R., & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2), 65-84.

Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506.

Yıldız, M. (2019). *Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynler için "değerler eğitimi yaklaşımlarını değerlendirme ölçeği"nin geliştirilmesi ve ebeveynlerin değerler eğitimi yaklaşımlarının belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yürük, T., & Düzenli, A. (2021). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarının kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi.

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 21(2), 715-740.
<https://doi.org/10.30627/cuilah.987645>

Yürük, T., & Topchubaev, K. (2022). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programlarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 22(1), 415-436.
<https://doi.org/10.30627/cuilah.1100948>

Yayına Geliş Tarihi: 24/04/2024
Yayına Kabul Tarihi: 17/12/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:222-242
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

THE IMPORTANCE OF THE MERİÇ RIVER IN TURKEY'S GEOPOLITICS IN TERMS OF THE CONCEPT OF "NATIONAL SECURITY"

Doğancan BAY¹

Abstract

The aim of the study is to analyze the geopolitical importance of the Meriç (Evros) River for Turkey with respect to the concept of "national security". This study also aims to address Turkey's geopolitical problems, and its problems with Greece and Bulgaria, regarding the Meriç River. The study's contribution is its analysis of the geopolitical implications of the problems occurring on the Meriç River such as pollution, floods, refugees and asylum-seekers from the perspective of Turkey's national security. It is an important study also because it addresses Turkey's relations with Bulgaria and Greece with specific emphasis on the Meriç River. This study's research questions are as follows: "What are the effects of the asylum seeker and refugee problem occurring on the Meriç River on Turkey's national security?", "What are the effects of the pollution and floods occurring on the Meriç River on Turkey's national security?", "What are the problems Turkey has with Bulgaria and Greece regarding the Meriç River?" and "What is the importance of the Meriç River for Turkey's geopolitics?". The study is limited in scope as it addresses the importance of the Meriç River for Turkey's geopolitics only within the context of the concept of "national security". "What is the importance of the Meriç River in terms of Turkey's geopolitics?" This question is the main research question of the study. In addition, the sub-research questions are "What are the effects of the refugee and refugee problem in the Meriç River on Turkey's national security?", "What are the effects of the pollution and floods in the Meriç River on Turkey's national security?", "Meriç River" "What are the problems Turkey is experiencing with Bulgaria and Greece?" and "What is the importance of the Meriç River in terms of Turkey's geopolitics?" respectively. While touching on the importance of the Meriç River in terms of Turkey's geopolitics, the study is limited by considering it in the context of the

¹ National Defence University, Atatürk Strategic Research and Graduate Education Institute (ATASAREN), Department of Strategy and Security Research, Security Research PhD Program, E-mail: dogancanby96@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3650-7407.

Atf/Citation: Bay D., (2024). The Importance of the Meric River in Turkey's Geopolitics in Terms of the Concept of "National Security". *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 222- 242.

concept of "national security". The research method of the study is qualitative research. In addition, the historical analysis approach included in the qualitative research method was used in the study. The study's assumption is to show that the water pollution, floods, and refugee problems around the Meric River negatively affect Turkey's geopolitics.

Keywords: Meric River, Turkey, Geopolitics, National Security.

“MİLLİ GÜVENLİK” KAVRAMI AÇISINDAN MERİÇ NEHİRİ’NİN TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİĞİNDE MERİÇ NEHİRİ’NİN ÖNEMİ

Özet

Çalışmanın amacı, Meriç Nehri'nin Türkiye açısından jeopolitik önemini “milli güvenlik” kavramı bağlamında analiz etmektir. Bununla birlikte Türkiye'nin jeopolitik açıdan Meriç Nehri'nde yaşanan problemleri ortaya koymak ve Türkiye'nin Meriç Nehri'nde Yunanistan ve Bulgaristan'la yaşadığı problemlere de değinmektedir. Çalışma, Meriç Nehri'nde yaşanan kirlilik, sel taşkınları, mülteci ve sığınmacı sorunlarının Türkiye'ye jeopolitik açıdan getirdiği etkileri Türkiye'nin milli güvenliği bağlamında ele alması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Meriç Nehri'ne yönelik Bulgaristan ve Yunanistan'la olan ilişkilerini ele alması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma “Meriç Nehri'nde yaşanan sığınmacı ve mülteci sorununun Türkiye'nin milli güvenliğine etkileri nelerdir?”, “Meriç Nehri'nde yaşanan kirlilik ve sel taşkınlarının Türkiye'nin milli güvenliğine etkileri nelerdir?”, “Meriç Nehri'ne yönelik Türkiye'nin Bulgaristan ve Yunanistan ile yaşadığı problemler nelerdir?” ve “Meriç Nehri'nin Türkiye'nin jeopolitiği açısından önemindedir?” sorularına yanıt bulunmaktadır. Çalışma, Türkiye'nin jeopolitiği açısından Meriç Nehri'nin önemine değinirken “milli güvenlik” kavramı bağlamında ele alınarak sınırlandırılmıştır. “Türkiye'nin jeopolitiği açısından Meriç Nehri'nin önemi nedir?” çalışmanın temel araştırma sorusudur. Bununla birlikte “Meriç Nehri'nde yaşanan sığınmacı ve mülteci sorununun Türkiye'nin milli güvenliğine etkileri nelerdir?”, “Meriç Nehri'nde yaşanan kirlilik ve sel taşkınlarının Türkiye'nin milli güvenliğine etkileri nelerdir?”, “Meriç Nehri'ne yönelik Türkiye'nin Bulgaristan ve Yunanistan ile yaşadığı problemler nelerdir?” ve “Meriç Nehri'nin Türkiye'nin jeopolitiği açısından önemi nedir?” çalışmanın alt araştırma sorularıdır. Çalışma, Türkiye'nin jeopolitiği açısından Meriç Nehri'nin önemine değinirken “milli güvenlik” kavramı bağlamında ele alınarak sınırlandırılmıştır. Çalışmanın araştırma yöntemi ise nitel araştırmadır. Bununla birlikte çalışmada nitel araştırma yönteminin içerisinde yer alan tarihsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın varsayımı ise Meriç Nehri'nin çevresinde meydana gelen su kirliliği, sel, taşkın ve mülteci sorununun Türkiye'nin jeopolitiğini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Meriç Nehri, Türkiye, Jeopolitik, Milli Güvenlik.

INTRODUCTION

Turkey's geopolitical landscape is constantly attracting attention for its geographical location and natural resources. One of these natural resources is the Meriç River. Constituting Turkey's borders with Greece and Bulgaria, the Meriç River is a factor that affects Turkey's relations with these two countries in many aspects such as water resources, migration movements and natural disasters. The current problems of refugees, pollution and floods occurring on and around the Meriç River keep Turkey's relations with Bulgaria and Greece warm. In this context, the Meriç River has an important role in the economic, regional and geopolitical relations of Turkey, Bulgaria and Greece. Especially after the civil war started in Syria in 2011, thousands of refugees started to flock to the Meriç River in the hope of entering through the EU borders. With the influx of refugees, the Meriç River has gained more significance both in the international arena and in the relations between Turkey and Greece. The Meriç River has utmost importance in terms of water supply in the Thrace Region of Turkey. In addition, the Meriç River, which feeds the Ergene River and provides an important resource for the agricultural sector in the Thrace Region, is vital for the continuation of farming in the region. For Turkey, the Meriç River has an important place both in terms of economic resources such as agriculture, industry and animal husbandry, and with regard to tourism. However, frequent pollution, flooding and overflow problems in the Meriç River have been negatively affecting Turkey economically for nearly fifty years. In this context, the refugee, flood and pollution problems at the Meriç River poses a risk for the economic structure of the Thrace Region of Turkey.

The article consists of three parts in total:

1. The Effects of the Current Status of the Meriç River's Water Resources on Turkey's Geopolitics
2. The Effects of the Refugee Problem at the Meriç River on Turkey's Geopolitics
3. The Effects of Floods and Overflow Problems at the Meriç River on Turkey's Geopolitics

The first part of the article discusses the effects of the current status of the Meriç River's water resources on Turkey's geopolitics. In the second part of the article discusses the effects of the refugee problem at the Meriç River on Turkey's geopolitics. The third part of the article addresses the effects of floods and overflow problems at the Meriç River on Turkey's geopolitics. The

literature was first reviewed to arrive at the arguments required in the study. The information contained in the sources obtained through the literature review was then analyzed and included in the study. The study also relied on official sources, scientific sources, reports and news. Addressing the importance of the Meriç River in terms of Turkish geopolitics, the study addresses river water pollution, floods, and refugee issues.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Mankind have always wanted to live in safety throughout their lives, starting in the womb, due to their instinct of "*ensuring their safety*". Therefore, they have always attributed importance to the establishment of a security mechanism in order to prevent the disturbance of their peace of mind. In order to establish these security mechanisms, they have laid down their own strategies, policies and rules. Examples to such security mechanisms include a person's engagement in martial arts such as karate, kickboxing, etc. as part of his own security mechanism against physical attacks from outside or remaining calm and mature towards other people in order to protect himself against emotional attacks (insult, heartbreak, ridicule, etc.) coming from them. Security is not a concept related to only humanity, it is applicable to every phenomenon or object in the universe. Examples in this regard include a lion attacking a creature that enters its territory, or seagulls constantly flying around crow chicks in case they attack their own chicks. For example, companies create passwords to protect their revenue and expense information from hackers. These are also examples of the concept of security. As can be seen from these four examples, security is applicable to each and every field. In this context, security is a defense mechanism that any phenomenon or object needs for its survival against threats and risks that may potentially be harmful.

An example to the concept of "*security*" is the Delian League founded by Athens against possible Persian attacks (Okan & Dayangaç, 2020: 13). In addition, the Great Wall of China, which was built to prevent attacks by Turkish and Mongol tribes, and the walls built by the Byzantine Empire in Istanbul against the possible threats of invasion are some other examples of the concept of security. The meaning of the concept of "*security*" has transformed and evolved throughout the history. Until the end of the Cold War period, the concept of "*security*" was generally addressed from a "*military*" point of view (Ağır, 2015: 99). It started to extend after the Cold War in a way to be associated with different concepts (Aslan, 2020: 127). After being addressed from a "*military*" perspective until the end of the Cold War, security started to be linked to climate, food and cyber domains. Various

subfields of security emerged in this respect, such as the ones addressing climate crisis, cyber security, and food security, while military security, political security, social security, economic security and environmental security remained as traditional security issues. After the end of the Cold War, security has become a global concept with many new issues under its scope. These new issues include:

- Transnational Crimes
- International Migration
- Infectious Diseases
- Food Safety
- Climate change
- Ethnic Conflicts
- Cyber security
- Energy Security
- Terrorism
- Weapons of mass destruction
- Maritime Banditry and Piracy
- Poverty (Demir, 2020, p. 193)

The concept of “*national security*” is a security system that functions at the level of state rather than that of international security systems. In general terms, “national security” deals with threats that can harm the state and the people living in the state (Aslan, 2020: 127). In this respect, “*national security*” is characterized as a security concept that incorporates both internal and external threats. In broad terms, the concept of “*national security*” is a concept that defines the state’s ability to be safe and secure in terms of both internal and external relations and in all areas such as political, social, economic, legal, technological, educational, etc.

The main purpose of the concept of “*national security*” is to establish internal and external defense mechanisms for the realization of the national interests, policies and objectives of the state. Such defense mechanisms may be of military, legal, economic or any other nature (Süleyman Demirel University, 2017, p. 1). The concept of “*state survival*” underlies the concept of national security. In addition to ensuring the survival of the state, the concept of “*national security*” can also be defined as the protection of common culture, identity and values by taking the necessary measures against the threats and risks that will prejudice the welfare of the state (Varlık, 2012:

614). The concept of geopolitics deals with the impact of geography on state policy. In this context, geopolitics examines the relationship between states' geographical characteristics and policies. The origin of the word geopolitics may be traced back to Greek language. It is a combination of the Greek words "geo" (place) and "politeia" (politics) (Koçak& Şahin, 2002, p. 1). The concept of "geopolitics" has gained importance in the field of political science and international relations, especially since the 19th century (Atay, 2016: 1).

The concept of geopolitics was coined by Rudolf Kjellen. Rudolf Kjellen mentioned the word "geopolitics" for the first time in his article on Sweden's borders published in the magazine "Ymer" in 1899 (Taban, 2013: 20). First mentioned in Rudolf Kjellen's article in 1899, the concept of "geopolitics" attracted attention in the 20th century with respect to the topics of world domination and control of strategic resources and guided the foreign policies of prominent states in the international system.

Although migration is a phenomenon that has existed since human history, there are different definitions of the phenomenon of migration. In short, migration is the change of place of people for certain reasons (Dagaşan, Aydin, 2017: 737). For example, the phenomenon of migration, according to TDK, refers to the movement of individuals or groups from one place to another for economic, political or social reasons (TDK, 2024). In a study conducted by the Family Research Institute of the Prime Ministry in 1997, migration was defined as the phenomenon of people leaving the geographical place in which they live for reasons of their own, to settle permanently or temporarily and with the idea of settling in a new place (Türkyılmaz, 1998: 2). In a study conducted by the United Nations Conference on Trade and Development in 2018, migration is the movement of a person or group within a country to another place or across an international border (United Nations Conference on Trade and Development, 2018: 21). In the dictionary of migration terms prepared by the International Organization for Migration in 2009, the phenomenon of migration is defined as a person who migrates of his own free will, without external coercion, for personal comfort. However, the phenomenon of migration is defined as the migration of an individual or a family member to another country or region to improve Material and social opportunities (International Organization for Migration, 2009: 22). There are several types of migration trends:

1. International Migration
2. Internal Migration

3. National Migration
4. Stable Migration
5. Circular Migration
6. Forced Migration
7. Economic Migration
8. Educational Migration
9. Return Migration
10. Family Reunification Migration (Sakarya University of Applied Sciences, 2024).

Migration movements affect both the country of immigration and the country of departure economically, socially and politically. This is why the direction of migration is important for countries. International migration movements also accelerated, especially with globalization that began with the end of the Cold War. Today, international migration movements have become intense, especially from countries such as Syria, Afghanistan, Bangladesh, Ukraine, Pakistan and India. The Meriç River basin lies between Turkey, Bulgaria and Greece (United Nations, 2011: 288). In this context, the developments on the Meriç River have a significant impact on the diplomatic relations between Turkey, Bulgaria and Greece. In addition, 187 km² of the Meriç River basin forms the border between Turkey and Greece (Kibaroğlu, 2008: 1-11). The Meriç River's basin covers a total area of 490 km². The area of Meriç River is 39.000 km², of which 21.083 km² is in Bulgaria, 14,650 km² in Turkey and 3,340 km² in Greece. In this context, 66% of the Meriç River basin is located in Bulgaria, 28% in Turkey and 6% in Greece (International Network of Water-Environment Centres for the Balkans, 2004). Also, three tributaries join Meriç River. These tributaries are as follows:

- Tundzha - Turkey and Bulgaria
- Ergene - Turkey
- Arda - Bulgaria and Greece (Hallı, 2013: 12).

1. THE EFFECTS OF THE CURRENT STATUS OF THE MERIC RIVER'S WATER RESOURCES ON TURKEY'S GEOPOLITICS

Water resources are natural resources on earth that are vital for the continuity of life. However, factors such as increasing industrial activities and global warming have seriously threatened water resources in recent years.

Industrial activities cause intensive use of water in industrial production processes. The chemicals and wastes used in these processes expose water resources to pollution and lead to a reduction in potable water resources. In particular, the mixing of chemical wastes released from industrial plants into natural water resources causes water to become undrinkable and damages ecosystems (Türkeş, 2007: 38-53). In addition, also global warming is causing water resources to dry up and increasing the risk of drought. Rising temperatures are causing glaciers to melt and water resources to dwindle. This situation adversely affects rainfall regimes and the water cycle, increasing the risk of drought. The combination of global warming and industrial activities is leading to pollution of water resources and droughts. This threatens the sustainability of water resources and people's access to clean water. Therefore, actions should be taken urgently for the conservation and sustainable use of water resources. Such measures include controlling industrial waste, promoting the use of renewable energy resources and adopting strategies to combat climate change. However, for these steps to be effective, international cooperation and coordination is also required (Arık, 2024).

Meriç has an important place for agriculture and animal husbandry in the Thrace region of Turkey. However, the pollution rate of the Ergene River, which flows into the Meriç River from the Thrace Region, has reached quite high levels, and this situation negatively affects Meriç. The reason for the high pollution rate of the Ergene River is the polluted air caused by intensive industrial activities, especially in Çorlu and Çerkezköy, and the release of harmful wastes into the river. This situation negatively affects not only the continuity of the Ergene River, but also the health condition of local people, the agricultural sector, animal husbandry and water needs in the region. As such, polluted and harmful water flows from the Ergene River meet the Meriç River (Kocaman & Akın & Oğuzhan: 90-97).

In brief the pollution spreading in the Ergene River has a negative impact on the Meriç River as well. Due to the flow of these polluted waters into the Meriç River, the agricultural lands and settlements around its basin are adversely affected. The Meriç River has become an important problem for people living on the banks of the river, engaged in fishing, and making a living from the river. In addition, the spread of polluted and harmful wastes from the Ergene River into the Meriç River endangers the lives of living creatures in the river. Fish in the river accumulate harmful substances containing these toxins. As a result, harmful substances found in fish can spread to other living organisms through the food chain. In this case, people

unconsciously introduce these harmful substances into their bodies through the food chain. In particular, citizens who benefit from the river water have a weaker body against diseases as they take the pollutants in the river into their bodies. In this respect, the pollution problem around the Meriç River poses a problem for the continuity of Turkey's economic gains in the Thrace Region (Kocaman & Akın & Oğuzhan: 90-97). As a result of the pollution in the Meriç River, the agriculture and livestock sector in the Thrace Region is also negatively affected. In the study titled "Investigation of Bioaccumulation of Toxic Metals in Fish of the Meriç River Delta" conducted by Anadolu University and supported by Trakya University, Eskişehir Osmangazi University and Dumlupınar University, the chemical content of fish species in the Meriç River was investigated (Tokatli et al., 2016: 7). In this study, three fish species in the Meriç River were investigated:

- Cyprinus Carpio
- Silurus Glanis
- Sander Luciopera (Tokatli et al., 2016: 7)

In this study, it was determined that lead and cadmium values were high in the fish in the basin, and it was concluded that the important sources of high lead and cadmium values were agricultural wastes such as phosphatic fertilizers and pesticides used. In addition, high levels of nickel (Ni) and chromium (Cr) were detected in fish in the study. The most important source of nickel and chromium values detected was found to be industrial wastes (Tokatli et al., 2016: 7). Water pollution in the region has especially started with the intensification of industrialization. The textile industry, in particular, is a significant cause of water pollution. In the "*Meriç-Ergene Basin Strategic Environmental Assessment Final Report*" prepared by the Ministry of Agriculture and Forestry dated 2022, it was determined that domestic pollution mostly originates from Edirne and Kırklareli provinces and industrial pollution mostly from Tekirdağ province. According to the report, the rate of industrial wastes is higher in Tekirdağ compared to Kırklareli and Edirne because there are more industrial facilities in Tekirdağ. The report indicates that the water quality in the Meriç River is severely affected by the discharge of untreated domestic wastewater into rivers and wastewater coming from industrial facilities. In addition, according to the report, irregular construction of septic tanks, unplanned dumping of septic waste transported by vacuum trucks, excessive use of fertilizers and pesticides, and uncontrolled solid waste storage are some other factors that increase water pollution in the Meriç River (R.T. Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, 2022: 25).

In terms of water resources, the Meriç River is threatened by not only pollution but also the risk of drought. On July 10, 2018, the General Directorate of Water Management under the Ministry of Agriculture and Forestry decided to prepare a “*Meriç-Ergene Basin Drought Management Plan*” to combat drought in the Meriç River Basin (R.T. Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change, 2022: 6). The “*Meriç-Ergene Basin Drought Management Plan*” has been in progress since 2018 to solve the drought problem of the Meriç River. In January 2024, as a result of the investigations carried out by the State Hydraulic Works, it was determined that the water level of the Meriç River had decreased four times compared to the previous year. This drought negatively affects the Meriç River, which is critical for both animal husbandry and agriculture (Ceylan & Basmacı, 2024). According to the “*Project for the Preparation of Drought Management Plan for the Meriç, Ergene and Marmara Basins*” dated 2023 and prepared by the General Directorate of Water Management under the Ministry of Agriculture and Forestry, if effective solutions cannot be produced against the drought problem at the Meriç River, it is predicted that the agriculture and livestock sector, especially in the basins of Havsa, Lüleburgaz, Babaeski, Uzunköprü, Hayrabolu and Keşan, will face serious problems due to the increase in the drought problem in the future (R.T. Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, 2023: 42). In this context, it is seen that if effective methods are not developed against the drought problem, agriculture and animal husbandry activities that utilize the water resources in the river will be severely reduced.

2. THE EFFECTS OF THE REFUGEE PROBLEM AT THE MERIC RIVER ON TURKEY’S GEOPOLITICS

Migration has been an ongoing phenomenon among societies throughout history. As one of the most important issues in international relations today, migration matters also in the context of Turkey's geopolitics and national security. Factors such as internal wars, natural disasters, political instability and economic hardship force many people to leave their home states. This leads to people migrating to other states. With the onset of the Arab Spring movement in 2010, migration flows started to increase. With effects of the Arab Spring, migration flows to the European Union have increased considerably. In this context, Turkey and Greece, as geopolitical gateways to Europe, are transit points for migrants and refugees. However, in recent years, Greece’s harsh border policies have led to many migrants and refugees being trapped in Turkey. Refugees are trying to cross the border from Turkey to Greece to migrate to the EU. From time to time, Greece does

not let refugees through the border crossing, so refugees return to the Turkish border and wait for the border crossings around the Meriç River to be opened. However, Greece sometimes responds harshly to refugees trying to cross its border illegally. For example, Greek security forces have attempted to open fire on many refugee sea boats, including many children, the elderly and infants, and treats captured refugees in violation of human rights. In response, Turkey has attempted to save the lives of tens of thousands of migrants who have been subjected to Greece's human rights violations against refugees (Üstün&Üstün: 377-378).

In the "*Situation of Refugees in Edirne - Monitoring Report*" prepared by the Turkish Medical Association delegation on the situation of migrants in Edirne, it is stated that Greek security forces beat migrants trying to cross the border, sends them back after confiscating their belongings, and even confiscates their clothes and forces them to walk naked and barefoot (Turkish Medical Association, 2020: 3). A report published on April 3, 2020, by Amnesty International on the refugee problem at the Turkey-Greece border, states that Greek security forces treat migrants inhumanely and that its security measures violate Human Rights and endanger the lives of people fleeing war. The report continues that migrants are not a political trump card, and that Greece should stop using excessive force (Amnesty International, 2021:7-15). On February 23 and 24, 2021, asylum-seekers/migrants, including women and children, were beaten by Greek security forces. In addition, their phones, money, valuables and shoes were stolen, and they were brought by boat to an islet in the middle of the Meriç River and left to die. In response, 22 asylum-seekers/migrants were rescued from death on February 23, and 29 asylum-seekers/migrants on February 24, by Turkish border troops (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2021).

On May 12, 2021, the Council of Europe issued a statement calling on Greece to abandon its harsh policies towards migrants. Dunja Mitajovic, EU Commissioner for Human Rights, stated that Greece has committed crimes against migrants around the Meriç River and intervened harshly against them (Mitajovic, 2021:1-3). In response, Greece repudiated Mitajovic's allegations, saying that it had never pursued a harsh policy and had never intervened in a way that endangered the lives of migrants (Council of Europe Commissioner of Human Rights, 2021: 1-4). However, there were many photographs and video recordings proving Greece's human rights violations against refugees. Despite all the evidence, Greece has continued to crack down on migrants and maintain its harsh policies towards migrants.

On June 23, 2021, Amnesty International informed Greece once again. Amnesty International announced that it has become a habit for Greece to repeatedly push migrants arriving at its border across the Meriç River towards Turkey. Amnesty International demanded that Greece renounce its policy of violence, acknowledge its crimes against human rights and stop permanently pushing refugees to Turkey. Moreover, Amnesty International also emphasized in this statement that the EU should take steps regarding Greece and initiate infringement procedures against this country (Amnesty International, 2021). Instead of solving this problem around the Meriç River diplomatically and in accordance with human rights, Greece still continues to maintain its harsh policies against migrants today. In particular, Greece is building steel fences or high walls around the Meriç River to prevent migrants from crossing the border. This process started in June 2021 with Greece's construction of 40 kilometers of steel fencing with a length of more than five meters around the Meriç River (*Euronews*, 2021). Then, in January 2023, the Ministry of Citizen Protection of Greece announced that 140 km of steel fencing would be installed along the border lying in parallel with the Meriç River (Mehmet, 2023).

In April 2023, Greek Prime Minister Kyriakos Mitsotakis announced the start of construction of the first 35 km of the projected 140 km long fence (Kırbaki, 2023). The fact that migrants who are not allowed to cross the Greek border stay in Turkey around the Meriç River has a negative impact on the relations between Turkey and Greece and thus on the social order of the local population around the Meriç River. It seems that this problem will continue around the Meriç River as long as the Greek side continues to act unilaterally on the refugee issue.

3. THE EFFECTS OF FLOODS AND OVERFLOW PROBLEMS AT THE MERIC RIVER ON TURKEY'S GEOPOLITICS

Floods and overflows are among the natural disasters that affect people and the environment the most. They often occur as a result of natural events such as extreme rainfall, snowmelt, tropical storm or river overflow. These disasters, which can cause serious damage and loss of life in both rural and urban areas, pose a major risk worldwide. The Meriç River, especially in the province of Edirne in Turkey, is a region where floods and overflows are common. The Meriç River is known as an important river flowing between Greece and Bulgaria, where it forms the border of these countries with Turkey. However, during the rainy season and with snowmelt, the river's water level rises rapidly and can cause flooding. Especially the settlements in

the city of Edirne and its surroundings are severely affected by these floods. Both agricultural lands and residential areas may be flooded, and economic losses may occur(Yıldız, 2015: 1-3).

The Meriç River faces the danger of flooding and overflowing almost every year. This situation puts the Thrace Region, especially the city of Edirne, in a difficult situation. These floods and overflows, which occur almost every year at the Meriç River, negatively affect the economic, cultural and social activities in the Thrace Region by making life difficult for the locals. In addition, there have been many losses of life and property in the Meriç River Basin due to floods and overflows that have occurred almost every year from past to present. A major flood disaster occurred especially around Edirne on November 27-28, 2018. As a result of this flood disaster, 128.7 kilograms of precipitation fell per square meter in Edirne province within 24 hours. Moreover, a rainfall of this level had not been experienced since October 11, 1953, and it represented a record of rainfall for Edirne after 65 years. The fact that this flood disaster occurred more than 65 years ago shows that the flood problem in the Meriç Basin has reached a dangerous point (Baran, Demirci&Zobar, 2018). There are three reasons for the occurrence of floods and inundations in the Meriç River Basin: “climatic reasons”, “geographical reasons” and “flood management of dam operations around the river”:

1. Climatic Causes: Heavy rain and heavy snowfalls in the upper reaches of the Meriç River.
2. Geographical Causes: Most of the rivers that cause floods in the Meriç River are located within the borders of Bulgaria, which constitutes 66% of the basin, but the surroundings of the Meriç River Basin in Bulgaria are generally mountainous. The Meriç River Basin in Turkey is a plain. Therefore, Turkey is affected by floods and inundations more than Bulgaria(Yıldız, 2015: 3).
3. Dam Works around the Meriç River on the Bulgarian Side: With the opening of the dam gates in Bulgaria, the uncontrolled flow from the dams causes floods and overflows (Yıldız, 2015: 3).

The dams built in Bulgaria to collect water from rainfall against floods and overflows drain the water downstream of the Meriç River. Therefore, the water that flows from the dam into the Meriç River moves downstream and flows to Turkey and Greece. This increases the risk of floods and overflows. Various studies are being carried out in Turkey to solve the problem of floods and overflows in the Meriç River. For example, the State Hydraulic Works

(DSİ) started construction of the 7,800-meter “*Canal Edirne*” project in November 2015 (Baran &Demirci, 2019). With the “*Canal Edirne*” project, solutions will be sought to eliminate the flooding problem at the Meriç River. As a matter of fact, the project, which was completed smoothly and successfully in 2019, successfully passed its first test against heavy rains between January 10 and 14, 2021, and although the flow rate of the Meriç River increased during heavy rains, the potential flood risk was prevented thanks to this project (*Malkara Haber*, 2021). In the first week of 2022, Canal Edirne successfully prevented the potential flood threat of the Meriç River during heavy downpours in Thrace (Güler&Zeray, 2022). On March 7, 2022, the project “*Technical Assistance for the Preparation of a Flood Risk Management Plan for the Meriç-Ergene Basin*” was prepared jointly by Turkey and the EU (R.T. Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change, 2023: 2). Even though the Canal Edirne project has been developed in an attempt to prevent floods and overflows in the Meriç River, the threat of floods and overflows in the Meriç River still persists. In December 2023, works on the reinforcement of Canal Edirne started (Zobar, 2023). Since 2019, works have been initiated by the State Hydraulic Works teams in order to reinforce the damaged embankments of Canal Edirne, which has become the insurance of the Meriç River by protecting the area against floods (Zobar, 2023). In this respect, it is seen that efforts to prevent floods and overflows in the Meriç River continue.

CONCLUSION

In the light of the findings of the study, it is concluded that the Meriç River has an important place in Turkey’s geopolitics and national security. With its refugee problem, pollution, flooding and inundation problems, the MeriçRiver is of importance for Turkey in terms of economy, military, politics, environment and health. Greece’s violations in relation to and policies about the refugee problem also complicate Turkey’s attempts to resolve the problems along the Meriç River. However, it is concluded that it is imperative to take more comprehensive measures to address the pollution problem, which has reached dangerous levels due to contaminated and harmful wastes discharged from industrial facilities to the Meriç River. After analyzing the resources obtained in the study, it was observed that the refugee, pollution, flood and overflow problems at the Meriç River negatively affect Turkey's geopolitics and national security. One of the reasons for this conclusion is that the pollution in the Meriç River has a negative impact on agriculture, livestock and water supply in the Thrace Region of Turkey. The polluted and hazardous wastes in the Ergene River, which flows into the

Meriç River, have a negative impact on agriculture, livestock and water supply in the Thrace Region of Turkey. In this respect, it is concluded that if the pollution problem in the Ergene River is not solved, the Meriç River will continue to be polluted and thus continue to compromise Turkey's geopolitics, economy and environmental security. The second reason is that the refugee problem at the Meriç River has a negative impact on Turkey's border security. In this context, it is observed that Greece's violations in relation to and non-cooperative policies towards the refugee problem at the Meriç River adversely affect Turkey's national security. The third reason is the negative effects of floods and overflows on agriculture, livestock and residential areas in the Thrace Region of Turkey. In this respect, as a result of the findings of the study, it is concluded that the problems in the Meriç River have negative repercussions for Turkey's geopolitics from the perspective of national security.

In the first part of the study, it was concluded that the Meriç River is an important resource for agriculture and livestock, but the high level of pollution from the Ergene River negatively affects water resources. A study conducted in the Meriç River found high levels of chemicals in fish in the area and concluded that the source of these chemicals was agricultural waste and industrial activities.

In the second part of the study, it was concluded that the refugee problem is at the center of the Meriç River. It was concluded that the influx of refugees into the region increased the tensions between Türkiye and Greece on the Meriç River. It has been concluded that Greece's lack of cooperation with Turkey on the refugee issue, its strict refugee policies, and the European Union's lack of response are factors in the persistence of the refugee problem in the Meriç River.

In the third part of the study, it was concluded that floods and torrents in the Meriç River greatly affect the areas of settlement, agriculture, and livestock around the river. It has been concluded that studies have been carried out in recent years to prevent floods and floods in the Meriç River. It was also found that these studies succeeded in preventing the recent floods and floods in the Meriç River.

REFERENCES

Ağır, B. S. (2015). Güvenlik kavramınıyenidendüşünmek: Küreselleşme, kimlik ve değişen güvenlik anlayışı [Rethinking the concept of security: Globalisation, identity and changing understandings of security]. *Güvenlik Stratejileri Dergisi [Journal of Security Strategies]*, 22 (11), (p. 99). Retrieved December 12, 2023, from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84602>

Amnesty International. (2020). *Asylum-seekers and migrants on the Greece/Turkey border pay the price for Europe's failures*. Retrieved December 13, 2023, from <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR0120772020ENGLISH.pdf>

Amnesty International. (2021). *Yunanistan: Mülteci ve göçmenlereuygulanansiddet ve geri itmelerfiilibir sınır politikasıdır [Greece: Violence and pushbacks against refugees and migrants are a de facto border policy]*. Retrieved March 2, 2024, from <https://www.amnesty.org.tr/icerik/yunanistan-multeci-ve-gocmenlere-uygulanan-siddet-ve-geri-itmeler-fiili-bir-sinir-politikasidir>

Arık, F. (2024). Hayatın Kaynağı Su, Gelecek Kuşaklara Temiz Ve Güvenilir Su Kaynakları Bırakmak İnsanlığın Ortak Görevidir [Water is the Source of Life, It is the Common Duty of Humanity to Leave Clean and Reliable Water Resources to Future Generations]. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası [TMMOB Chamber of Geological Engineers]*. Retrieved from June 28, 2024, from https://www.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=9656&tipi=2&su-be=8

Aslan, S. (2020). Güvenlik kavramları [Security concepts]. In Şahin, G. & Oğultürk, M. C. (Eds.), *Stratejik düşünce ve güvenlik [Strategic thinking and security]*, (p. 127). Yeditepe Publishing House.

Atay, S. Ö. (2016). *Klasik jeopolitik yaklaşımlar ve eleştirel jeopolitik söylem [Classical geopolitical approaches and critical geopolitical discourse]*. Sakarya Üniversitesi.

Baran, S., Demirci, C. & Zobar, G. (2018, November 28). Kuvvetli sağanak cadde ve sokakları göle çevirdi [Strong downpour turned streets and avenues into lakes]. *Anadolu Agency*. Retrieved December 27, 2023, from <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kuvvetli-saganak-cadde-ve-sokaklari-goleceviridi/1323460>

Baran, S. &Demirci, C. (2019, February 18). Kanal Edirnebu yıl hizmetealınacak [Canal Edirne will be commissioned this year]. *Anadolu Agency*. Retrieved January 2, 2024, from <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kanal-edirne-bu-yil-hizmete-alinacak/1395920>

Ceylan, Ö. &Basmacı, M. (2024). MeriçNehri'ndekuraklık alarmı: Su seviyesi son 1 yılda 4 katazaldı [Drought alarm in the Meriç River: Water level decreased 4 times in the last 1 year]. *İhlas News Agency*. Retrieved February 11, 2024, from <https://www.ihha.com.tr/foto-meric-nehrinde-kuraklik-alarmi-su-seviyesi-son-1-yilda-4-kat-azaldi-25804?sayfa=2>

Council of Europe Commissioner of Human Rights (2021, May 11). *Read the reply of the Greek authorities*. Retrieved April 19, 2024, from <https://rm.coe.int/commdh-govrep-2021-7-reply-of-the-greek-authorities-en/1680a27094>

Dagaşan, E. & Aydın, S. (2017). Göçün Sosyal HayataYansımaları: 93 HarbiDönemindeOltu'danTokat'a Bir GöçHikayesi [Reflections of Migration on Social Life: A Migration Story from Oltu to Tokat during the War of 93]. *Canik Belediyesi Kültür Yayınları [Canik Municipality Cultural Publication]*. (p. 737). Retrieved June 26, 2024, from <https://www.historystudies.net/source/göç-2.pdf>

Demir, F. (2020). Çağdaş güvenlik konuları [Contemporary security issues]. In Şahin, G. & Oğultürk, M. C. (Eds.), *Stratejikdüşünce ve güvenlik [Strategic thinking and security]*, (p. 193). Yeditepe Publishing House.

Euronews (2021, June 10). In migration lull, Greece bolsters Turkey border fence. Retrieved March 7, 2024, from <https://www.euronews.com/video/2021/06/10/in-migration-lull-greece-bolsters-turkey-border-fence>

Güler, O.&Zeray, A. C. (2022, January 6). 'Kanal Edirne' nehirtaşkınlarınıönledi ['Canal Edirne' prevented river flooding]. *Hürriyet*. Retrieved January 12, 2024, from <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kanal-edirne-nehir-taskinlarini-onledi-41975987>

Hallı, M. (2013, Mayıs). ErgeneNehri'nin Ege Denizi'neOlanKirlilikEtkisininGüncelÇökelJeokimyasıveSedimentolojikYöntemlerleAraştırılması [An Investigation of the Effects of Pollution from the Ergene River on the Aegean Sea Using Geochemical and Sedimentological Methods in Freshly Deposited Sediments]. *İstanbul Üniversitesi [İstanbul*

The Importance of the Meric River... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
Üniversity]. (p. 12). Retrieved June 28, 2024, from
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001377.pdf>

International Network of Water-Environment Centres for the Balkans
(2004). *Maritza-Evros-Meric Sub-Basin with Arda and Ergene Rivers*.
Unesco Chair Network. 2004. Retrieved June 17, 2024, from
https://www.inweb.gr/workshops2/sub_basins/13_14_15_Evros_Ardas_Ergene.html

International Organization for Migration (2009).
Göç Terimleri Sözlüğü [Dictionary of Migration Terms]. *Birleşmiş Milletler*
[United Nations]. (p. 22). Retrieved June 26, 2024, from
[https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)

Kırbaki, Y. (2023, April 2). Yunanistan'dan Meriç'e üçüncü duvar!
Miçotakis'ten sınır bariyeri önündetören [Third wall on the Meriç from
Greece! Ceremony by Mitsotakis in front of the border barrier]. *Hürriyet*.
Retrieved March 8, 2024, from
<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistandan-merice-ucuncu-duvar-micotakisten-sinir-bariyeri-onunde-toren-42244357>

Kıbaroğlu, A. (2008). Meriç nehri havzasının sınıraşan su politikaları
[Transboundary water policies in the Meriç River basin]. Edirne. *Taşkın*
Konferansı [Flood Conference]. (pp. 1-11). Devlet Su İşleri Genel
Müdürlüğü [General Directorate for State Hydraulic Works].

Kocaman, H. & Akın Y. K. & Oğuzhan A. (2011).
Trakya'da Ergene Nehri Kirliliğinin Tarım Üretimine Olan Etkisi:
Edirne Örneği [Trakya'da Ergene Nehri Kirliliğinin Tarım
Üretimine Olan Etkisi: Edirne Örneği]. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi* [The
Black Sea Journal of Science]. (pp. 90-97). Retrieved June 27, 2024,
from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/207013>

Koçak, Ö. & Şahin, H. (2002).
Eski çağ tarih araştırmalarında jeopolitiğiniyeri [The place of geopolitics in
ancient history research]. *Anadolu Araştırmaları Dergisi* [Journal of
Anatolian Studies] (16), p. 1.

Malkara Haber (2021, January 16). Kanal Edirne,
Meriç Nehri'nde olası taşkın önledi [Canal Edirne prevented possible flooding
in the Meriç River]. Retrieved January 11, 2024, from
<https://www.malkarahaber.com.tr/haber/kanal-edirne-meric-nehrinde-olasi-taskini-onledi-8313>

Mehmet, A. (2023, January 7). Yunanistan'dan Meriç nehri kıyısına 140 kilometrelik çelik çit çekilecek [Greece to build 140 kilometres of steel fencing along the Meriç River]. *Anadolu Agency*. Retrieved March 7, 2024, from <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistandan-meric-nehri-kiyisina-140-kilometrelik-celik-cit-cekilecek/2781961>

Mitajovic, D. (2021, May 3). *Letter to the Minister of Migration and Asylum, and the Minister of Shipping and Island Policy of Greece*. European Council. Retrieved December 9, 2023, from <https://rm.coe.int/letter-to-mr-michalis-chrysochoidis-minister-for-citizens-protection-o/1680a256ad>

Okan, M. & Dayangaç, T. (2020). Strateji [Strategy]. In Şahin, G. & Oğultürk, M. C. (Eds.), *Stratejik düşünce ve güvenlik [Strategic thinking and security]*, (p. 13). Yeditepe Publishing House.

R.T. Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change (2022). *Meriç-Ergene ve Marmara havzaları kuraklık yönetim planı hazırlanması projesi [Preparation of drought management plan for Meriç-Ergene and Marmara basins]*, (pp. 6-25). Retrieved December 15, 2023, from https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Meri%C3%A7%20Marmara%20S%C3%87D%20Taslak/Meric_Ergene_Kuraklik%C4%B1k_SCD_taslak_Kapsam_Belirleme_Raporu.pdf

R.T. Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change (2023, December 5). *Meriç-Ergene havzası taşkın risk yönetim planı hazırlanması için teknik yardım [Technical assistance for the preparation of flood risk management plan for Meriç-Ergene basin]*. (p. 2.). Retrieved December 19, 2023, from <https://webdosya.csb.gov.tr/db/scd/icerikler/mer-c-ve-ergene-havzasi-kapsam-bel-rlleme-raporu-20231222094534.pdf>

R.T. Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change (2023). *Meriç-Ergene havzası kuraklık yönetim planı [Meriç-Ergene basin drought management plan]*. (p. 42.) Retrieved December 7, 2023, from https://webdosya.csb.gov.tr/db/scd/icerikler/mer-c-ergene_kuraklik-yonetm-plani-c-1t-1-20240216130837.pdf

R.T. Ministry of Foreign Affairs (2021, February 28). *Yunanistan'ın sığınmacıları geri itmesi hk [On Greece pushing back asylum seekers]*. [Press Release] Retrieved March 5, 2024, from https://www.mfa.gov.tr/no_-78_-yunanistan-in-siginmacilari-geri-itmesi-hk.tr.mfa

Sakarya University of Applied Sciences (2024). *Göç Türleri Nelerdir? [What are the Types of Migration?]*. Retrieved June 27, 2024, from <https://sertifika.subu.edu.tr/goc-turleri-nelerdir>

Süleyman Demirel University (2017, June 12). *Milli güvenliğin tanımı [Definition of national security]*. Retrieved January 3, 2024, from <https://persdb.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/128/files/milli-guvenlik-12062017.pdf>

Taban, M. H. (2013). Klasik ve eleştirel jeopolitiğin karşılaştırılması ve "stratejik derinliğin" bu bağlamda incelenmesi [Comparing classical and critical geopolitics and analysing "strategic depth" in this context]. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi [Kastamonu University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences]*, 1 (1), p. 20.

TDK (2024). *Göç [Migration]*. Retrieved June 26, 2024, from <https://sozluk.gov.tr/?ara=goc>

Tokatlı, C., Emiroğlu, Ö., Çiçek, A., Köse, E., Başkurt, S., Aksu, S., Uğurluoğlu, A., Şahin, M. & Başatlı, Y. (2016). Investigation of the bioaccumulation of toxic metals in the fish of the Meriç river delta (EDİRNE). *Anadolu University Journal of Science and Technology C - Life Sciences and Biotechnology*, 5(1), 1-11. Retrieved April 18, 2024, from <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/224358.pdf>

Turkish Medical Association (2020, March 4). Edirne'de mültecilerin durumu- İzlem raporu [Situation of refugees in Edirne-Monitoring report]. Retrieved December 12, 2023, from https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/Edirne%20Saha%20Tespitleri_06_03_2020.pdf

Türkeş, M. (2007). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler [What is Climate Change? Basic Definition, Causes, Observed and Predicted Results of Climate Change]. *İklim Değişikliği ve Çevre Dergisi [Journal of Climate Change and Environment]*. (pp. 38-53). Retrieved June 29, 2024, from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/518059>

Türkyılmaz, A. (1998). Doğu ve güneydoğu Anadolu'dan terör nedeniyle göç eden ailelerin sorunları [Problems of families migrating from Eastern and Southeastern Anatolia due to terrorism]. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı [T.R. Prime Ministry Family Research Institute]*. (p. 2.). Retrieved June 26, 2024, from

<https://ekutuphane.aile.gov.tr/media/r03ftzec/doğu-ve-güneydoğudan-terör-nedeniyle-göçen-ailelerin-sorunları.pdf>

United Nations (2011). *Second assesment of transboundary rivers, lakes and groundwaters*. Retrieved November 29, 2023, from <https://unece.org/second-assessment-transboundary-rivers-lakes-and-groundwaters>

United Nations Conference on Trade and Development (2018). *Economic Development in Africa Report 2018*. *United Nations*. (p. 21). Retrieved June 27, 2024, from https://unctad.org/system/files/official-document/aldcafrica2018_en.pdf

Üstün, E. Y. &Üstün M. T. (2023). Yunanistan'ın DüzensizGöçleMücadelesindeGerçekleşenİnsanHaklarıİhlalleri [Human Rights Violations in Greece's Struggle against Irregular Migration]. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi [MANAS Journal of Social Studies]*. (pp. 377-378). Retrieved June 29, 2024, from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2486722>

Varlık, A. B. (2012). Ulusal güvenlik [National security]. In Özdağ, Ü. (Ed.), *21. yüzyıldaPrens - Devlet ve siyaset yönetimi[The Prince in the 21st century – State and political management]*. (p. 614). Kripto Publications.

Yıldız, D. (2015, February 4). *MeriçHavzası'ndaki su yönetiminin aşağı kıyıdaş ülkelereolumsuzetkileri [Negative impacts of water management in the Meriç Basin on downstream countries]*. *Hydropolitics Academy*. (pp. 1-3). Retrieved December 15, 2023, from https://www.academia.edu/10505302/Meriç_Havzasındaki_Su_Yönetiminin_Aşağı_Kıyıdaş_Ülkelere_Olumsuz_Etkileri

Zobar, G. (2023, December 13). Meriç'in "sigortası" Kanal Edirne, taşkınlarakarşıgüçlendiriliyor [Canal Edirne, the "insurance" of the Meriç, is being reinforced against floods]. *Anadolu Agency*. Retrieved January 23, 2024, from <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mericin-sigortasi-kanal-edirne-taskinlara-karsi-guclendiriliyor/3080982>

Yayına Geliş Tarihi: 15/07/2024
Yayına Kabul Tarihi: 21/10/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:243-258
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

YEREL GAZETECİLERİN YAPAY ZEKÂYI KULLANIM DURUMU: YOZGAT YEREL GAZETE ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ¹

Betül SABAHCİ²

Özet

Yapay zekânın tanımı, bilgisayarlar tarafından yapılan akıllıca davranışlar olarak yapılabilmektedir. Yapay zekânın amacı ise insan zekâsı ile yapılabilecek işlemleri makinaların yapabilmesini sağlamaktır. Yapay zekânın gazetecilik alanında kullanımı yeni olmasına rağmen, gün geçtikçe de artan bir durum olmaktadır ve yapay zekâ teknolojisi, gazetecilik alanını ve haber üretim sürecini dönüştürmeye devam etmektedir. Gazetecilik alanında kullanılan teknolojilerin çeşitlenmesi, alanın hem dönüşmesini hem de zenginleşmesini sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Yozgat İleri Gazetesi ve Yozgat Çamlık Gazetesi çalışanları özelinde, yerel olarak çalışan gazetecilerin yapay zekâyı kullanım durumlarını incelemektir. Ayrıca bu çalışmada, yerel gazetecilerin yapay zekâyı en çok hangi haberlerde ve hangi sıklıkta kullandıklarını belirlemek de amaçlanmaktadır. Bunların dışında, çalışma, iki farklı yerel gazetenin yapay zekâyı kullanım durumlarının karşılaştırma amacını da taşımaktadır. Çalışmayı yürütmek için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yapılmış olan çalışmada, Yozgat İleri Gazetesi ve Yozgat Çamlık Gazetesi çalışanlarının yapay zekâyı sık sık kullandıkları belirlenmiştir. Özellikle “Yapay zekâyı en çok hangi haberlerde kullanıyorsunuz?” sorusuna cevap olarak ise gazeteciler “Rutin haberleri oluştururken daha çok bu uygulamaya başvurduklarını” belirtmişlerdir. Sayfa tasarımı konusu da yapay zekâyı başvurdukları ayrı bir çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Gazetecilik, Yeni Medya ve Derinlemesine Görüşme

¹ Bu çalışma 29-31 Mayıs 2024 tarihlerinde yapılan 5. Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu’nda sunulmuştur.

² Doç.Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-mail: betul.sabahci@bozok.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4178-5353

Atf/Citation: Sabahçı B. (2024). Yerel Gazetecilerin Yapay Zekâyı Kullanım Durumu: Yozgat Yerel Gazete Çalışanları Örneği. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 243-258.

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE BY LOCAL JOURNALISTS: THE CASE OF YOZGAT LOCAL NEWSPAPER EMPLOYEES

Abstract

Artificial intelligence can be defined as intelligent behavior by computers. The aim of artificial intelligence is to enable machines to perform operations that can be done with human intelligence. Although the use of artificial intelligence in journalism is new, it is increasing day by day and artificial intelligence technology continues to transform the field of journalism and the news production process. The diversification of technologies used in the field of journalism both transforms and enriches the field. The aim of this study is to examine the use of artificial intelligence by local journalists working in Yozgat İleri Newspaper and Yozgat Çamlık Newspaper. In addition, this study also aims to determine in which news items local journalists use artificial intelligence the most and how often they use it. Apart from these, the study also aims to compare the use of artificial intelligence in two different local newspapers. Semi-structured in-depth interview method was used to conduct the study. In the study, it was determined that the employees of Yozgat İleri Newspaper and Yozgat Çamlık Newspaper frequently use artificial intelligence. In particular, in response to the question "In which news do you use artificial intelligence the most?", journalists stated that "They mostly use this application while creating routine news". Page design was also identified as a separate work area where they used artificial intelligence.

Keywords: Artificial Intelligence, Journalism, New Media and In-Depth Interview.

GİRİŞ

İnsanlar ve robotlar arasındaki iletişimin bugün geldiği nokta, insanlar yerine düşünebilen ve birçok alanda farklı komutları uygulayabilen yapay zekâyı işaret etmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle oluşan yapay zekâ uygulamaları, günümüzde gazetecilik alanında kullanım yerini yine çok hızlı bir şekilde bulmuştur.

Haber üretimi ve içeriğinin oluşturulması aşamalarında son teknolojik gelişme olarak görülebilen yapay zekâ temelli teknolojiler, özellikle haber sitelerine metin oluşturmak için kullanılmaktadır. Yapay zekânın sık kullanılması sonucunda ise veri gazeteciliği, robot spikerle algoritmik haber ve robot muhabirler gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır. Yapay zekânın işlemleri kolay bir şekilde yapması, haber merkezlerine zaman ve mekândan tasarruf ettirmekte ve yapay zekâ temelli uygulamalar gazetecilik alanında yerleşmeye başlamaktadır (Yeniceler Kortak, 2022: 700).

Yapay zekâ teknolojisi ayrıca, doğal dil işleme (NLP) teknolojileriyle birlikte kullanılmasıyla, otomatik bir şekilde metin oluşturma ve metni düzenleme gibi işlemlerde de kullanılabilir. Bu işlem, gazetecilerin haber yazma aşamasında, daha doğru ve daha hızlı haber yapmalarına

yardımcı olabilmektedir. Öte yandan, yapay zekâ, derin öğrenme teknikleri ve makine öğrenmesi ile birleştirildiğinde, belli bir konu hakkında daha geniş açılı bir resim çizmek için pek çok veriyi analiz edebilir ve bu işlem de gazetecilerin daha kapsamlı bir şekilde haberler yazmalarına yardımcı olabilir (Özsalih, 2023: 537).

Diğer yandan, gazetecilik mesleğinde yapay zekâ denildiği zaman, temel olarak akla gelen otomatik gazetecilik, algoritmali gazetecilik, büyük veri gazeteciliği veya kişiselleştirilmiş haber içerikleri ve veriye dayanan gazetecilik biçimleri ya da haber üretim sürecinin tamamını kişiselleştiren algoritmalar (Etike, 2023:594).

Gazetecilikte yapay zekânın bizzat gazeteciler tarafından ele alınması bazı konularda bir perspektif sunmaktadır. Örneğin, gazetecilerin, mesleğin sınırlarının yapay zekâ gibi dış teknolojiler tarafından nasıl değiştirildiğini görmeleri onlar için bir bakış açısı oluşturmaktadır. Özellikle, yapay zekânın yapaylığının gazeteciliği temel kavramlarına nasıl meydan okuduğu araştırılmaktadır. Yapay zekânın gazetecilikte kullanımına ilişkin tartışmalar genellikle daha varoluşsal krizlerin altını da çizmektedir (Moran & Shaikh, 2022: 1758).

Yapay zekâ uygulamasının kullanımı, ulusal gazeteciler için ne kadar önemli ise yerel gazeteciler için de bir o kadar önemli olmaktadır. Yerel gazeteler; hem orada yaşayan insanlar için değerlidir, hem de memleketinden uzak şehirde yaşayan birisinin, memleketinde gelişen olayları takip etmesi açısından olanak tanır (Hess & Waller, 2017: 5). Bu nedenle, yerel gazete çalışanları da yapay zekâ teknolojisi konusunda eğitim alarak kendilerini yetiştirmelidir. Böylece gazeteciler arasında uygulamanın doğru kullanılması da sağlanabilir.

Araştırmada Yozgat ili özelinde yerel gazetecilerle derinlemesine görüşme yapılarak onların yapay zekâ kullanımları ile ilgili bilgi alınmıştır. Bu sayede yerelde çalışan gazetecilerin yapay zekâ ile ilgili görüşleri yüz yüze görüşmeler yapılarak birebir alınmıştır. Çalışma ilk olarak bu açıdan önem taşımaktadır. İkinci olarak, literatür taraması yapıldığında, yerel gazetecilerin yapay zekâyı kullanım durumlarını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yine araştırma, şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalardan farklı bir noktaya odaklanmış olması nedeniyle de önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın diğer çalışmalardan bir farkı da derinlemesine görüşmelerin sadece yerel gazetecilere yapılmış olmasıdır. Bu nedenle çalışmada, Yozgat ili örneğinde, yerel gazetecilerin yapay zekâyı nasıl kullandıkları da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunların dışında, çalışmada karşılaştırma yapmak için Yozgat ilindeki iki farklı yerel gazete

çalışanları ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

1.LİTERATÜR TARAMASI

1.1.Yerel Gazetecilik

Yerel gazeteler, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kurulduğu ilk dönemlerde çok önemli siyasi işlevler gerçekleştirmiştir. Yerel gazete kavramı olarak, bulunduğu ilde ve çevre illerdeki gelişmeleri halka aktaran, o ildeki halkın yaşam şartlarına ve ilin özelliklerine göre haberlerini hazırlayan iletişim aracıdır.

Günümüzde ise yerel gazetelerin demokrasinin doğal gelişimine katkıda bulunması, yayınlandığı şehrin sorunları ve bu sorunların çözüm yollarını tartışan bir ortam oluşturması, okuyucularının bilgi düzeyini ve ufkunu genişleterek yerel anlamda ilerlemeyi hızlandırması beklenmektedir. Fakat yerel gazeteler uzun yıllardır birçok olumsuzlukla mücadele ederek yaşam savaşı veren kurumlar haline gelmiş durumdadır. Sermayenin yetersizliği, yasal sorunlar ve sermaye yapısından kaynaklanan sorunlar, nitelikli eleman istihdamı ve teknik altyapı sorunu, ilan ve reklam gelirinin yetersiz kalması, düşük tiraj, haber ve görsel malzeme temin ederken karşılaşılan zorluklar gibi pek çok ana sorun yerel basın için asıl işlevini yerine getirememesine ve kapanmasına bile yol açabilmektedir (Şeker, 2005: 102).

Yerel gazeteler, internet ortamına aktarıldıktan sonra daha fazla okuyucuya ulaşma imkânına kavuşmuştur. Bunun dışında, matbaa ve dağıtımdan kaynaklanan sorunlardan da kurtulmuşlardır.

Gazetecilik uygulamalarının internet ortamında gerçekleştirildiği ve bu ortamın kendine özgü nitelikleri doğrultusunda haberciliğin yeni bir türü olarak başlayan ve gelişen internet gazeteciliği, yaygın basında olduğu gibi yerel basın açısından da dönüştürücü potansiyeller sağlamaktadır (Gürcan ve Bekiroğlu, 2007: 23). Ancak burada yerel gazetelerin internet gazeteciliğinin özelliklerini bilen ve bunu fırsata dönüştürebilen nitelikli eleman istihdamı sorunu ortaya çıkmaktadır. Yerel gazetelerin birçoğu, bu sorunu aşmak için internet gazeteciliğinin sunduğu imkânları kullanmayı bilen gazetecilerle çalışmıştır.

Yapay zekâ ise yerel gazeteciliğin insan kaynağı sorununa çare olması yönüyle önem kazanmaktadır. Yerel gazeteler mali sıkıntı yaşadığı için az sayıda insan ile çalışmak zorunda kalmaktadır. Gazetelerin az sayıdaki insan kaynağı ile idare edebilmesi yerel gazetecilik için çok önemlidir.

Yerel gazetelerdeki insan kaynağının birçok yapabildiği işi yapay zekâ teknolojisi üstlenmektedir. En önemlisi, yerel haber kuruluşlarının ikincil destek için yapay zekânın benimsenmesi gerekmektedir. Bu sayede

teknoloji, altyapı, insan kaynakları gibi tedarik açısından değer zincirindeki faaliyetler yerel gazetecilik açısından sorun olmaktan çıkabilir (Wilczek, Haim & Thurman, 2024: 208).

1.2.Yapay Zekâ ve Gazetecilik

İnternet çağı, hızlı olmanın son derece önemli hale geldiği bir iletişim evrenidir. Sınırsız bir veri paylaşımının bulunduğu bu çağda, haber için zaman yönetimi kavramı daha belirgin hale gelmektedir. Bu bakımdan, binlerce verinin veya haberin anında düzenlenmesi ve kamuya iletilmesi önem kazanmaktadır. Bu günlerde bu alan yapay zekâ teknolojisini içeren robotların da yardımı ile doldurulmaya başlanmıştır.

Teknolojinin sürekli bir biçimde kendisini yenilemesi ve bu yeniliklerin toplumun bütün alanlarında etkisini göstermesi sonucunda birçok uygulama ortaya çıkmıştır. Yapay zekâyâ bağlı sistemler de teknolojinin bu yeni uygulamalarından birini oluşturmaktadır. Bu sistemler, esasen insan zihninin yapmakta olduğu işlemleri, insan zihnine gerek olmadan gerçekleştirmeye dayanır. İnsan zihninin taklit edilmesiyle oluşan işlemleri derin öğrenme, doğal dil işleme ve makine öğrenmesi gibi türlü alt dallarıyla gerçekleştiren yapay zekâ teknolojisi, eğitilebilir ve öğretilbilir bir biçimde tasarlanmıştır. Bu uygulamalar ayrıca önceden yaptıkları yanlışları bir daha yapmamak üzere programlanabilmeleri ve buna dayanarak da giderek hatanın oluşmamasını sağlayan bir şekilde işleyişlerini sürdürmektedir. Yapay zekâ ile yapılan işlemlerin, insan eliyle gerçekleşen işlemlerle karşılaştırıldığında, daha yüksek hızda ve daha az maliyette olması da bu teknolojileri artan bir şekilde kullanılabilir hale getirmiştir (Özçağlayan ve Yeniceler Kortak, 2023: 701).

Yapay zekâ, içerik oluşturuculara hedef kitesinde yankı uyandıracak kişiselleştirilmiş içerik oluşturmak için ihtiyaç duydukları araçları sağlayarak içerik oluşturmada yaratıcılığı, verimliliği, üretkenliği ve yeniliği artırmaktadır. Teknoloji ilerlemeye devam ettikçe yapay zekânın içerik oluşturmada daha da önemli bir rol oynaması beklenebilir. Yapay zekâ ile yaratıcı fikirler verimli bir şekilde üretilebilir ve yüksek kaliteli içerik üretimi geliştirilebilir. Yapay zekâ, emek gerektiren görevleri yerine getirebilen, daha yaratıcı ve yenilikçi yaklaşımlara olanak tanıyan bir uygulamadır. Bu nedenle yapay zekâ içerik oluşturma da dâhil olmak üzere modern yaşamın çeşitli yönlerini hızla dönüştürmektedir (Güzeldemirci, 2024: 49).

Yapılan araştırmalar, yapay zekânın gazetecilikte kullanılmasında birçok fayda veya katkı olduğunu göstermektedir:

-Haber tespiti: Yapay zekâ, veri toplama, kategorilere göre seçim yapma ve yapısal gruplandırma yoluyla düzinelerce kaynağı izleme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle, birkaç anahtar kelime ile son dakika haberlerini belirlemek ve onları kategoriler haline getirme işlemi kolaylaşmaktadır.

-Gazetecilik metnlerinin otomatik olarak üretilmesi: Bu uygulama, gazeteciliğe zaman ve kaynak tasarrufu sağlamıştır.

-Bilginin kişiselleştirilmesi: Kişiselleştirme, uzman haberciler için giderek daha popüler bir teknik haline dönüşmüştür ve bu işlem gazetecilerin dışı bağımlılığını da azaltmaktadır.

-Yanlış bilgilendirmeye mücadele: Yapay zekânın zararlı kullanımı, derin sahtekârlıkların yaratılmasına olanak tanır. Ancak haberlere olan güvenin azalmaması için zararlı kullanımlara karşı mücadeleye katkı sağlamaktadır.

-Gazetecilik için geliştirilen sanal asistanlar ve sunucular: Bu tür teknolojik yenilikler gazetecileri her konuda asiste etmektedir (Tejedor & Vila, 2021: 832). Dolayısıyla alanın zenginleşmesi; yalnızca kaynak açısından olmamaktadır. Yapay zekâ uygulaması ile gazetecilik alanı, hız, veri toplama, verilere hızlı ulaşma, haber yazmada standart oluşturulması gibi kazanımlar da elde etmiştir.

Günümüzde ise gerek dünyada gerekse Türkiye’de gazetecilik alanında yapay zekâ uygulamasından aktif bir şekilde faydalanılmaktadır. Yapay zekâ ve gazetecilik pratiklerine yönelik olarak sektörde en sık kullanılan uygulama robot gazeteciliğidir. Robot gazetecilik uygulamalarına ise örnek olarak, otomatik haber içerik üretimi, haber trend araştırmaları, kişiselleştirilmiş haber dağıtımını gibi işlemlerden bahsedilebilir. Dünyada robot gazetecilik adına çok büyük yatırımlar yapılmaktadır. Bunun nedeni, insan gücünün ve hızının yetemediği yerde robotların etkin ve hızlı uygulamalar olarak devreye girmesidir (Şahin Başfıncı ve Koç, 2023: 140).

Ülkemizde de Anadolu Ajansı dâhil, diğer ajanslarda, ulusal ve yerel gazetecilikte yapay zekâ sıkça kullanılan bir araç olmaktadır. Özellikle haber metninin oluşturulmasında yapay zekâ teknolojisi gazetecilere çok büyük kolaylık sunmaktadır.

Bugün robotlara kadar gelmiş olan habercilik tarihi, haberin dağıtım şekli açısından uzun bir yol olarak günümüzde oluşun teknolojik yeniliklerin bir sonucudur. Henüz internetin řu anki varlığının hayal bile edilmediği

dönemlerde haberlerin kamuoyuna kâğıt olarak aktarıldığı ve zaman içerisinde iletişim araçlarının gelişme göstermesi ile büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu gelişmeler, her iletişimsel yeniliğin, kendisinden sonra gelenleri daha da geliştirmesiyle mümkün olabilmektedir (Öztürk Çelebi, 2024: 141).

2.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışma, literatür taraması ve uygulama bölümleri olarak iki bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Çalışmanın literatür taraması bölümünde, öncelikle yapay zekânın ne olduğu tanımlanmıştır ve gazetecilik alanında yapay zekânın kullanım amaçları ve bu teknolojiyi kullanım durumları tartışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü olan uygulama bölümünde ise gazetecilerle birebir görüşmeler yapılarak konu ile ilgili görüşleri ve özellikle bu noktada yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi alınmıştır. Araştırmanın sonunda ise elde edilen bulgular tartışılarak konunun açıklığa kavuşturulması sağlanmıştır. Çalışmayı yürütebilmek için derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşme, insanların kişisel duyguları hakkında konuşmalarını sağlamak için etkili olan bir nitel yöntemdir ve görüşme esnasında görüşler ve deneyimler ortaya çıkarılmaktadır. Bu aynı zamanda araştırmacıya, insanların dünyayı nasıl yorumladıkları ve düzenledikleri hakkında fikir edinmek için bir fırsat sunmaktadır (Milena, Dainora & Alin, 2008: 1279).

Derinlemesine görüşme yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada, Yozgat İleri Gazetesi ve Yozgat Çamlık Gazetesi çalışanlarının yapay zekâyı kullanım durumları incelenmiştir.

Yapılandırılmış görüşme teknikleri, açık uçlu ve kapalı uçlu soruların görüşmecilere yöneltildiği, belirli bir plan dâhilinde soruların sorulduğu yöntemlerdendir. Bu görüşme esnasında, araştırmacı ile görüşmeci arasında araştırma konusu ile ilgili genel bir diyalog kurulmaktadır (Uslu ve Demir, 2023: 292).

Araştırma sürecinde gazetecilerin görüşlerinin yüz yüze alınmasına özellikle dikkat edilmiştir. Görüşmeye gidilmeden önce yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönteminin gereği olarak sorular hazırlanmıştır. Görüşme esnasında ise görüşmenin seyrine göre farklı sorular ve cevaplar oluşturulmuştur. Görüşmeden elde edilen veriler ses kayıt cihazında toplanarak çözümlenmiş ve değerlendirilerek yazıya dökülmüştür.

3.ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI VE VERİ TOPLAMA

Araştırma, Yozgat ilinde bulunan İleri Gazetesi ve Çamlık Gazetesi çalışanları ile sınırlandırılmıştır. İleri Gazetesi ve Çamlık Gazetesi çalışanlarına yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak yapay zekâyı hangi durumlarda, özellikle hangi haberlerde ve ne kadar sıklıkla kullandıkları sorulmuştur. Çalışmada araştırmaya dâhil edilecek gazeteler belirlenirken; Yozgat ilinde diğerlerine göre daha çok okunan gazete olması ve sayfaların güncellenmesi bakımından daha aktif gazeteler olması göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma sürecinde, her iki gazete çalışanlarından 4'er kişi, toplamda 8 kişi ile görüşülmüştür.

3.1. Araştırma Soruları:

- Yapay zekâyı en çok gazetecilik alanında hangi amaç için kullanıyorsunuz?
- Yapay zekâyı en çok hangi haber türünde kullanıyorsunuz?
- Yapay zekâyı hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?
- Gazete çalışanlarının hepsi yapay zekâyı kullanabilir durumda mı kullanıyorlar mı?
- Yapay zekâ sizce gazetecilik için olumlu bir gelişme midir?
- Olayla ilgili bilgileri verdikten sonra yapay zekâ kaç dakikada haber oluşturabiliyor?
- Yapay zekâ haber yazarken işinizi ne kadar ve nasıl kolaylaştırıyor?
- Haberi yapay zekâ yazdıktan sonra üzerinde düzeltme yapma ihtiyacı hissediyor musunuz?
- Sizce yapay zekâ ileride gazetecilik mesleğini yapanların yerini alır mı?

3.2. İncelenen Gazeteler Hakkında Bilgi

-Yozgat İleri Gazetesi

1967 yılında Aydın'ın Çine ilçesinde kurulmuş olan İleri Gazetesi, 1973'te Yozgat'a taşınmıştır. İleri Gazetesi Yozgat ilinin ilk ofset baskılı ve vasıflı gazetesi olma niteliğine sahiptir ve günlük olarak yayımlanabilen 6 gazete içerisinden en uzun soluklu olan gazetedir. Gazetenin, 2022 yılında imtiyaz sahibi değişmiştir. Daha önce düz ofsette basılmakta olan gazete, şu anda Ankara'da web ofset tekniği ile basılmaktadır. Yozgat merkezde ve ilçelerindeki bayilerde satılmaya devam etmektedir. Gazetede düzenli olarak

yerel haberlere yer verilmektedir. Yozgat merkez ve 13 ilçesindeki gelişmeler takip edilerek, gazetede haber haline getirilmektedir. Güncel, ekonomi, eğitim, sağlık, spor, siyaset gibi haberlerin yer aldığı gazetede gece saat 24.00 itibari ile ilerigazetesi.com.tr internet sayfasında yer almaya başlamaktadır (Gürgen, Haber Üsküdar, 2022).

-Yozgat Çamlık Gazetesi

Yozgat Yenigün Gazetesi'ni bünyesine dâhil ederek, Basın İlan Kurumu kriterlerine göre "vasıflı" gazete hüviyetine kavuşan ve 10 Kasım 2017 tarihinde isim değişikliği onaylanan "*Yozgat Çamlık Gazetesi*" bugünden itibaren yeni yayın hayatına başlamıştır.

Yozgat Çamlık Gazetesi, yeni kadrosu, yeni yayın ilkesi, yeni içeriği ve basın-yayın ilkelerine saygılı duruşu ile yeni yayın hayatını 27 Kasım 2017 tarihinden itibaren güncellemiştir. Yaklaşık üç yıl önce Yozgat Çamlık Gazetesi'ni Yozgat basın hayatına kazandıran Gimat Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Zafer Özışık, daha sonra basın sektöründe de yenilenme hareketini başlatarak yepyeni bir sürecin fitilini ateşledi. İlk olarak başarılı gazeteci Tarık Yılmaz'ı Yozgat Çamlık Gazetesi bünyesine kazandıran Özışık, sonrasında gazetenin Basın İlan Kurumu kriterlerine göre vasıflı bir gazete olmasını sağlayacak yeni bir adım attı. Basın İlan Kurumu'nun 10 Kasım 2017 tarihinde gerçekleştirdiği yönetim kurulu kararı ile Yozgat Yenigün Gazetesi'nin ismi "*Yozgat Çamlık Gazetesi*" oldu. Özışık'ın basın sektöründe başlattığı yeni süreç, farklı bir Çamlık Gazetesi'nin de temellerini attı. Yazı işleri Müdürü Tarık Yılmaz yönetimindeki Çamlık Gazetesi, 27 Kasım 2017 tarihinden itibaren günlük, vasıflı bir gazete olarak yayım hayatına devam etmektedir (Çamlık Gündem, 2017).

4.BULGULAR**Tablo 1: Yozgat İleri ve Çamlık Gazetesi Çalışanlarının Cevaplarının Karşılaştırması**

Sorular	Yozgat İleri Gazetesi	Yozgat Çamlık Gazetesi
Yapay zekâyı en çok gazetecilik alanında hangi amaç için kullanıyorsunuz?	Haber başlıklarında	Haber üretim sürecinde
Yapay zekâyı en çok hangi haber türünde kullanıyorsunuz?	Spor, finans, hava durumu gibi rutin haberlerde	Her türlü haberde
Yapay zekâyı hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?	Her gün sıklıkla	Gün içerisinde daha az
Gazete çalışanlarının hepsi yapay zekâyı kullanabilir durumda mı kullanıyorlar mı?	Daha çok haber sitesi haber ekleyenler	Hemen hemen herkes
Yapay zekâ sizce gazetecilik için olumlu bir gelişme midir?	Evet, ancak sık kullanıldığında haberler birbirine benzer olabilir	Evet, ancak sık kullanıldığında haberler birbirine benzer olabilir
Olayla ilgili bilgileri verdikten sonra yapay zekâ kaç dakikada haber oluşturabiliyor?	1-2 dakika	1-2 dakika
Yapay zekâ haber yazarken işinizi ne kadar ve nasıl kolaylaştırıyor?	Haber sitesine haber eklerken daha hızlı yapıyoruz	Haberleri öncelikle kendimiz yazmaya çalışıyoruz.
Haberi yapay zekâ yazdıktan sonra üzerinde düzeltme yapma ihtiyacı hissediyor musunuz?	Düzeltilmesi gerekli	Düzeltilmesi gerekli
Sizce yapay zekâ ileride gazetecilik mesleğini yapanların yerini alır mı?	Hayır, alamaz	Hayır, alamaz

Yapay zekânın gazetecilikte kullanım amacı, temel olarak haber toplama, derleme ve yayınlama aşamalarında yayıncılara kullanım kolaylığı sağlamasıdır. Bu süreçler büyük medya kuruluşları için hazır bir düzenin rutin bir işiyken, butik haber siteleri için oldukça maliyetli ve zaman gerektiren işlerdir. Geleneksel medyada haber toplama çoğunlukla haber ajansları

aracılığıyla yapılmaktaydı. Diğer yandan, kendi muhabirleri ile haberleri oluşturan medya kuruluşları önemli bir organizasyon yapmak zorundaydı. Haber toplama faaliyetleri her açıdan maliyetli bir süreci beraberinde getirmekteydi. Yapay zekânın haber üretim sürecine dâhil olması ile birlikte internetin farklı yerlerinden veriler toplanarak çok daha düşük maliyetli haber toplanabilmektedir (Yavuz, 2023: 18).

İleri Gazetesinde çalışanlar en çok yapay zekâyı haber metnini yazarken özellikle haber başlıklarını üretirken kullandıklarını belirtmişlerdir. Çamlık Gazetesi çalışanları ise haber üretim sürecinde daha fazla kullandıklarını söylemişlerdir.

'Yapay zekâyı en çok hangi haber türünde kullanıyorsunuz?' sorusuna İleri Gazetesi çalışanları ulusal haberlerde genellikle spor, finans, hava durumu gibi rutin haberlerde kullandıklarını belirtirken, Çamlık Gazetesi çalışanları ise haber türü fark etmeksizin her türlü haberde kullandıklarını iletmişlerdir.

İleri Gazetesi çalışanları her gün sıklıkla yapay zekâyı haber üretim süreci içerisinde kullandıklarını söylemişlerdir, ancak çamlık gazetesi çalışanlarının ise gün içerisinde daha az kullanmaya çalıştıkları ve haber metinlerini genellikle kendilerinin yazdığı belirlenmiştir.

Gazete çalışanlarının hepsi yapay zekâyı kullanabilir durumda mı kullanıyorlar mı? Sorusuna İleri Gazetesi çalışanlarından biri: *'Bu zaman zaman değişiyor. Muhabir arkadaşlar editör arkadaşlara göre daha az kullanıyor. Çünkü muhabir arkadaşlar haberleri masa başında değil, alanda hazırlayıp geliyor. Yapay zekâyı sadece başlık konusunda danışabiliyorlar. Bir de habercinin yapay zekâdan yararlanabilmesi için onu tanıması bilmesi, doğru sorular yöneltmesi gerekiyor.'* şeklinde cevap vermiştir.

Diğer çalışanlar ise, sadece haber sitesine haber ekleyenlerin yapay zekâyı yoğun olarak kullandıklarını söylemişlerdir.

Çamlık gazetesi çalışanlarının hemen hemen hepsinin az çok yapay zekâyı kullanmayı öğrendikleri ve genellikle haber başlığı bulmakta kullandıkları belirlenmiştir.

Her iki gazete çalışanları da yapay zekânın gazetecilik mesleği açısından olumlu bir gelişme olduğunu düşünmektedir. Ancak çok sık kullanıldığında haberlerin birbirine benzer olacağını özgünlüğün kalmayacağını söylemişlerdir.

Yapay zekâ haberciliğinde, metin içindeki kelime seçimleri algoritmalara yazılan komutlar aracılığı ile yapılmaktadır. Hangi haberin hangi kaynaktan çekilmesi gerektiği, haber takibine gönderilmiş olan

muhabir gibi yapay zekâ tarafından bu kez çok daha verinin takibi ile gerçekleştirilmektedir. Yapay zekânın ilgili web sitelerinde yayımlanan haberlerin tamamının üretiminde söz sahibi olduğu belirtilen haber sitelerinde ise yapay zekâyâ daha farklı türden bir misyon yüklenmiş olduğu görülmektedir (Ay, 2023: 417). Bu sitelerde yapay zekâ bir muhabir gibi çalışarak bütün haberleri üretmekle sorumlu uygulama olmaktadır. Ancak bu süreçte de gazetelerde haberlerin bilgilerini girecek bir elemana ihtiyaç duyulmaktadır.

'Yapay zekâ haberleri kaç dakikada oluşturabiliyor' sorusuna yine her iki gazete çalışanları da olayla ilgili bilgileri verdikten sonra 1-2 dakikada metnin oluşturulabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca yapay zekânın gazetecilerin işlerini çok hızlandırdığı ve bu sayede çalışanların zamandan tasarruf ettikleri belirlenmiştir.

Yapay zekâ teknolojisinden faydalanılarak gerçekleştirilen gazetecilik uygulamaları, geleneksel kitle iletişim araçlarında olan zaman ve mekân gibi eşzamanlılık durumunu, ekonomik kaynak vb. ihtiyaçları ortadan kaldırılabilecek ya da en aza indirebilme olanağı sağlamaktadır. Bunların yanı sıra editöryal işlemler ve yayın sürecine ilişkin ihtiyaçlar da azalmakta ve farklılaşmaktadır. Sonuç olarak yapay zekâ uygulaması hem medya sektörlerindeki kolektif işleyişi hem de üretim ve paylaşım sürecinin her aşamasında duyulan insan emeği ihtiyacını daha da azaltarak yoluna devam etmektedir (Kaya Erdem, 2021: 889).

'Haberi yapay zekâ yazdıktan sonra üzerinde düzeltme ihtiyacı hissediyor musunuz?' sorusuna ise bir İleri Gazetesi çalışanı; *'Kesinlikle. Çünkü henüz tam anlamıyla doğru kelimelere hâkim değil. Bazen abartılı süslü kelimelere yer veriyor, yanlış rakamlar ve yanlış bilgiler sunabiliyor, bunu istemiyoruz elbette. Bu sebeple o yazdıktan sonra haberler yoğun bir kontrol alanımıza giriyor.'* şeklinde cevap vermiştir.

Aynı zamanda diğer gazete çalışanları da yapay zekânın yazdığı haber metinlerinin yeniden düzeltilmesi gerektiği bazı fiilleri yanlış yazdığını söylemişlerdir.

Son olarak, *'Sizce yapay zekâ ileride gazetecilik mesleğini yapanların yerini alır mı?'* sorusuna ise yapay zekânın gazetecilerin işlerini sadece kolaylaştırabileceğini ancak gazetecilerin yerini asla alamayacağını, gazetecilik mesleğinin sadece metin yazmaktan ibaret olmadığını, gazetecilerin insanlarla ilişki kurduğunu ve olaylarla ilgili bilgileri toplama noktasında gazetecilere her zaman ihtiyaç olacağını belirtmişlerdir.

Elbette ki yapay zekânın ileride bazı mesleklerin yerini alabileceği tartışmaları bulunmaktadır. Özellikle iletişim alanına bakıldığında bu mesleklerin başını gazetecilik, içerik üreticileri ve reklamcılık gibi meslekler çekmektedir. Uygulamanın belirli bir kelimeler verildiğinde onunla ilgili metni hızlı ve kaynağı belirsiz bir biçimde ortaya koyabilmesi en önemli özelliği olarak göze çarpmaktadır. Belirli bir konuyla ilgili içerikleri toplaması, onu bir haber formatında tasarlayarak sunabilmesi ve bunu yaparken daha önceden yazılmış olan metinlerden farklı olarak sunabilmesi sebebi ile gazetecilik alanında sıklıkla kullanıldığı ve gelecek dönemlerde de kullanılmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu durum, ileride haberciliğin geleceğini etkileyeceği tartışmalarını başlatırken, bazı kimseler ise işi daha da ileri götürerek habercilere hiç gerek kalmayacağı gibi söylemlerde bulunmaktadır. Fakat her ne olursa olsun bu teknolojinin bir teyite ihtiyaç duyması sebebi ile insan kontrolünün olması önemli olmaktadır. Diğer yandan, yaratıcılık gerektiren başlık, metin ve görsel oluşturmak için geleneksel yöntemlerin yerini yapay zekânın alması muhtemeldir (Koçyiğit ve Darı, 2023: 436).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, Yozgat İleri ve Çamlık Gazetesi çalışanları ile derinlemesine görüşme yapılan bu çalışmada, gazetecilerin yapay zekâyı sıkça kullandıkları, özellikle rutin haberlerde ve başlık bulma konusunda yapay zekâdan yardım alındığı, genellikle haber metnini yapay zekâ yazdıktan sonra düzeltme gereği hissedildiği belirlenmiştir.

Bunun dışında, yapılan çalışma sonucunda, gazetecilerin düşüncesine göre, yapay zekânın gazeteciliğin yerini alamayacağı ve her zaman gazetecilik mesleğinin geçerli olacağı anlaşılmıştır.

Gazetecilerin zamandan tasarruf etme noktasında yapay zekâyı başvurmaları doğru bir davranış olabilir, ancak her haberi yapay zekâyı yazdırdıklarında gazete sayfalarında özgün ve özel haberlerin azalacağı ve kopyala yapıştır şeklinde yapılan haberlerin artış göstereceği söylenebilir. Bu nedenle gazetecilerin yapay zekâ kullanımlarında bu konuda özellikle dikkatli olmaları önerilmektedir.

Habercilik dünyası hem profesyonel gazeteciler hem de genç iletişimciler cephesinde yaşanan teknolojik gelişmelerin geldiği noktayı yakalamak zorundadır. Şartları gazetecilik mesleğinin dışındaki aktörler tarafından belirlenmiş bir habercilik ortamının ne habercilere ne de topluma bir katkısı olmayacaktır. Veri gazeteciliği, algoritma, bilgi görselleştirme, yazılım, sosyal ağ analizi gibi alanlarda hem akademik hem de sektörel anlamda eğitim ihtiyacı bu anlamda önceliklerin başında gelmektedir (Işık,

Ölçekçi ve Koz, 2022: 1270).

Son olarak, yapay zekânın doğru kullanıldığında, gazetecilerin işlerini çok kolaylaştırdığı, ancak sık kullanıldığında gazeteciye haber yazma açısından körelttiği ve haber sitelerinde haber metinlerinin aynışlaşmasına neden olabileceği belirlenmiştir.

Bu çalışmayla, Yozgat İleri Gazetesi ve Çamlık Gazetesi çalışanları özelinde, gazetecilerin yapay zekâ ile ilgili düşünceleri belirlenmek ve iki gazete çalışanları arasındaki farklılıkları ortaya koymak da amaçlanmıştır. Çalışma, bu yönüyle de gazetecilik alanına katkı sağlamaktadır.

Ayrıca araştırma bu konuda ileride yapılacak olan çalışmalara yol göstermesi ve gazetecilere haberlerini oluşturma aşamasında yapay zekâ uygulamasını kullanırken fikir verebilmesi açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

Ay, A. (2023). Gazetecilik 4.0: Yapay Zekâ Haberciliğinin Güncel Örneklerine Yönelik Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14 (38), 412-435.

Etike, Ş. (2023). Yapay Zekâ ve Haber Üretim Süreci: Tanımlar ve Uygulamalar. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3 (6), 588-609.

Gürcan, H. İ. & Bekiroğlu, O. (2007). Türkiye’de İnternet Gazeteciliği Açısından Yerel Basının Genel Görünümü ve Bölgeler Arası Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5 (1), 22-29.

Güzeldemirci, İ. C. (2024). İçerik Üretiminde Yapay Zekâ Araçlarının Kullanımı. *ENTIS Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 3, 44-52.

Hess, K. & Waller, L. (2017). *Local Journalism in A Digital World: Theory and Practice in The Digital Age*. Bloomsbury Publishing.

Işık, U., Ölçekçi, H. ve Koz, K. A. (2022). Yapay Zekâ ve Algoritma Ekseninde Gazeteciliğin Geleceği ve Toplum İçin Anlamı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder)*, 10 (2), 1248-1275.

Kaya Erdem, B. (2021). Yapay Zekânın Medya ve Yayıncılık Alanına Etkisi. *TRT Akademi*, 6 (13), 897-903.

Koçyiğit, A. ve Darı, A. B. (2023). Yapay Zekâ İletişiminde ChatGPT: İnsanlaşan Dijitalleşmenin Geleceği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2), 427-438.

Milena, Z. R., Dainora, G., & Alin, S. (2008). Qualitative Research Methods: A Comparison Between Focus-Group and in-Depth Interview. *Annals of the University of Oradea. Economic Science Series*, 17(4), 1279-1283.

Moran, R. E. & Shaikh, S. J. (2022). Robots in The News and Newsrooms: Unpacking Meta-Journalistic Discourse on The Use of Artificial Intelligence in Journalism. *Digital Journalism*, 10 (10), 1756-1774.

Özçağlayan, M. & Yeniceler Kortak, İ. (2023). Medya Takip Merkezleri Üzerinden Türkiye’de Yapay Zekânın Medyadaki Kullanımının Değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13 (3), 700-714.

Özsalih, A. (2023). Yapay Zekâ Yoluyla Oluşturulan Sahte Haberlerin Medya Gündemini Belirlemesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 13 (3), 533-550.

Öztürk Çelebi, G. (2024). Robotlar Çağında Gazetecilik. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 10 (2), 138-152.

Şahin Başfırıncı, Ç. ve Koç, N. (2023). İletişim Alanındaki Mesleklerde Yapay Zekâ Uygulamaları: Mevcut Durum Analizi Ve Alan Yazın Taraması. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 121-148.

Şeker, M. (2005). Yerel Gazeteler ve Resmi İlan. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4 (1), 101-115.

Tejedor, S. & Villa P. (2021). Exo Journalism: A Conceptual Approach to A Hybrid Formula Between Journalism and Artificial Intelligence. *Journalism and Media*, 2, 830–840.

Uslu, F. ve Demir, F. (2023). Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 289-299.

Wilczek, B., Haim, M., & Thurman, N. (2024). Transforming The Value Chain of Local Journalism With Artificial Intelligence. *AI Magazine*.

Yavuz, V. (2023). İnternet Haberciliğinde Yapay Zekâ, (Ed. V. Yavuz & E. Gençyürek) Dijital İletişim ve Medyada Yeni Trendler, Konya: Eğitim Yayınevi.

Yeniceler Kortak, İ. (2022). Yapay Zekâ ve Haber İlişisine Kullanıcı Gözünden Bakmak: Sosyal Medyada Robot Haber Spikerlerine Gelen Yorumların İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 699- 710.

İnternet Kaynakları

Çamlık Gündem, (2017). Yozgat Çamlık Gazetesi Yeni yayın hayatına başlıyor!, <https://www.yozgatcamlik.com/haber/15939276/yoztat-camlık-gazetesi-yeni-yayın-hayatına-baslıyor> Erişim Tarihi: 02.07.2024.

Gürgen, N. N. (2022). İleri gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Seyfi Çelikkaya: "Yozgat'ın en etkili gazetesi olduğumuzu söyleyebilirim", <https://haberkudar.com/ileri-gazetesi-sorumlu-yazi-isleri-muduru-seyfi-celikkaya-yozgatin-en-etkili-gazetesi-oldugumuzu-soyleyebilirim> Erişim Tarihi: 02.07.2024.

Yozgat Çamlık Gazetesi, <https://www.yozgatcamlik.com/> Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Yozgat İleri Gazetesi, <https://www.ilerigazetesi.com.tr/> Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Yayına Geliş Tarihi: 02/08/2024
Yayına Kabul Tarihi: 25/12/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:259-275
ISSN: 2587-2206

DERLEME MAKALESİ/COMPILATION ARTICLE

COĞRAFI İŞARET KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Nisa FAZLIOĞLU¹

Ayşenur BAŞALAN²

Emel GÜVEN³

Tamer EREN⁴

Özet

Bu çalışmanın amacı, 2002-2023 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi'nde (YÖKTEZ) yayınlanmış coğrafi işaret ile ilgili çalışmalarını bibliyometrik parametreler çerçevesinde incelemektir. Bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada, coğrafi işaret kavramını içeren 142 çalışma değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar, yıllara göre dağılım, tez türleri, üniversiteler ve disiplinler açısından analiz edilmiştir. Bulgulara göre, coğrafi işaret kavramı konusunda yayınlanan tez sayısı 2019 yılı itibarıyla artış göstermiş olup, 2022 yılı 29 tez ile en fazla çalışmanın yayınlandığı yıl olmuştur. İncelenen 142 tez arasında 122 yüksek lisans tezi ve 20 doktora tezi bulunmaktadır. Akdeniz Üniversitesi, 9 tez ile en fazla tez yayınlayan üniversite olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak, coğrafi işaret konusuna olan akademik ilginin arttığı ve bu konunun turizm, ekonomi, gastronomi, coğrafya, işletme, iktisat, hukuk ve gıda mühendisliği gibi çeşitli disiplinlerde incelendiği tespit edilmiştir. Bu çalışma, YÖKTEZ'de coğrafi işaret

¹Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye, E-mail: nisafazlioglu17@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-7729-2449

²Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye, E-mail: aysenurbsln02@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-9866-7943

³Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye, E-mail: emel-gvn@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-6106-9720

⁴Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye, E-mail: tamereren@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-5282-3138

Atıf/Citation: Fazlıoğlu N., Başalan A., Güven E., & Eren T., (2024). Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 259-275.

Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
konusundaki tezlerin bibliyometrik analizini yaparak, bu alandaki akademik eğilimleri ve
araştırma boşluklarını belirlemeye yönelik özgün bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi İşaret, Lisansüstü Tezler, Bibliyometrik Analiz

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESIS ON GEOGRAPHICAL INDICATION

Abstract

For this purpose, studies on ministries published in the National Thesis Center of the Council of Higher Education (NTCCHE) between 2002 and 2023 are included in the scope of bibliometric contribution. 142 studies containing the signs of ministries, obtained by the bibliometric analysis method, were evaluated. These studies were analyzed in terms of distribution by years, thesis types, universities and disciplines. According to the findings, the number of theses published on the status of ministry signs showed improvements in 2019, and 2022 was the year in which the highest number of theses were published, with 29 theses. Among the 142 theses examined, there are 122 master's theses and 20 doctoral theses. Akdeniz University stands out as the university that publishes the most theses with 9 theses. In general, it has been determined that academic interest in the subject of ministry sign has increased and this subject has been examined in various disciplines such as tourism, economy, gastronomy, geography, business, economics, law and food science. This study makes a unique contribution to determining these regional academic categories and research by making a bibliometric analysis of the theses pointed out by the ministry in NTCCHE.

Keywords: *Geographical Indication, Postgraduate These, Bibliometric Analysis*

GİRİŞ

Coğrafi işaret tescili belirgin bir niteliği, tanınırlığı veya diğer nitelikleri açısından kökeninin bulunduğu alan ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir. (Savaş, 2017, s.204). Coğrafi işaretler, mahreç işareti ya da menşe adı olarak iki farklı grupta tescil alabilir. Farklı birçok ürün gruplarında coğrafi işaret tescili alınabilmektedir. Bu alanlara gıda, tarım, sanayi, el sanatları, maden vb. alanlar örnek olarak verilebilir. Coğrafi işaretleme kendi içerisinde iki farklı türü içermektedir. (<https://www.turkpatent.gov.tr/>). Coğrafi işaret tesciline sahip ürünün üretim süreçleri diğer işlem süreçlerinin tamamı sınırları çizilmiş coğrafi bölgede gerçekleşme zorunluluğu bulunuyor ise bu türde coğrafi işaret tescili alan ürünlere menşe adı verilir. Menşe adı alan coğrafi işaretli ürünler, temel özelliklerini bulunduran sınırları çizilmiş bir coğrafi bölgeden sağlayan ve üretim süreçleri tamamıyla o coğrafi alanda gerçekleşen ürünlerdir. Ürünün belirgin bir niteliği, tanınırlığı ya da diğer özellikleri ile bir coğrafi bölge ile bütünleşmesi; üretim süreçleri ve diğer tüm süreçlerin en az bir tanesinin coğrafi sınırları belirlenmiş bir alanda gerçekleştirilmesini sağlayan coğrafi işaretli ürünlere de “mahreç işareti” adı verilir. Mahreç işareti alan ürünler belirlenmiş niteliklerden en az birine sahip olması halinde buldukları coğrafi alanın dışında da üretimleri

Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
gerçekleşebilir. Mahreç işareti alan ürünlerin farklı coğrafi alanlarda da
üretimi gerçekleşebilmektedir (Oraman, 2015, s.76-77).

Türkiye, uzun yıllar boyunca kültürel zenginliğini ve doğal kaynaklarını bir araya getirmektedir. Bu coğrafi bölgelere özgü ürünler, ancak güçlü bir tescil işaret sistemi ile korunarak gelecek nesillere aktarılabilir. Coğrafi işaret tescilli ürünlerin yüksek potansiyelinin incelenmesi ise ulusal kalkınmadan milli gelir seviyesine kadar ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır (Doğan, 2015, s.60-64). Türkiye’de coğrafi işaret tescilli ürün sayıları bölgelere farklılık göstermektedir. Genellikle kırsal kesimlerde daha az sayıda coğrafi işaret tescilli ürün bulunmaktadır. Coğrafi işaret tescilli şehirlerin kalkınması büyük önem taşımaktadır. Coğrafi işaret tescilli alan ürünler kırsal kesimlerde şehrin gelişimine turistik ve ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır (Polat, 2017 s.18-22).

Türkiye’de coğrafi işaret tescilli bulunduran ürün sayısı 1490 adettir. En fazla coğrafi işaret tesciline sahip bölge 268 adet coğrafi işaretli ürün ile Karadeniz Bölgesidir. Türkiye’de en fazla coğrafi işaretli ürün bulunduran şehir 102 adet coğrafi işaret ile Gaziantep’tir. Türkiye’de en az coğrafi işaretli ürüne sahip şehir ise 2 adet coğrafi işaretli ürün ile Batman’dır (<https://www.turkpatent.gov.tr/>).

Bu çalışmada 2002-2023 yılları arasında coğrafi işaretler ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) Arşivi’nden yararlanılmıştır. Burada yapılan lisansüstü çalışmalar ele alınmış ve bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir.

1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Akt. Al ve Tonta (2004), bibliyometrik analiz çalışmaları çerçevesinde 1927 yılında bilinen ilk atıf analizi çalışmasını incelemişlerdir. Journal of the American Chemical Society dergisinde yayınlamış olan makalelerin kaynakçaları incelenerek diğer yayınlara yapılmış plan atıflar tespit edilmiştir. Bu çalışmayla elde edilen sonuçlar ile ABD’de bulunan bir kolej kütüphanesi için hem dergi aboneliği hem de eski yayınları satın alma politikası uygulamaya konmuştur. Al ve Coştur (2007), bibliyometrik analizi temel olarak sayım yapmaya dayalı bir inceleme alanı olarak tanımlamışlardır. Krauskopf (2018), bibliyometrik analiz; bireysel araştırmacıları, ülkeleri, araştırma grupları, kurumları veya dergilerin etkilerini incelemek için kullanılan kalitatif ve kantitatif analiz yöntemlerinden birisi olduğunu tanımlamıştır. Köşker (2020), coğrafi işaret konulu 43 lisansüstü tez çalışmasını incelemiştir. Arslan (2022), 2004 ve 2022 yılları arasında coğrafi işaret konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik

Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024 analizini yapmıştır. Ayaz ve Türkmen (2018), 1999 yılı ve 2017 yılı arasında yöresel yiyecekler konusunda 45 adet lisansüstü tezin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Uludağ ve Köşker (2023), festival konusunda 166 tezi araştırma kapsamında değerlendirmişlerdir. Örnek ve Karamustafa (2020), YÖKTEZ veri tabanındaki turist rehberliği konusunda 1989-2019 yılları arasında bulunan 123 tezin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Albayrak ve Tüzünkan (2020), kırsal turizm ve türleri konusunda lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizlerini yapmışlardır. Tayfun vd. (2018) çalışmalarında, 1990-2018 seneleri arasında turizm ile ilgili altı anabilim dalında içecek ve yiyecek ile ilişkili lisansüstü tezleri inceleyerek, bu tezlerin 2007 yılından itibaren arttığını, genellikle yüksek lisans düzeyinde olduğunu, çoğunlukla nicel yöntemler kullanıldığını ve kaynak kullanımı ile özet bölümlerinde belirli eğilimler olduğunu belirtmişlerdir. Bozok vd. (2017) çalışmalarında kırsal turizm konusundaki ulusal ve uluslararası akademik çalışmaları bibliyometrik analiz yöntemiyle genel bir bakış açısıyla incelemişlerdir. Pektaş vd. (2018), coğrafi işaretlemenin ülke ekonomisine sağladığı katkıları incelemişlerdir. Tanrikulu (2007), ise coğrafi işaretli ürünlerin belirlenmesinde kültürel ve coğrafi özelliklerin önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Şahin ve Meral (2012), yerel ürünlerin coğrafi işaret ile tescillendirilmesinin önemini incelemişlerdir. Kargiglioğlu (2021) çalışmasında sokak lezzetleri konusunda 33 adet çalışma ile bibliyometrik analiz yapmıştır.

Literatür araştırmasının sonucunda yapılan çalışmalar incelendiğinde coğrafi işaret ile ilgili 2 adet bibliyometrik analiz çalışması yapılmıştır. İlk olarak; 2020 yılında 43 adet tezin incelenmesi ile bibliyometrik analiz yapılırken ikinci çalışmada 2022 yılında sadece gastronomi ve turizm alanlarında coğrafi işaret konulu tezlerin incelenmesi ile yapılmıştır. Çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak coğrafi işaret konusunu tüm alanlarda yayınlanan 142 adet tez ele alınarak geniş kapsamlı bir şekilde bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir.

2.YÖNTEM

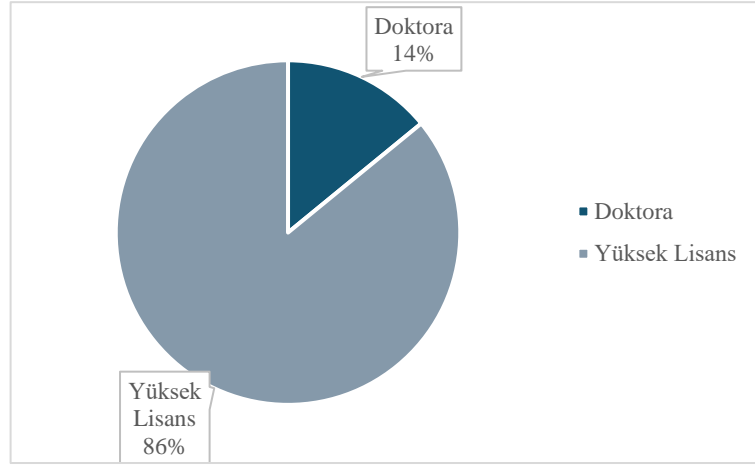
Bu çalışmada, YÖKTEZ veri tabanında coğrafi işaret konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler yardımıyla bibliyometrik analizinin yapılması hedeflenmiştir. Bu hedef yönünde, çalışmada veri toplama metodu olarak belgelerin incelenmesi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada 2002 yılı ve 2023 yılları arasında yayımlanan lisansüstü tezler incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında tezler için, YÖKTEZ arama motorunda “*coğrafi işaret*” anahtar sözcüğü yazılarak özet ve izinli seçenekleri seçilerek arama yapılmış ve çıkan tezler incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 2002 yılı ve 2023 yılları arasında yayımlanan tezler taranarak künyeleri ile

Coğrafi İşaret Konulu Lisansüstü Tezlerin... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024 bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda 122'si yüksek lisans, 20'si doktora tezi olmak üzere toplam 142 lisansüstü tez bulunmuştur. YÖKTEZ veri tabanı üzerindeki lisansüstü tezlerin tarama işlemi 12 Mart 2024 tarihine kadar olan çalışmaları kapsamaktadır.

3.BULGULAR

3.1.Lisansüstü Tezlerin Tez Türüne Göre Dağılımı

YÖKTEZ'de coğrafi işaret konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin gerçekleştirilen tez türüne göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir.

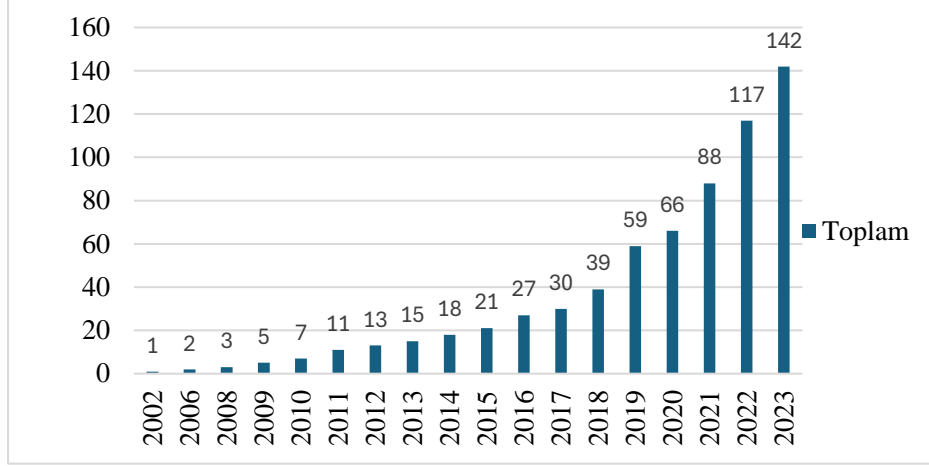

Şekil 1: Tez Türüne Göre Dağılım

Coğrafi işaret konusunda yayımlanan tezlerin %86'sı yüksek lisans tezi, %14'ü ise doktora tezidir. Coğrafi işaret konusunda yüksek lisans tezlerinde daha çok çalışmaya yapıldığı gözlemlenmiştir.

3.2.Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımının analizi yapılmıştır. Şekil 2'de lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı verilmiştir.

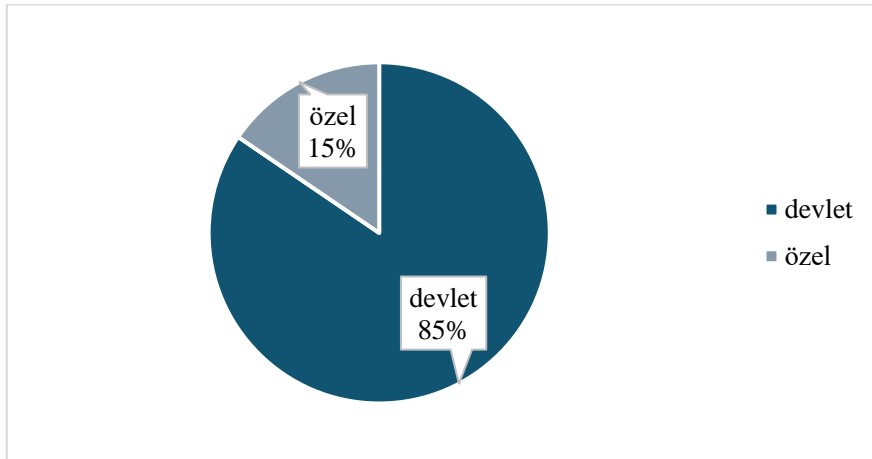

Şekil 2: Yıllara Göre Dağılım

Coğrafi işaretleme konusunda yıllara göre lisansüstü tez sayılarında inceleme yapıldığında; 2002 yılından itibaren lisansüstü tez sayısında sürekli bir artış olduğu gözlenmektedir. En fazla artış 2019 yılında yaşanmıştır. 2020 yılında tez sayısında yaşanan düşüşün sebebinin dünyada yaşanan Covid-19 salgını olduğu düşünülmektedir.

3.3.Lisansüstü Tezlerin Üniversite Türüne Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayınlanan lisansüstü tezlerin üniversite türüne göre sınıflandırılması Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: Üniversite Türüne Göre Dağılımı

Coğrafi işaretleme konusunda tezlerin %85'i devlet üniversiteleri tarafından yayınlanırken %15'i ise özel üniversiteler tarafından yayınlanmıştır. Coğrafi işaret konusunda devlet üniversitelerinde daha çok çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir

3.4.Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayınlanan lisansüstü tezlerin sayıları üniversitelere göre incelenmiştir. Üniversitelerdeki tez sayıları Tablo'1 de verilmiştir.

Tablo 1: Üniversitelere Göre Tez Sayısı Dağılımları

Üniversiteler	Tez Sayıları	Üniversiteler	Tez Sayıları
Akdeniz Üniversitesi	9	Altınbaş Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	7	Anadolu Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	7	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	1
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	6	Avrasya Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	5	Bahçeşehir Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	5	Balıkesir Üniversitesi	1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	4	Bartın Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	4	Beykent Üniversitesi	1
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	4	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	1
Ege Üniversitesi	3	Bingöl Üniversitesi	1
İstanbul Teknik Üniversitesi	3	Boğaziçi Üniversitesi	1
Kastamonu Üniversitesi	3	Bursa Uludağ Üniversitesi	1
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	3	Dicle Üniversitesi	1
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	2	Doğuş Üniversitesi	1
Başkent Üniversitesi	2	Erciyes Üniversitesi	1
Bayburt Üniversitesi	2	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1

Gazi Üniversitesi	2	Galatasaray Üniversitesi	1
Gaziantep Üniversitesi	2	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1
Gümüşhane Üniversitesi	2	Gümüşhane Üniversitesi	1
İnönü Üniversitesi	2	Harran Üniversitesi	1
İstanbul Ayvansaray Üniversitesi	2	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1
İstanbul Okan Üniversitesi	2	İskenderun Teknik Üniversitesi	1
İstanbul Ticaret Üniversitesi	2	İstanbul Arel Üniversitesi	1
İstanbul Üniversitesi	2	İstanbul Nişantaşı Üniversitesi	3
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	2	Karabük Üniversitesi	1
Mardin Artuklu Üniversitesi	2	Malatya Turgut Özal Üniversitesi	1
Mersin Üniversitesi	2	Muğla Üniversitesi	1
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2	Mustafa Kemal Üniversitesi	1
Sakarya Üniversitesi	2	Necmettin Erbakan Üniversitesi	1
Selçuk Üniversitesi	2	Pamukkale Üniversitesi	1
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	2	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1
Çankaya Üniversitesi	1	Siirt Üniversitesi	1
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1
Aksaray Üniversitesi	1	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	1
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1		

Coğrafi işaretleme konusunda en fazla tez yayınlayan ilk 3 üniversite: Akdeniz Üniversitesi; %6.5, Ankara Üniversitesi; %5, Dokuz Eylül Üniversitesi; %5'dir. 38 adet üniversitede de sadece birer çalışma yapılmıştır.

3.5.Lisansüstü Tezlerin Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

YÖKTEZ'de yer alan coğrafi işaret konulu lisansüstü tezler, ana bilim dallarına göre incelenmiştir. Ana bilim dallarındaki tez sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ana Bilim Dallarına Göre Tez Sayısı Dağılımları

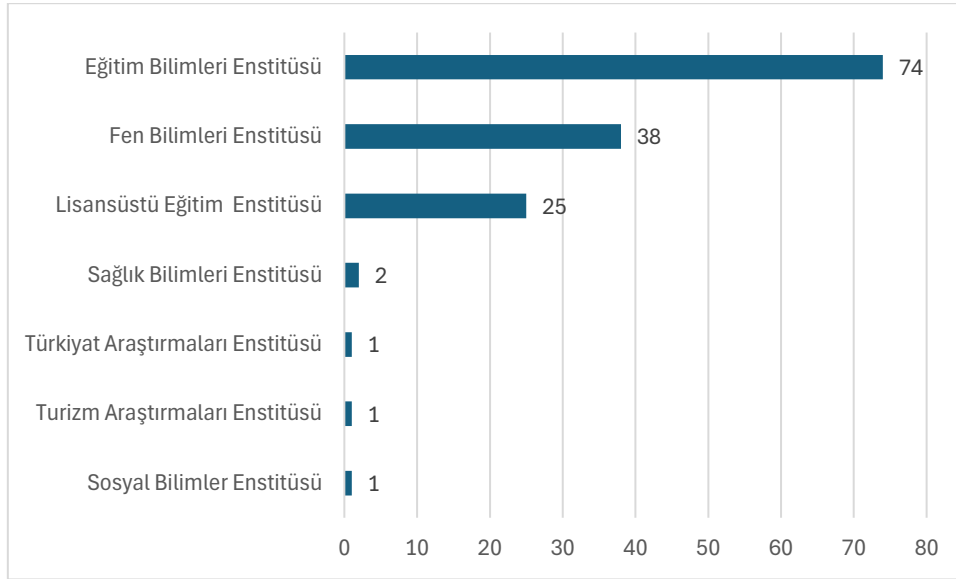
Ana Bilim Dalları	Tez Sayıları
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı- Gastronomi Ana Bilim Dalı	23
Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı	20
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı-Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı	19
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	13
İktisat Ana Bilim Dalı	10
İşletme Ana Bilim Dalı-İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı	10
Özel Hukuk Ana Bilim Dalı-Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Ana Bilim Dalı	10
Bahçe Bitkileri Ana Bilim Dalı	4
Coğrafya Ana Bilim Dalı-Beşerî ve İktisadi Coğrafya Ana Bilim Dalı	6
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	3
Hukuk Ana Bilim Dalı	2
Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı	2
Veteriner Besin Hijyeni ve Teknolojisi Ana Bilim dalı	2
Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı	1
Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı	1
Bilişim Uygulamaları Ana Bilim Dalı	1
Biyoloji Ana Bilim Dalı	1
Biyoteknoloji Ana Bilim Dalı	1
Dış Ticaret Eğitimi Ana Bilim Dalı	1
Ekonomi ve Siyaset Ana Bilim Dalı	1
Ev Ekonomisi Ana Bilim Dalı	1
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı	1
Kimya Ana Bilim Dalı	1
Maliye Ana Bilim Dalı	1
Organik Tarım İşletmeciliği Ana Bilim Dalı	1

Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı	1
Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Ana Bilim Dalı	1
Sosyoloji Bölümü / Sosyoloji Ana Bilim Dalı	1
Turizm Rehberliği Ana Bilim Dalı	1
Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı	1
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı	1

Coğrafi işaretleme konusunda en fazla tez bulunduran ana bilim dalı %16,20 (23 adet) tez ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı-Gastronomi Ana Bilim Dalı olmuştur. İkinci sırada 14,08 (20 adet) tez ile Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalı yer alırken üçüncü sırada %13,38 (19 adet) tez ile Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı-Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı yer almaktadır. 18 adet ana bilim dalında ise birer adet tez yayınlandığı görülmüştür.

3.6.Lisansüstü Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayınlanan lisansüstü tezlerin enstitülere göre dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4: Enstitülere Göre Dağılım

Coğrafi işaret konusunda %52 (74 adet) sosyal bilimler enstitüsü tarafından tez yayınlanırken, fen bilimleri enstitüsü tarafından %27 (38 adet) ve lisansüstü eğitim enstitüsünden %18 (25 adet) tez yayınlanmıştır.

3.7.Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayınlanan lisansüstü tezlerin ele alınan konulara göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

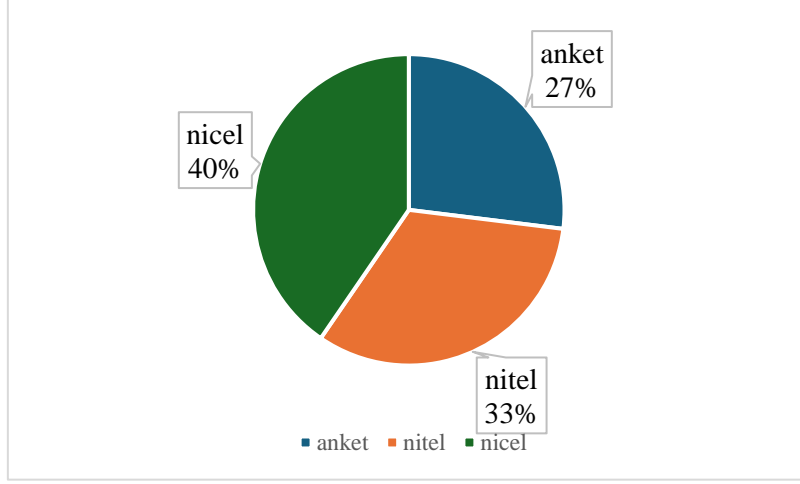
Tablo 3: Konularına Göre Dağılım

Tezin Konusu	Tez Sayısı	Tezin Konusu	Tez Sayısı
Gastronomi ve Mutfak Sanatları -Gastronomi ve Mutfak Sanatları (Turizm)	24	Eğitim ve Öğretim	1
Turizm -Turizm (İşletme)	20	Ekonometri İstatistik	1
Gıda Mühendisliği	19	El Sanatları	1
Hukuk -Hukuk; Reklamcılık	16	Güzel Sanatlar	1
Ekonomi -Ekonomi (Ziraat)-Ekonomi (İşletme)	14	Halk Bilimi (Folklor); Türk Dili ve Edebiyatı	1
Ziraat	13	Biyoteknoloji	1
İşletme	10	Halkla İlişkiler; Kamu Yönetimi	1
Coğrafya-Coğrafya (Ekonomi,Kamu Yönetimi, Ziraat)	7	Biyoloji; Botanik	1
Halk Bilimi (Folklor)	2	İletişim Bilimleri; İşletme	1
Ağaç İşleri; Ormancılık ve Orman Mühendisliği	2	Kimya	1
Besin Hijyeni ve Teknolojisi -Besin Hijyeni ve Teknolojisi; (Genetik, Gıda Mühendisliği)	2	Sosyoloji; İşletme	1
Veteriner Hekimliği	1		
Türk Dili ve Edebiyatı	1		

Coğrafi işaretleme ile ilgili yazılan tez konuları incelendiğinde en fazla tez %16,90 (24 adet) ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları -Gastronomi ve Mutfak Sanatları;(Turizm) alanında yayınlanmıştır. %14,08 (20 adet) Turizm -Turizm (İşletme), %13,38 (19 adet) Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, %11,27 (16 adet) hukuk ve %9,86 (14 adet) Ekonomi -Ekonomi; (Ziraat)-Ekonomi (İşletme) alanları gıda mühendisliğinin ardından en çok tez yazılan alanlar olarak tespit edilmiştir.

3.8.Lisansüstü Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan coğrafi işaret konusunda yayınlanan lisansüstü tezler araştırma yöntemlerine göre sınıflandırılmıştır. Şekil 5'te araştırma yöntemlerine göre dağılım verilmiştir.

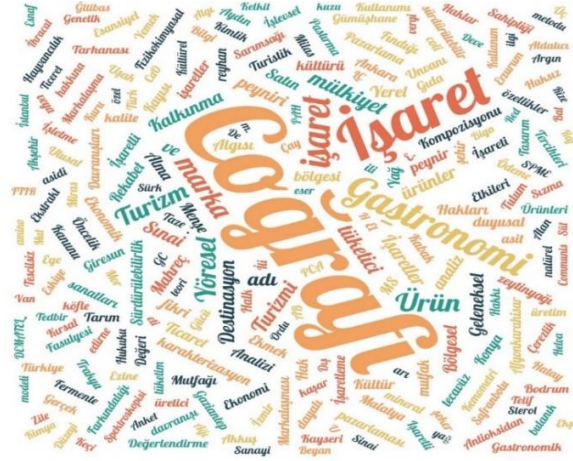

Şekil 5: Araştırma Yöntemine Göre Dağılım

Coğrafi işaretleme ile ilgili yayınlanan tezler incelendiğinde araştırma yöntemleri dağılımı %40 oranla en fazla nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. %33 oranında nitel ve %27 oranında anket yöntemi de nicel araştırma yönteminin ardından gelmektedir.

3.9.Lisansüstü Tezlerin Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı

Coğrafi işaret konulu lisansüstü tezlerinde kullanılan anahtar kelimeler, Şekil 6'da bir kelime bulutu şeklinde gösterilmiştir.

Şekil 6: Kelime Bulutu

Anahtar kelimeler arasında en fazla bulunanlar “coğrafi, işaret, turizm, gastronomi, geleneksel, anket, ekonomi.” kelimeleridir.

Gerçekleştirilen araştırma sonucunda coğrafi işaret kavramı ile tarama yapıldığında 122 adet yüksek lisans tezi 20 adet doktora tezi bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların yayınlanma tarihleri 2002 ve 2023 yılları arasındadır. En çok tezin yayınlandığı yıl “2022” yılı olarak tespit edilmiştir. 2019 yılında artmaya başlayan coğrafi işaret konulu tez sayıları 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle düşüş yaşadığı düşünülmektedir. Coğrafi işaret konusunda en fazla tez yayımlayan üniversiteler Akdeniz Üniversitesi (9 adet) ve Ankara Üniversitesi (7 adet)’dir. Toplam 142 adet tez yayımlanan üniversiteden 120 tanesi devlet 22 tanesi ise özel üniversitedir. Coğrafi işaret konusunda yazılan tezler enstitülere göre incelendiğinde Sosyal Bilimler (74 adet) ve Fen Bilimleri (38 adet) en fazla tez yayımlanan enstitüler olarak belirlenmiştir. Coğrafi işaretleme ile ilgili yayımlanan tezler konularına göre incelendiğinde; Gastronomi ve Mutfak Sanatları -Gastronomi ve Mutfak Sanatları; (Turizm) (24) ve Turizm -Turizm (İşletme) (20) konularında en fazla tez yayımlanmıştır. Coğrafi işaretleme ile ilgili yayınlanan tezler araştırma yöntemlerine göre incelendiğinde en çok nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada YÖKTEZ web sitesinden elde edilen coğrafi işaret konulu lisans ve doktora tezlerine yer verilmiştir. Yayınlanan tezler; yayınlandığı yıl, yayınlandığı tez türü, üniversite, anabilim dalı, araştırma yöntemi, çalışma konusu ve çalışmalarda kullanılan anahtar kelime parametreleri kullanılarak analizleri yapılmıştır. Bibliyometrik analiz sonuçlarına göre, coğrafi işaretleme kavramı hem teorik hem de uygulamalı çalışmalar açısından geniş bir araştırma alanı sunmaktadır. Özellikle turizm, ekonomi ve gastronomi gibi alanlarda önemli bir yere sahiptir ve bu alanlarda yapılan çalışmaların sayısında son yıllarda belirgin bir artış gözlemlenmektedir.

Coğrafi işaretlemenin, yerel ürünlerin kalitesini ve itibarını koruma işlevi yanında, bu ürünlerin ekonomik değerini artırarak yerel ekonomilere fayda sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca, coğrafi işaretli ürünlerin turizm potansiyelini artırdığı ve bu ürünlerin kültürel mirasın bir parçası olarak korunmasına yardımcı olduğu görülmüştür. Bu durum, coğrafi işaretleme konusunun multidisipliner bir yaklaşım gerektirdiğini ve çeşitli bilim dallarında önemli araştırma konularını barındırdığını göstermektedir.

Çalışmada analiz edilen tezler, coğrafi işaretleme konusuna farklı perspektiflerden yaklaşarak önemli ve özgün sonuçlar ortaya koymuştur. Tezlerin bir kısmı coğrafi işaretlemenin yerel ekonomiler üzerindeki etkisine odaklanmış ve bu ürünlerin ekonomik değerinin artmasının yerel üreticilere sağladığı faydaları sayısal verilerle desteklemiştir. Bazı çalışmalar, coğrafi işaretli ürünlerin turizm sektörüyle ilişkisini ele alarak, bu ürünlerin destinasyon çekiciliğini artırdığı ve yerel turizm gelirlerini olumlu etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, gastronomi ve kültürel miras açısından yapılan analizlerde, coğrafi işaretlemenin kültürel değerlerin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağladığı vurgulanmıştır. Araştırma yöntemleri açısından, tezlerde literatür taramasına ek olarak vaka analizi, anket çalışmaları ve istatistiksel veri analizi gibi yöntemlerin sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin, bazı tezler spesifik bir coğrafi işaretli ürün üzerinden analiz yaparak, bu ürünün ulusal ve uluslararası pazarlardaki marka değerini incelemiş ve tüketici tercihleri üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Diğer tezlerde ise coğrafi işaretleme ile ilgili yasal düzenlemelerin etkinliği ve bu düzenlemelerin yerel üreticiler için nasıl bir çerçeve sunduğu ele alınmıştır. Tezlerin bir diğer özgün katkısı, multidisipliner yaklaşımlar sunmalarıdır. Çevre bilimleri perspektifiyle yapılan çalışmalarda ise coğrafi işaretli ürünlerin sürdürülebilir uygulamalar üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Gelecek çalışmalarda, coğrafi işaretli ürünlerin uluslararası pazarlardaki yeri ve etkileri üzerine daha fazla araştırma yapılması önem arz etmektedir. Özellikle, Türk coğrafi işaretli ürünlerin uluslararası pazarlarda nasıl rekabet ettiği, bu ürünlerin uluslararası marka değeri ve tüketici tercihleri üzerine etkileri incelenmelidir. Bu tür araştırmalar, coğrafi işaretlemenin uluslararası boyutunun anlaşılmasına katkı sağlayacak ve Türk ürünlerinin global pazarlarda daha iyi konumlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Ayrıca, coğrafi işaretleme konusunda daha fazla disiplinler arası araştırma yapılması teşvik edilmelidir. Özellikle, sosyoloji, kültürel çalışmalar ve çevre bilimleri gibi alanların coğrafi işaretleme konusuna katkıları araştırılmalıdır. Bu tür yaklaşımlar, coğrafi işaretlemenin sosyal ve çevresel etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye'de coğrafi işaretleme konusundaki akademik çalışmaların artarak devam etmesi, bu alandaki bilgi birikiminin ve uygulamaların gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Coğrafi işaretleme, yerel ürünlerin korunması ve tanıtılması, yerel ekonomilerin desteklenmesi ve kültürel mirasın yaşatılması açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle, coğrafi işaretleme konusunun daha geniş bir perspektifle ele alınması ve çeşitli bilim dalları arasında iş birliklerinin artırılması gerekmektedir.

Gelecekte, bu alanda yapılacak çalışmaların sadece akademik çevrelerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda politika yapıcılar, yerel yönetimler ve üreticiler gibi paydaşlar arasında da yaygınlaştırılması önemlidir. Böylece, coğrafi işaretleme uygulamalarının daha etkili ve sürdürülebilir olması sağlanabilir. Coğrafi işaretleme, sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da ele alınması gereken bütüncül bir konudur ve bu perspektifle değerlendirildiğinde daha geniş bir etki yaratma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

Al, U., & Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili. *Türk kütüphaneciliği*, 21(2): 142-163.

Al, U., & Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1): 19-47.

Albayrak, A., & Tüzünkan, D. (2020). Bibliometric Analysis of Graduate Dissertation for Rural Tourism. *Turkish Studies-Social*, 15(1): 845-859.

Arslan, F. (2022). Gastronomi ve turizm alanında coğrafi işaret konulu çalışmaların bibliyometrik analizi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(11): 1544-1556.

Ayaz, N. ve Türkmen, BM (2018). Yöresel gıdalar konu alan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Gastroia: Gastronomi ve Seyahat Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 22-38. *Multidisipliner Akademik Turizm Dergisi*, 2 (1): 23-38.

Bozok, D., Kılıç, S. N., & Özdemir, S. S. (2017). Bibliometric analysis of rural tourism on tourism literature Turizm literatüründe kırsal turizmin bibliyometrik analizi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 187-202.

Doğan, B. (2015). Coğrafi İşaret Korumasının Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Önemi. *Social Sciences*, 10(2): 58-75.

<https://www.turkpatent.gov.tr/>

Kargiglioğlu, Ş. (2021). Sokak lezzetleri konusuyla ilgili yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1857-1873.

Köşker, H. (2020). Coğrafi işaret konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Beşeri Bilimler ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10 (4): 775-787.

Krauskopf, E. (2018). A bibliometric analysis of the Journal of Infection and Public Health: 2008–2016. *Journal of infection and public health*, 11(2): 224-229.

Oraman, Y. (2015). Türkiye'de bakanlığı işaretli ürünler. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 76-85.

Örnek, N., & Karamustafa, K. (2020). Turist rehberliği alanındaki lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz ile değerlendirilmesi (1989-2019). *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 3(2): 115-138.

Pektaş, G. Ö. E., Kahraman, C., & Alkan, G. (2018). Türkiye'de coğrafi işaretler ve ihracat pazarlaması açısından değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), 65-82.

Polat, E. (2017). Turizm ve coğrafi işaretleme: Balıkesir örneği. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 17-31.

Savaş, S. K. (2017). Türkiye’de Coğrafi İşaret Kavramına Genel Bakış. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5): 203-210.

Şahin, A., & Meral, Y. (2012). Türkiye’de coğrafi işaretleme ve yöresel ürünler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, (2), 88-92.

Tanrikulu, M. (2007). Türkiye’de coğrafi işaretlerin tespiti ve tescil edilmesinin önemi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 1(2), 173-184.

Tayfun, A., Ülker, M., Gökçe, Y., Tengilimoğlu, E., Sürücü, Ç., & Durmaz, M. (2018). Turizm alanında yiyecek ve içecek ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi.

Uludağ, N., & Köşker, H. (2023). Festival Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(3): 483-500.

Yayına Geliş Tarihi: 03/09/2024
Yayına Kabul Tarihi: 11/11/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:276- 300
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

TÜRKİYE'DEKİ SİYASAL PARTİLERİN TEMEL SOSYAL SORUNLARA YAKLAŞIMLARININ PARTİ PROGRAMLARI ÜZERİNDEN ANALİZİ

Hacı MORTAŞ¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki siyasi partilerin parti programları çerçevesinde temel sosyal sorunlara olan yaklaşımlarını incelemek ve bu konudaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu amaçla Türkiye'de yapılan 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre %10 ve üzerinde oy alarak ilk beşte yer alan partiler, çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. Belirlenen partilerin parti programları, Türkiye'nin en önemli altı sosyal sorunu (ekonomi, adalet, eğitim, terör, işsizlik ve sağlık) çerçevesinde niceliksel bir betimleme ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizlerde, bütüncül bir yaklaşımın olmadığı görülmüştür. İncelenen sosyal alanlara alt bileşenleriyle birlikte en kapsamlı yaklaşan partinin Cumhuriyet Halk Partisi, en sığ yaklaşan partinin ise Halkların Demokratik Partisi olduğu saptanmıştır. Ekonomi konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi, işsizlik ve sağlık konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve İyi Parti benzer temaları kullanırken, adalet, eğitim ve terör konusunda Cumhuriyet Halk Partisi ile İyi Parti'nin benzer temaları kullandığı tespit edilmiştir. Söz konusu sosyal alanlarda Milliyetçi Hareket Partisi ile Halkların Demokratik Partisinin birbirinden uzak olduğu görülürken, terör konusunda Halkların Demokratik Partisi ile diğer partiler arasında herhangi ortak bir nokta görülememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Siyasi Partiler, Sosyal Politika, Parti Programı, Sosyal Sorun.

¹ Dr., Erciyes Üniversitesi, E-mail: hmortas@erciyes.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-7238-5569

Atıf/Citation: Mortaş H., (2024). Türkiye'deki Siyasal Partilerin Temel Sosyal Sorunlara Yaklaşımlarının Parti Programları Üzerinden Analizi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 276-300.

ANALYSIS OF THE APPROACHES OF POLITICAL PARTIES IN TÜRKİYE TO BASIC SOCIAL PROBLEMS THROUGH THEIR PARTY PROGRAMS

Abstract

The purpose of this study is to examine the approaches of political parties in Türkiye to basic social problems within the framework of their party programs and to reveal their views and thoughts on this issue. For this purpose, the parties that ranked in the top five by receiving 10% and above of the votes according to the results of the 27th Term General Elections held in Türkiye were determined as the universe of the study. The party programs of the determined parties were analyzed with a quantitative description within the framework of the six most important social problems of Türkiye (economy, justice, education, terror, unemployment, and health). In the analyses conducted, it was seen that there is no holistic approach. It was determined that the party that approached the examined social areas most comprehensively with its subcomponents was the Republican People's Party, while the party that approached them most shallowly was the Peoples' Democratic Party. It was established that the Justice and Development Party and the Republican People's Party used similar themes on the economy, the Justice and Development Party, the Republican People's Party and the Good Party used similar themes on unemployment and health, while the Republican People's Party and the Good Party used similar themes on justice, education, and terror. While it is seen that the Nationalist Movement Party and the People's Democratic Party are far from each other in the social areas in question, no common point could be seen between the People's Democratic Party and other parties on the issue of terrorism.

Keywords: Social Responsibility, Political Parties, Social Policy, Party Program, Social Problem.

GİRİŞ

Seçmenler için ortak bir payda oluşturan siyasi partiler, halkın egemenliğine dayanan yönetim biçimlerinin en önemli örgütleridir. Halkın egemenliğine dayanan bir yönetim biçimini benimseyen ülkemiz, kuruluşundan yaklaşık II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar tek parti ile yönetilmiştir. Daha sonra çok partili hayata geçilmiştir. Tam olarak ülkemize yerleşmesi ve olgunlaşması beklenen demokrasinin, zaman zaman kesintiye uğradığı ve dönemin siyasi aktörlerinin de çalışmalarına ara vermek zorunda kaldığı anlaşılmıştır. Yaşanan böyle durumlar ülkemizde demokratik değerlerin tam olarak sahiplenilemediğini bize göstermektedir. Ancak son yıllarda, demokratik değerlere verilen önem ve Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde Türk demokrasisini geliştirme çalışmalarının arttığı görülmektedir. İdam cezasının kaldırılması, farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve bu dillerde yayınlar yapılması, işkenceye sıfır tolerans gösterilmesi, başörtüsü yasağının kaldırılması vb. bu geliştirme

çalışmalarına örnek olarak verilebilir. Demokratik değerlere verilen önemi ve değeri siyasi partilerin fikir ve görüşlerinden anlamak mümkündür. Bunun için en önemli başvuru kaynaklarından birisi ise parti programlarıdır.

Parti programları, siyasi partilerin düşünce ve görüşlerini açık bir şekilde ortaya koydukları önemli metinlerdir. Bu metinler, siyasi partilerin iktidara geldiklerinde hangi sosyal konuya, ne şekilde yaklaşım göstereceği ile ilgili belirtiler sunar. Seçmenler de bu metinlerde belirtilen amaç ve hedefleri, partilerin yapması gereken birer yükümlülük olarak görürler (Sentsov vd. 2015:537). Siyasi partiler, parti programlarında kendilerine oy verebilecek seçmenlerin ilgilerini çekmeyi, beklentilerine cevap verebilmeyi ve onları kendilerine destekçi yapmayı umarlar. Dolayısıyla parti programları, siyasal faaliyetlerin temel bir ürünü olup, siyasal partinin kimliğidir ve programlar partilerin yapacakları uygulamalarla ilgili bilgiler veren çok önemli belgelerdir. Bu belgeleri analiz etmek, siyasi partilerin politik yaklaşımlarını ortaya koyabilmenin farklı bir yoludur (Layer vd., 2002:2). Parti programları, şartlara bağlı olarak zaman zaman güncellenebilmektedir. Temel konuların yanı sıra güncel konularda da kendi politik yaklaşımlarına göre söylem geliştiren siyasi partiler, seçmenler üzerinde etki oluşturabilmektedir.

Ülkemizde çok sayıda siyasi parti bulunmaktadır. Her siyasi parti, kendi kuruluş felsefelerine göre politik bir duruş göstermektedir. Hiçbir siyasi parti, birbirinin aynısı değildir. Her birinin kendi politik yaklaşımı mevcuttur. Yapılan bu çalışma ile Türkiye'nin önde gelen siyasi partilerinin, parti programları çerçevesinde ülkemizin en önemli sosyal sorunlarından ekonomi, adalet, eğitim, terör, işsizlik ve sağlık alanlarına odaklanılarak, bu konudaki yaklaşımları nicel bir betimlemeyle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın hem güncel hem de bütüncül bir yapı arz etmesi literatüre yapacağı katkı açısından önemli görülmektedir.

1. İLGİLİ LİTERATÜR

Literatüre bakıldığında, Türkiye'deki partilerin sosyal sorunlara olan yaklaşımlarına parti programları üzerinden bakan bütüncül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak farklı açılardan yapılan sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmüştür. Bunlar arasından Nuriye Çelik (2018) "*Günümüz Türkiye'sindeki Siyasal Partilerin Sosyal Politika Anlayışı*" isimli çalışmasında, sosyal politikaları parti programları üzerinden muhafazakâr, sosyalist, liberal ve sosyal demokrat bakış açılarına göre incelemiştir. Yapılan çalışmada; liberal yaklaşımın devletin karışmadığı sosyal bir yapı, sosyalist yaklaşımın sınıfsız ve devletin organize ettiği bir yapı, muhafazakâr

yaklaşımın geleneksel değerlere bağlı bir sosyal yapı, sosyal demokrat yaklaşımın ise sosyal bir devlet ve bireysel özgürlüklerin olduğu bir yapı arzuladığı sonucuna ulaşmıştır. Bora Balun (2022) "*CHP ve AK Parti Siyasi Parti Programlarının Sosyal Politika Kapsamında Değerlendirilmesi*" isimli çalışmasında partilerin sosyal politika anlayışlarındaki temel ilkelerin belirlenmesini amaçlayan çalışmasında, dil, yaklaşım, öneri ve çözüm yöntemleri bağlamında örtüşen ve ayrışan yaklaşımların olduğunu bulgulamıştır. Erdal Toprakçı ve Aysun Akçay Gungor (2014) "*Türkiye'deki Siyasal Partilerin Eğitim Politikaları*" isimli çalışmalarında eğitimin yönetimi, denetimi, planlaması ve ekonomisine odaklanırken, Süleyman Ekici, Mehmet Emin Güven ve Alpcan Acar (2022) "*Türkiye'de Siyasal Partilerin Teröre Yaklaşımları*" isimli çalışmalarıyla terör sorununu incelemiştir. Bunların dışında farklı sosyal sorunları ele alan başka çalışmalar da bulunmaktadır.

2. SİYASİ PARTİLER

Türk Dil Kurumu çevrim içi sözlükte (TDK) parti, "*ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasal topluluk*" (2024) olarak tanımlanmaktadır. Bu topluluk, devlet denen aygıtın etkinliklerini düzenlemek ve gerçekleştirmek için siyasi bir parti olarak tüzel kişilik kazanmaktadır. Halkın egemenliği temeline dayanan çağdaş yönetimlerde kamuoyuna şekil veren ve geniş halk örgütlerini temsil eden (Duverger 1974, 15) siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtildiği gibi "*demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.*" Bazı ortak düşünceler etrafında toplanan insanların, birlikte hareket edebilecekleri bir örgütlenme aracı haline gelen partiler, yönetilmekten yönetmeye giden yolda bir köprü vazifesi görmektedir. Bu bağlamda partiler, devlet yönetimine kendi destekçilerinden birini getirerek, kendi düşüncelerine uygun bir yönetim kurma amacını taşımaktadır (Özbudun, 1979:3).Siyasal bir amaçla halkı yönetmek üzere faaliyet gösteren bu örgütlü grupların, kurdukları tüm ilişkilerde siyasal bir çıkar aranır (Aziz, 2007, 24). 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmalarına rağmen modern siyasetin işleyişinde olmazsa olmaz bir rol üstlenen siyasi partiler, diktatörlükler ve askeri yönetimlerin dışında hemen hemen her yerde görülmektedir. Devlet ile toplum ve yönetim ile yönetilen gruplar arasındaki çıkarları düzenleyen yaşamsal bir mekanizma olan partiler, birbirlerine tıpa tıp benzememektedir. Farklı örgütsel yapı ve ideolojik yönelime sahip olan partiler, aynı zamanda siyasal sistem içerisinde farklı roller de üstlenebilmektedir (Heywood, 2018:334). Halkın egemenliğine dayanan yönetim sisteminin düzgün bir şekilde çalışabilmesi

için siyasal partilerin, halkın güvenini kazanması ve çalışmalarını başarı odaklı bir şekilde sürekli iyileştirmeleri gerekmektedir.

Politik temsilin ana oyuncularından olan siyasi partilerin, önemli işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerin başında, kendi ideolojileri ve programları çerçevesinde ülke sorunlarına ya da sorun oluşturabilecek konulara çözüm üretmeye yönelik düşünceler gelmektedir. Bunun dışında politika belirleme, vatandaşa farklı bir seçenek sunma, hükümet kurma, ülke ve vatandaş çıkarlarını dile getirme gibi işlevler de sayılabilir.

3. SİYASİ PARTİ PROGRAMLARI

Siyasi partilerin tüzel bir kişilik kazanabilmesi için parti programlarının olması gerekmektedir. Aslında partilerin varlık sebeplerinden biri olan bu programlar, partilerin görüş ve düşüncelerini yansıtan birer ayna niteliğindedir. Partilerin iktidara geldiklerinde neler yapabilecekleri konusunda topluma birçok ipucu sunmaktadır.

İşlevlerinden biri de politika belirleme olan siyasi partiler, halkın taleplerini toplayarak siyasal sisteme aktarırlar. Çok geniş konuları kapsayan ve dağınık olan bu taleplerin, değerlendirilebilmesi için derli toplu hale getirilmesi ve buna uygun politikalar üretilmesi gerekmektedir. Siyasi partiler, gerçekleştirmeyi düşündükleri politikaları bir program içerisinde halka anlatarak iktidar olabilmek için vaatlerde bulunurlar. Bulunulan vaatler, aslında parti programlarında anlatılan hususlardır. Halkın istek ve şikâyetlerinin çatışması ve karmaşık bir durum arz etmesi, parti programı yapmayı zorlaştırmaktadır. Ancak partiler, programlarını ülkenin öncelikli sorunlarını göz önünde bulundurarak ve halkın istek ve şikâyetlerini dikkate alarak belirlemek durumundadır. Programın uygulanabilir olması, ülkenin maddi olanaklarının yeterliliğine bağlıdır. Programlar, gerçekleştirildiğinde ülkenin yapısında uzun süre değişmez izler meydana getirebilirler. Bu yüzden iktidar olma mücadelesinin temelinde programlar var denebilir. Partiler bu programlar çevresinde faaliyetlerini sürdürürler (Dinçer 2006, 10-11).

Parti programları, bilgi, değerlendirme, etki, düzenleme ve yönlendirme gibi birçok işlevi yerine getirir. Bunlar yapılırken, parti destekçilerinin ilgisini çekebilecek ve onlarda harekete geçme isteği uyandıracak bir metin amaçlanır (Sentsov vd. 2015:537). Bu metinlerin temel bileşenlerinden biri de sosyal konulardır. Her partinin kendi kuruluş felsefesi ışığında programlarda yer alan bu konular, son derece önem arz etmektedir.

4. SOSYAL SORUMLULUK ve SOSYAL SORUN

Sorumluluk, bir insanın kendi davranışlarını ya da yetkisine verilen görevlerin sonuçlarını üzerine alması (TDK, 2024) şeklinde tanımlanmaktadır. Burada hem yaradılıştan gelen bir özellik (Mortaş, 2022:88), hem de verilen görevin yerine getirilmesi için kişi üzerinde bir yükümlülük söz konusudur (Korkmaz, 2009:19). Sorumluluk üstlenen birey, kendisi ve kendisi ile ilgili diğer bütün konularda faaliyetlerde bulunmak durumundadır. Sosyal konular da bunlardan biridir.

Sosyal konular, duyarlılık gerektirir. Kişi, kurum ya da kuruluşların, sosyal sorunların çözümlenmesine duyarlılık göstererek olumsuz durumları gidermesi ve insanların faydasına olan uygulamalar yapması sosyal sorumluluğu ifade eder. Sosyal sorumluluk, insanların yararına olan faaliyetler yapmayı içeren içsel bir duygudur (Özen, 2014:21). Bu duygunun tam olarak yerine getirilebilmesi, ekonomik, yasal, ahlaki ve ihtiyari sorumlulukların tam olarak kapsanmasına bağlıdır (Carroll, 1979:499).

Ülkemizdeki siyasal partilerin sosyal sorunların çözümüne farklı sosyal politikalar ürettikleri görülmektedir. Sosyal politika, toplumla ilgili sosyal sorunların çözümlenmesi ve bütün vatandaşların mutlu olması için alınacak tedbirler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Sosyal politikalarla insanların çalışma ve sosyal hayatını çok daha iyi hale getirmek mümkündür. Toplumu ilgilendiren bütün sorunlar, sosyal sorunlardır. Sosyal sorunlar, toplumu uzun vadede olumsuz yönde etkileyen ve ülkenin geleceğini tehdit altına alan durumların tümünü içermektedir. Ekonomi, eğitim, sağlık, adalet, işsizlik ve terör bu durumların önde gelenleridir. Aslında bu sosyal sorunlar, toplumsal hayatın başlangıcından beri var olan olgulardır. Bu olgular, doğal bir durum değildir. Topluma zarar veren ve çok sayıda insanı etkileyen, zamanla büyüyen, çözüm için tüm kurumların işbirliği ile mücadele gerektiren durumlardır.

5. YÖNTEM

Bu çalışma ile Türk siyaset arenasında ön sıralarda yerini alan siyasi partilerin, parti programları çerçevesinde temel sosyal sorunlara olan yaklaşımlarının incelenerek bu konudaki görüş ve düşüncelerinin niceliksel bir betimleme ile ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla ülkemizde 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi sonuçlarına göre %10 ve üzerinde oy alarak ilk beşte yer alan partiler çalışmanın evreni olarak kabul edilmiştir. Bir başka ifade ile gelecekte Türkiye'yi yönetme olasılığı yüksek olan partilerin parti programları

incelenmiştir. Çalışmanın evrenini oluşturan partiler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 1: Çalışma Kapsamında İncelenen Partiler

S.No	Parti Adı	2018 Seçimlerinde Alınan Oy Oranları (%)
1	Adalet ve Kalkınma Partisi	42,28
2	Cumhuriyet Halk Partisi	22,80
3	Halkların Demokratik Partisi	11,53
4	Milliyetçi Hareket Partisi	11,20
5	İyi Parti	10,14

Kaynak: <https://www.ysk.gov.tr/>

Türk siyasi hayatındaki tüm siyasi partileri kapsamayan çalışma, 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçim sonuçlarına göre ilk beşte yer alan partilerle sınırlı tutulmuştur. Başka bir sınırlılık da sosyal sorunlarda bulunmaktadır. Söz konusu partilerin parti programları, İletişim ve Toplum Araştırmaları Merkezi'nin (İTAM) Aralık 2022 Araştırma Raporu ile ortaya konulan sosyal konular çerçevesinde incelenmiştir. Diğer sosyal alanlar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin en önemli altı sosyal sorunu olarak belirlenen sosyal alanlar, aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Çalışma Kapsamında İncelenen Sosyal Alanlar

S.No	Sosyal Alan	Türkiye'nin En Önemli Sosyal Sorunları (%)
1	Ekonomi	57,6
2	Adalet	16,5
3	Eğitim	14,1
4	Terör	7,2
5	İşsizlik	2,7
6	Sağlık	0,3

Kaynak: <https://www.itam.org.tr/2023-cumhurbaskanligi-secimi-aralik-2022-arastirmasi/>

Parti programları, partilerin internet sayfalarından elde edilmiştir. Word belgesi haline getirilen parti programlarının içerisinde yer alan içindikiler, sunuş, işaretler, satır numaraları değerlendirmeye alınmamıştır. Program metinleri içinde sosyal konulara ilişkin sırasıyla ekonomi, adalet, eğitim, terör, işsizlik ve sağlık kelimeleri ile birlikte belli başlı alt bileşenlerinden oluşan kelimeler aranmıştır. Bu kelimelerden çeşitli ekler

olarak (Ör. Sağlık, sağlığı, sağlıklı, sağlıksız, sağlıkta gibi) temel anlamıyla cümlede kullanılmış olanlar incelemeye dâhil edilirken, farklı anlamlarda kullanılanlar dâhil edilmemiştir. Söz konusu kelimeler, oluşturulan PDF dosyaları yardımıyla bulunarak tablo haline getirilmiş ve partilerin konuya bakışları, oluşturulan bu tablolar yardımıyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

İktidar hedeflerine ulaşabilmek için yoğun siyasal çalışmalar yürüten siyasi partiler, ülke sorunlarına farklı yaklaşımlar gösterebilmektedir. Sosyal sorunlar, Türkiye'nin en önemli konularından biridir. Ülkemizin yönetiminde söz sahibi olan siyasi partilerin, sosyal konulara yönelik bakışları ve geliştirmeye çalıştıkları sosyal politikalar, Türkiye'nin huzuru, güveni, refahı ve ilerlemesine katkısı bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'yi yönetmeye ve yönlendirmeye yakın olan siyasi partiler, sosyal sorunlar konusunda neler düşünmektedir? bu konuda nasıl bir çözüm vaat etmektedir? sorularına cevap aranmaktadır.

6. BULGULAR ve YORUM

Çalışmaya konu olan partilerin parti programları incelendiğinde, program metinlerinin farklı sayfa düzenlemeleri ile tasarlandığı görülmektedir. Bu yüzden programların ne kadar sayfadan oluştuğunu söylemek doğru bir yaklaşım olarak düşünülmemektedir. Ancak belirlenen sınırlılıklar dâhilinde incelendiğinde, parti programlarındaki kelime sayıları bakımından aşağıdaki tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3: Parti Programlarının Kelime Sayıları

S.No	Parti Adı	Programın Kelime Sayısı
1	Adalet ve Kalkınma Partisi	14457
2	Cumhuriyet Halk Partisi	47919
3	Halkların Demokratik Partisi	4683
4	Milliyetçi Hareket Partisi	17674
5	İyi Parti	20888

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla kelime Cumhuriyet Halk Partisinde bulunurken, en az kelime Halkların Demokratik Partisinde bulunmaktadır. Aralarındaki fark ise çok büyük boyuttadır. Kelime sayılarına bakılarak sayfa sayısı ile ilgili bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Parti programlarının ortalama sözcük sayısını yaklaşık 21124 olarak kabul ettiğimizde, sadece Cumhuriyet Halk Partisinin ortalamanın üstünde, diğerlerinin ise ortalamanın altında olduğu görülmektedir.

Bu aşamadan sonra metin ve tablo uyumu için Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), İyi Parti (İP) şeklinde anılmaktadır.

6.1. Ekonomi ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasal partinin parti programlarında ekonomi ve ekonomi ile ilgili belli başlı 46 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 4**'te sunulmuştur.

Tablo 4: Ekonomi ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	Ekonomi	ARGE	3	21	0	14	14
2		Arz Talep	0	5	0	0	1
3		Bankacılık	3	32	0	10	15
4		Borç(lanma)	9	22	0	9	3
5		Bütçe	17	18	2	4	9
6		Büyüme	11	66	0	16	9
7		Cari Açık	0	5	0	0	0
8		Döviz	4	5	0	2	0
9		Ekonomi	108	264	9	102	78
10		Endüstri	4	9	1	5	7
11		Enflasyon	4	12	0	1	5
12		Faiz	2	21	0	1	1
13		Finans	16	36	1	16	22
14		Fiyat	0	26	0	5	12
15		Fon	5	19	0	5	5
16		Geçim	1	4	2	0	1
17		Girişimcilik	6	31	0	15	19
18		Harcama	13	21	0	10	8

19	İhracat	18	27	0	13	6
20	İmalat	1	4	0	1	0
21	İnovasyon	1	10	0	0	6
22	İthalat	1	13	0	2	1
23	Kalkınma	14	80	0	20	13
24	Kayıt Dışılık	3	5	0	6	0
25	KOBİ	5	36	0	8	2
26	Kredi	8	26	0	5	7
27	Kur	0	6	0	2	1
28	Maliye	2	6	0	3	1
29	Merkez Bankası	1	1	0	0	2
30	Nakit	2	5	0	0	0
31	Özelleştirme	10	18	0	7	4
32	Pahalılık	1	0	0	0	0
33	Para piyasa/politik	4	6	0	1	3
34	Patent	3	1	0	2	4
35	Refah	9	63	0	22	14
36	Sanayi	16	156	0	31	26
37	Sayıştay	5	1	0	0	1
38	Sürdürülebilirlik	8	37	0	18	17
39	Tasarruf	5	21	0	2	3
40	Tekelleşme	4	10	2	5	4
41	Ticaret	14	31	4	13	14
42	Tüketim	1	17	0	5	4
43	Üretim	37	178	2	82	47
44	Ürün	11	40	3	34	37
45	Vergi	24	103	1	35	17
46	Yatırım	28	116	0	47	31

Toplam	442	1634	27	579	474
Programın Kelime Sayısı	14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde	3,05	3,40	0,57	3,27	2,26

Tablo 4 incelendiğinde, siyasi partilerin ekonomiye olan yaklaşımlarının farklılık arz ettiği görülmektedir. Ekonomi kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (264) olan siyasi partinin CHP, geçme sıklığı en az (9) olan siyasi partinin de HDP olduğu hemen göze çarpmaktadır. Ekonomiye ilişkin alt temaların toplamına ve yüzdesine bakıldığında da durum aynıdır. Ancak ekonomi kavramının parti programı içerisindeki yeri yüzde olarak değerlendirildiğinde AKP öne çıkmaktadır.

Yukarıda ekonomiye ilişkin belirlenen 46 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 45 alt tema ile (%97,82) CHP'nin ilk sırada olduğu, HDP'nin ise 10 alt tema ile (%21,73) son sırada kaldığı görülmektedir. Bir başka ifade ile CHP'nin pahalılık konusu hariç tüm konulara az ya da çok programında yer vererek daha ayrıntılı bir bakış açısı sunmaktadır. Çok az konuya programında yer vererek dar kapsamlı bir bakış sunan HDP ise bu eksikliği ile ekonomi konusuna yeterince odaklanmadığını göstermektedir. Sayısal ifadelerin toplamı bu durumu doğrular niteliktedir. Öte yandan AKP 46 alt temadan 42'sine (%91,30), İP 40'ına (%86,95) ve MHP de 38'ine (%82,60) programında yer verebilmiştir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında pahalılık (1) konusuna sadece AKP değinirken, cari açık (5) konusuna sadece CHP değinmiştir. Dolayısıyla bu iki konu merkez bankası (2) alt başlığı ile birlikte programlarda en az değinilen konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında en çok benzerliğin AKP ile CHP arasında (41 tema, %89,13) olduğu, en az benzerliğin ise MHP ile HDP arasında (9 tema, %19,56) olduğu görülmektedir. Bu durumda, AKP ile CHP'nin ekonomi bilinç düzeylerinin birbirlerine yakın, MHP ile HDP'nin ise birbirlerine uzak olduğu anlaşılmaktadır. Esasen HDP'nin diğer partilere de uzak olduğunu söylemek mümkündür.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, ekonomi (561) ana temasından sonra en çok işlenen alt tema ise üretim (346) olmuştur. Üretimi sırasıyla vergi (180), ürün (125), finans (91), ticaret (76), bütçe (50), endüstri (26) ve tekelleşme (25) takip etmiştir.

Tablodan, ekonomiyi (561) besleyen ana damarın üretim (346) olduğu anlaşılmaktadır. Üretimle birlikte ağırlığın sanayi (229), yatırım (222), vergi (180), şeklinde sıralandığı görülmektedir. Ancak parti bazlı bakıldığında AKP üretim (37), yatırım (28) ve vergiye (24) odaklanırken, CHP üretim (178), sanayi (156), yatırım (116), HDP ticaret (4), ürün (3), üretim (2), MHP üretim (82), yatırım (47), vergi (35), İP üretim (47), ürün (37), yatırım (31) odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Dolayısıyla AKP ile MHP'nin aynı konulara odaklandığı anlaşılırken, diğer partilerin nispeten farklı konulara odaklandığı anlaşılmaktadır.

6.2. Adalet ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasi partinin parti programlarında adalet ve adaletle ilgili belli başlı 41 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 5**'te sunulmuştur.

Tablo 5: Adalet ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	Adalet	Adalet	13	36	7	45	12
2		Adil	3	28	2	17	12
3		Adli	2	13	0	3	4
4		Af	1	0	0	0	0
5		Anayasa	20	25	10	7	9
6		Avukat	1	0	0	0	0
7		Ayrımcılık	10	26	13	4	7
8		Baro	0	3	0	0	2
9		Ceza	5	20	2	5	13
10		Cezaevi	0	4	1	0	1
11		Cinayet	2	3	1	0	2
13		Eşitlik	4	53	28	11	12
14		Hâkim	1	11	0	3	5
15		Hapishane	0	1	0	0	0
16		Hukuk	34	92	3	55	34

17	Hükümlü	1	1	0	0	1
18	İslahevi	0	2	0	0	0
19	İddianame	0	2	0	0	0
20	İnfaz	1	4	0	0	2
21	İşkence	1	6	1	1	1
22	Kanun	15	30	0	7	25
23	Mahkeme	9	13	1	4	10
24	Mahkûm	0	3	0	0	0
25	Orantısız Güç	0	1	0	0	0
26	Özgürlük	42	79	30	43	11
27	Sanık	0	3	0	0	0
28	Savcı	3	20	0	3	3
29	Savunma Hakkı	0	7	0	0	0
30	Suç	7	34	1	24	24
31	Şiddet	6	20	8	9	11
32	Şüpheli	0	4	0	0	0
33	Tarafsızlık	2	9	0	1	6
34	Tutuklama	0	4	0	0	2
35	Tutukluluk	0	3	0	0	1
36	Uyuşmazlık	0	1	0	0	0
37	Yargı	8	58	1	15	5
38	Yargıç	3	11	0	0	0
39	Yargıla(n)ma	3	8	1	6	2
40	Yargıtay	0	2	0	1	1
41	Yasa	30	98	10	4	45
42	Yasama	4	8	0	3	0
Toplam		231	746	120	271	263

Programın Kelime Sayısı	14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde	1,59	1,55	2,56	1,53	1,25

Tablo 5 incelendiğinde adalet kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (45) olan siyasi partinin MHP, geçme sıklığı en az (7) olan siyasi partinin de HDP olduğu görülmektedir. MHP'nin adalet duygusunun oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Adaletle ilişkin alt başlıkların toplamına ve yüzdesine bakıldığında bu kez durum farklılaşmaktadır. Ortalamanın üzerinde olan CHP toplamda açık ara öne çıkarken, yüzde de HDP ilk sıraya yerleşmektedir.

Adaletle ilişkin belirlenen 41 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 39 alt tema ile CHP'nin ilk sırada olduğu, HDP'nin ise 17 alt tema ile son sırada kaldığı görülmektedir. Bu durum CHP'nin geniş kapsamlı bir bakış açısına sahip olduğunu gösterirken, HDP'nin adaletle daha yüzeysel baktığına işaret etmektedir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında af (1) ve avukat (1) konusuna sadece AKP değinirken, hapisane (1), iddianame (2), mahkûm (3), orantısız güç (1), sanık (3), savunma hakkı (79, şüpheli (4), islahevi (2) ve uyuşmazlık (1) konularına sadece CHP değinmiştir. CHP'nin adalet konusuna daha ayrıntılı yaklaştığını söylemek mümkündür.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında en çok benzerliğin CHP ile İP arasında (28) olduğu, en az benzerliğin ise MHP ile HDP arasında (15) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla CHP ile İP'nin adalet bilinç düzeylerinin birbirlerine yakın, MHP ile HDP'nin ise birbirlerine çok uzak olduğu söylenebilir.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, en çok işlenen kavram hukuk (218) olmuştur. Bu konuyu sırasıyla özgürlük (205), yasa (187), adalet (113), eşitlik (108), suç (90), yargı (87), anayasa (71), adil (62), ayrımcılık (60), şiddet (54), ceza (45), mahkeme (37), yargıla(n)ma (20) ve işkence (10) takip etmiştir.

Parti bazlı bakıldığında AKP'nin özgürlük (42) Hukuk (34) yasa (30) vurgusu ile CHP'nin yasa (98), hukuk (92) özgürlük (79) vurgusu birbirlerine yakın bir düşünceyi ortaya koymaktadır. MHP hukuk (55), adalet (45), özgürlük (43), İP yasa (45), hukuk (34), kanun (25), HDP de özgürlük (30), eşitlik (28) ve ayrımcılık (13) konularına odaklanarak nispeten farklı bakış açılarıyla karşımıza çıkmaktadır. Burada HDP'nin özgürlük anlayışı ile

AKP'nin özgürlük anlayışının birbirinden farklı olduğunu belirtmek gerekir. AKP bireysel özgürlüklerden söz ederken, HDP toplumsal özgürlüklerden söz etmektedir. Hatta HDP'nin eşitlik ve ayrımcılık vurgusu da dikkat çekmektedir.

6.3. Eğitim ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasi partinin parti programlarında eğitim ve eğitimle ilgili belli başlı 43 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 6**'te sunulmuştur.

Tablo 6: Eğitim ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	Eğitim	Akademi	1	15	2	1	22
2		Ana Dili	0	5	10	2	0
3		Anaokulu	0	1	0	0	0
4		Araştırma	10	45	1	20	21
5		Barınma	0	2	1	1	1
6		Bilim	25	32	6	31	32
7		Burs	0	2	0	1	3
8		Ders	4	11	1	0	7
9		Diploma	2	1	0	0	1
10		Doktora	0	1	0	0	1
11		Eğitim	66	243	21	74	162
12		Eğitimci	0	0	1	0	1
13		Fırsat Eşitliği	2	4	0	2	2
14		İlköğretim	2	6	1	1	0
15		Kurs	0	10	0	1	0
16		Lisans	0	4	0	0	2
17		Lise	1	25	1	0	18
18		Mezun(iyet)	1	1	0	1	4
19		Milli Eğitim Bakanlığı	1	4	0	0	1
20		Müfredat	1	1	1	3	8

21		Oku(r)ma Yaz(ar)ma	0	5	0	0	5
22		Okul	20	34	1	4	55
23		Okul Aile Birliği	1	1	0	0	0
24		Okul Öncesi	1	5	1	1	8
25		Ortaöğretim	1	1	1	6	3
26		Öğrenci	10	27	2	6	42
27		Öğrenim	0	3	0	2	4
28		Öğretici	0	1	0	1	1
29		Öğretim	6	8	0	8	14
30		Öğretim üy./el.	1	2	0	2	6
31		Öğretmen	2	23	0	1	19
32		Sınav	1	11	2	1	8
33		Sınıf	2	2	0	0	5
34		Türk Dili	0	4	0	1	2
35		Türkçe	3	2	0	14	3
36		Üniversite	20	51	5	15	38
37		Veli	1	2	0	0	2
38		Yabancı Dil	3	5	0	1	4
39		YÖK	1	2	0	0	0
40		Yurt	0	5	0	0	1
41		Yüksek Lisans	0	1	0	0	1
42		Yüksekokul	2	7	0	1	2
43		Yükseköğretim	3	6	0	7	14
Toplam			194	616	48	207	523
Programın Kelime Sayısı			14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde			1,34	1,28	1,02	1,17	2,5

Tablo 6 incelendiğinde, eğitim kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (243) olan siyasi partinin CHP, geçme sıklığı en az (21) olan siyasi partinin de HDP olduğu görülmektedir. Eğitime ilişkin alt

temaların toplamına ve yüzdesine bakıldığında durum farklılaşmaktadır. CHP ve İP ortalamasının üzerinde bulunurken, yüzde de İP açık ara öne çıkmaktadır.

Eğitime ilişkin belirlenen 43 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 42 alt tema ile CHP'nin ilk sırada olduğu, HDP'nin ise 17 alt tema ile son sırada kaldığı görülmektedir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında, anaokulu (1) konusuna sadece CHP'nin değindiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte HDP'nin ana dili (10) konusunda hassasiyetinin oldukça yüksek olduğu da gözlemlenmektedir. Anadilden Kürtçeyi kasteden HDP, başta eğitim olmak üzere Kürtçenin birçok alanda kullanılmasını öngörmektedir. Buna karşın MHP, Türkçenin dışında herhangi bir dilin kullanılmamasını savunurken, CHP kurslar düzenlenebileceğini, kitap, gazete, dergi ve müzik gibi yayınlar yapılabileceğini düşünmektedir.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında en çok benzerliğin CHP ile İP arasında (36) olduğu, en az benzerliğin ise AKP ve MHP ile HDP arasında (14) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla CHP ile İP'nin eğitim bilinç düzeylerinin birbirlerine yakın, AKP ile MHP'nin ise HDP'ye uzak olduğu söylenebilir.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, en çok işlenen temanın eğitim (566) olduğu görülmektedir. Eğitimi sırasıyla üniversite (129), bilim (126), okul (114), araştırma (97), öğrenci (87), akademi (41), sınav (23), okul öncesi (16), müfredat (14) ve ortaöğretim (12) takip etmiştir. Bu noktada AKP'nin bilime (25), CHP'nin üniversiteye (51), HDP'nin ana diline (10), MHP'nin bilime (32) ve İP'nin okula (55) yoğunlaştığını belirtmek gerekir. Bu tabloda AKP ile MHP'nin aynı yöne, HDP'nin ise tamamen farklı bir yöne baktığı görülmektedir. Dolayısıyla HDP'nin eğitim konusunda farklı düşünceler içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

6.4. Terör ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasal partinin parti programlarında terör ve terörle ilgili belli başlı 10 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 7**'te sunulmuştur.

Tablo 7: Terör ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	Terör	Bölücülük	0	0	0	2	0
2		Çatışma	1	2	0	0	0
3		FETÖ	0	0	0	0	5
4		Korucu	0	3	0	0	0
5		OHAL	1	0	0	0	0
6		PKK	0	2	0	0	1
7		Şiddet	0	2	0	4	2
8		Tehdit	1	2	0	3	4
9		Terör	11	35	0	29	22
10		Terörist	0	3	0	3	1
Toplam			14	49	0	41	35
Programın Kelime Sayısı			14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde			0,09	0,10	0	0,23	0,16

Tablo 7 incelendiğinde, terör kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (35) olan siyasi partinin CHP, terörü sosyal bir sorun olarak görmeyen ve parti programında teröre yer vermeyen (0) siyasi partinin ise HDP olduğu görülmektedir. Teröre ilişkin alt temaların toplamına ve yüzdesine bakıldığında durum farklılaşmaktadır. Toplamda CHP önde olsa da yüzde olarak MHP açık ara öne çıkmaktadır.

Teröre ilişkin belirlenen 10 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 7 alt tema ile CHP'nin ilk sırada olduğu, hiçbir alt temaya yer vermeyen HDP'nin ise son sırada kaldığı görülmektedir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında tablo net bir görüntü vermektedir. Terör konusuna HDP'nin hiç değinmemesi dikkat çekmektedir. Dahası HDP terörü sosyal bir sorun olarak görmediğini rahatlıkla söylemek mümkündür. Bununla beraber bölücülük (2) konusuna sadece MHP'nin, FETÖ (5) konusuna sadece İP'nin, OHAL (1) konusuna sadece AKP'nin ve korucu (3) konusuna sadece CHP'nin değindiği anlaşılmaktadır. Burada AKP'nin FETÖ konusuna yer vermemesi, büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında, en çok benzerliğin CHP ile İP arasında (5) olduğu görülmektedir. HDP ile diğer partilerin arasında ise herhangi bir benzerliğin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, en çok işlenen temanın terör (97) olduğu, bu konuyu ise tehdit (10) başlığının takip ettiği görülmektedir.

6.5. İşsizlik ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasi partinin parti programlarında işsizlik ve işsizlikle ilgili belli başlı 23 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 8**'te sunulmuştur.

Tablo 8: İşsizlik ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	İşsizlik	Çalışma hayatı/hakkı	11	13	0	3	2
2		Emekçi	0	4	16	0	0
3		Gelir Dağılımı	5	12	1	7	0
4		Girişimcilik	6	31	0	15	19
5		Grev	1	21	2	0	1
6		İstihdam	13	93	0	53	14
7		İş Gücü	2	22	1	11	7
8		İş güvencesi	3	6	0	0	0
9		İş güvenliği	0	5	0	0	1
10		İş hayatı	0	0	0	2	1
11		İş imkânı	1	3	0	0	0
12		İş kanunu/yasası	0	4	1	0	0
13		İş Kurma	1	4	0	0	0
14		İş ortamı	0	2	0	0	1
15		İş sözleşmesi	0	6	0	0	1
16		İş yaşamı	0	0	0	0	2
17		İş yeri	0	2	1	0	2

18		İşçi	7	21	18	3	4
19		İŞ-KUR	0	3	0	0	0
20		İşsizlik	8	37	3	9	2
21		İşveren	3	4	0	1	3
22		Teşvikler	3	8	0	2	7
23		Toplu Sözleşme	1	11	2	0	1
Toplam			65	312	45	106	68
Programın Kelime Sayısı			14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde			0,44	0,65	0,96	0,59	0,32

Tablo 8 incelendiğinde, işsizlik kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (37) olan siyasi partinin CHP, geçme sıklığı en az (2) olan siyasi partinin de İP olduğu görülmektedir. İşsizliğe ilişkin alt başlıkların toplamına ve yüzdesine bakıldığında durum farklılaşmaktadır. Toplamda CHP önde olsa da yüzde olarak HDP öne geçmektedir.

İşsizliğe ilişkin belirlenen 23 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 21 alt tema ile CHP'nin ilk sırada olduğu, 9 alt tema ile HDP son sırada kaldığı görülmektedir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında İŞ-KUR (3) alt temasını sadece CHP işlerken, iş yaşamı (2) kavramını sadece İP kullanmıştır.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında, en çok benzerliğin AKP, CHP ve İP arasında (14) olduğu, en az benzerliğin ise MHP ile HDP arasında (4) olduğu görülmektedir.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, en çok işlenen tema işsizlik (59) olmuştur. Bu konuyu sırasıyla işçi (53) ve iş gücü (43) takip etmiştir. Ancak HDP hariç diğer partiler bazında düşünüldüğünde, en çok işlenen temanın bu sefer istihdam (173), olduğu ortaya çıkmaktadır. İstihdamdan sonra girişimcilik (71) ve işsizlik (59) gelmektedir. Parti bazlı değerlendirildiğinde AKP istihdam (13), CHP istihdam (93), HDP işçi (18), MHP istihdam (53) ve İP'nin girişimcilik (19) konusuna odaklandığı görülmektedir. Burada AKP, CHP ve MHP'nin istihdamı önceleyerek birbirlerine yakın düşünce içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

6.6. Sağlık ve Alt Bileşenlerine İlişkin Siyasal Partilerin Yaklaşımı

Çalışmaya konu edilen beş siyasi partinin parti programlarında eğitim ve eğitimle ilgili belli başlı 27 alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar aşağıda **Tablo 9**'te sunulmuştur.

Tablo 9: Sağlık ve Alt Bileşenlerinin Parti Programlarında Geçme Sıklığı

			AKP	CHP	HDP	MHP	İP
S.No	Ana Tema	Alt Tema	Sıklık				
1	Sağlık	Acil Servis	3	2	0	0	1
2		Aile planlaması	1	5	0	0	0
3		Ambulans	1	1	0	0	0
4		Aşı	0	1	0	2	4
5		Dispanser	0	1	0	0	0
6		Doktor	1	0	0	0	3
7		Ebe	0	1	0	0	0
8		Eczacı	0	6	0	0	0
9		Eczacılık	0	3	0	0	0
10		Eczane	0	3	0	0	0
11		Gebe	0	3	0	0	0
12		Hasta	4	4	0	3	10
13		Hastalık	0	19	0	5	12
14		Hastane	9	11	0	3	14
15		Hekim(lik)	5	23	0	2	14
16		Hemşire	2	1	0	0	4
17		İlaç	1	4	0	2	4
18		Laboratuvar	0	1	0	0	0
19		Muayene	0	0	0	0	1
20		Muayenehane	2	1	0	0	2
21		Ölüm Oranı	0	2	0	0	1
22		Sağlık	52	169	10	35	93
23		Tabip	1	1	0	0	0
24		Tanı	0	1	0	1	0

25		Tedavi	5	3	0	1	9
26		Tıbbi	4	3	0	4	6
27		Tıp	2	4	0	0	8
Toplam			93	273	10	58	186
Programın Kelime Sayısı			14457	47919	4683	17674	20888
Yüzde			0,64	0,56	0,21	0,32	0,89

Tablo 9 incelendiğinde, sağlık kavramının parti programlarında geçme sıklığı en fazla (169) olan siyasi partinin CHP, geçme sıklığı en az (10) olan siyasi partinin ise HDP olduğu görülmektedir. Sağlığa ilişkin alt temaların toplamına ve yüzdesine bakıldığında durum farklılaşmaktadır. Toplamda CHP önde iken, yüzde olarak İP ön plana çıkmaktadır.

Sağlığa ilişkin belirlenen 27 alt temanın programlarda yer alma durumuna bakıldığında, 25 alt tema ile CHP'nin ilk sırada olduğu, bir alt tema ile HDP'nin son sırada kaldığı görülmektedir.

Farklılığın ortaya konulması açısından bakıldığında dispanser (1), ebe (1), eczacı (6), eczacılık (3), eczane (3), laboratuvar (1) ve gebe (3) alt temasını sadece CHP işlerken, muayene (1) alt temasını sadece İP kullanmıştır.

Aynı temaların parti programlarında konu edilmesi bakımından benzerliklere bakıldığında, en çok benzerliğin AKP, CHP ve İP arasında (14) olduğu, en az benzerliğin ise HDP ile diğer partiler arasında (1) olduğu görülmektedir.

Ortaklıklar bazında parti programları değerlendirildiğinde, en çok işlenen tema sağlık (359) olmuştur. Tüm partilerin ortak olduğu başka bir payda oluşmamıştır. Ancak HDP hariç diğer partiler baz alındığında, sağlıktan sonra en çok odaklanılan konuların hekim(lik) (44), hastane (37), hastalık (36) ve hasta (21) şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durum sağlık sosyal alanının dört temel sütun üzerinden okunduğunu göstermektedir. AKP hastane (9), CHP hekim(lik) (23), MHP hastalık (5), İP hastane (14) temalarına odaklanırken, HDP herhangi bir alt temayı sosyal sorun olarak görmemektedir. Dolayısıyla HDP'nin sağlık konusunda diğer partilerden farklı düşündüğü ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Türk siyasetinde önemli birer yeri bulunan partilerin sosyal sorunlara olan yaklaşımlarının parti programları bağlamında nicel bir betimleme ile ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışmada, bütüncül bir yaklaşımın olmadığı gözlemlenmektedir. Bu durumu her bir partinin kendine has bakış açılarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Ekonomi, adalet, eğitim, terör, işsizlik ve sağlık sosyal alanları alt bileşenleriyle birlikte değerlendirildiğinde orantısız bir dağılım söz konusudur. CHP söz konusu sosyal alanları alt bileşenleriyle birlikte kapsamlı bir şekilde değerlendirerek zengin bir içerik sunarken, HDP dar bir yaklaşımla sığ içerikler sunarak zayıf kalmaktadır. Bu durumda, CHP'nin sosyal bilincinin yüksek, HDP'nin sosyal bilincinin yok denecek kadar az, hatta terör konusunda bilincinin tamamen kapalı olduğunu söylemek yerinde bir arz etmektedir.

Siyasi partilerin ülkenin temel sosyal sorunlarına yaklaşımlarında bazı açılardan benzerlik bazı açılardan da farklılık olduğu görülmektedir. Ekonomi konusunda AKP ile CHP, işsizlik ve sağlık konusunda AKP, CHP ve İP benzer temaları kullanırken, adalet, eğitim ve terör konusunda CHP ile İP'nin benzer temaları kullandığı belirlenmiştir. Söz konusu sosyal alanlarda MHP ile HDP arasında düşünce farklılığı ve uyuşmazlığının olduğu gözlenmiştir. HDP'nin terör konusunda diğer partilerle de uyuşmadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle terör konusu, HDP tarafından sosyal bir sorun alanı olarak görülmemektedir. Pahalılık, af, avukat ve OHAL başlıkları AKP, cari açık, hapisane, iddianame, mahkûm, orantısız güç, sanık, savunma hakkı, şüpheli, ıslahevi, uyuşmazlık, anaokulu, korucu, İŞKUR, dispanser, ebe, eczacı, eczacılık, eczane, laboratuvar ve gebe CHP, bölücülük MHP, FETÖ, iş yaşamı ve muayene İP tarafından işlenen farklı temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen bu bulgular, partilerin kendi içinde ve aralarında bütüncül bir yaklaşımın olmadığını somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Parti programlarında en çok üzerinde durulan sosyal konuların eğitim ve ekonomi olduğu görülmektedir. Eğitimin odak noktasını üniversite ve bilim oluştururken, ekonominin odak noktasını üretim oluşturmaktadır. Üzerinde en az durulan sosyal alan ise işsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. HDP hariç diğer partilerin, çalışmaya konu edilen sosyal alanların genel olarak farkında olduğu ve kendilerince çözüm önerileri getirdikleri görülmektedir. Burada parti programlarının içerikleriyle partilerin kimliklerinin uyumluluk gösterdiklerini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

A. Sentsov, O. Aleksandrov, Yu. Bolsunovskaya, M. Kuimova, (2015). Modeling of the Future in the Programs of Political Parties, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Volume 166, Pages 536-540, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.568>

Adalet ve Kalkınma Partisi, Parti Programı. <https://www.akparti.org.tr/>(Erişim Tarihi: 27.11.2022)

Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim*, 2.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

Balun, B. (2022). CHP ve AK Parti Siyasi Programlarının Sosyal Politika Kapsamında Değerlendirilmesi. *Anadolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 27-61. <https://doi.org/10.53443/anadolibfd.1098458>

Carroll, A. B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *The Academy of Management Review*, Vol. 4, No. 4, (pp. 497-505). <https://www.jstor.org/stable/pdf/257850.pdf>

Cumhuriyet Halk Partisi, Parti Programı. <https://chp.org.tr/>(Erişim Tarihi: 27.11.2022)

Çelik, N. (2018). Günümüz Türkiye'sindeki Siyasal Partilerin Sosyal Politika Anlayışı. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 8(2), 251-264.

Dinçer, E. H. (2006). *Türkiye'de siyasal Parti İdeolojileri: Demokrasi ve Ekonomi Temel Kategorileri Ekseninde Parti Programları Üzerine Bir İçerik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, Ankara

Ekici, S., Güven, M.E., & Acar, A. (2022) Türkiye'de Siyasal Partilerin Teröre Yaklaşımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (73), 33-52. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1067813>

Halkların Demokratik Partisi, Parti Programı. <https://www.hdp.org.tr/>(Erişim Tarihi : 27.11.2022)

Heywood, A. (2018). *Siyaset*. (Çev. Fahri Bakırcı). (19. Baskı). BB101 Yayınları

İletişim ve Toplum Araştırmaları Merkezi (itam), (2023). 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Aralık 2022 Araştırması. <https://www.itam.org.tr/wp-content/uploads/2023/01/2023->

Cumhurbaşkanlığı-Secimi-Aralık-2022-Arastırması.pdf(Erişim Tarihi: 18.01.2023)

İyi Parti, Parti Programı. <https://iyiparti.org.tr/>(Erişim Tarihi: 27.11.2022)

Korkmaz, S. (2009). *İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları*. Umuttepe Yayınları

Layer, M., Benoit, K. and Garry, J. (2002). Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data.https://www.tcd.ie/Political_Science/wordscores/papers/WordscoresA_PSR2_paper.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi, <https://www.mhp.org.tr> (Erişim Tarihi: 27.11.2022)

Mortaş, H. (2022). *Kamu Diplomasisi Kapsamında Türk İnsani Yardım Kuruluşlarının Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri: Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

Özbudun, E. (1979). *Siyasal Partiler*, 3.Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara

Özen, Y. (2014). *Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Yason Yayıncılık

T.C. Yüksek Seçim Kurulu, <https://www.ysk.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 18.01.2023)

Toprakci, E., & Akcay Gungor, A. (2014). Educational Policies of the Political Parties in Turkey. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 9(1), 5-35.

Türk Dil Kurumu Çevrim İçi Sözlükleri. (2019, 2020). <http://www.sozluk.gov.tr>

Yayına Geliş Tarihi: 10/09/2024
Yayına Kabul Tarihi: 05/11/2024
Online Yayın Tarihi: 29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:301-332
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

YAPISAL KIRILMALAR, FİNANSAL GELİŞME VE YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIMI: TÜRKİYE EKONOMİSİNDEN AMPİRİK KANITLAR

Murat ÇETİN¹

Özet

Bu çalışma finansal gelişme-yenilenebilir enerji kullanımı ilişkisini Türkiye ekonomisi örneğinde 1980-2020 dönemi için analiz etme amacı taşır. Çalışma ekonomik büyüme, teknolojik yenilik ve petrol fiyatını yenilenebilir enerji modeline ilave değişkenler olarak entegre eder. ARDL ve Toda-Yamamoto prosedürleri eşbütünleşme ve nedensellik analizleri için uygulanmaktadır. Bulgular ekonomik büyüme, finansal gelişme, teknolojik yenilik, petrol fiyatı ve yenilenebilir enerji kullanımı arasında bir eşbütünleşmeye işaret etmektedir. Bulgular finansal gelişme, ekonomik büyüme ve teknolojik yeniliğin yenilenebilir enerji tüketimi ile pozitif ilişkide olduğunu göstermektedir. Finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki nedenselliğin çift yönlü olduğu belirlenmektedir. Tüm ampirik sonuçlar politika yapıcıları için önemli eğilimler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişme, Yenilenebilir Enerji, Yapısal Kırılmalar, ARDL, Nedensellik

¹ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-mail: mcetin@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7886-4162.

Atıf/Citation: Çetin M., & Çetin H., (2024). Yapısal Kırılmalar, Finansal Gelişme ve Yenilenebilir Enerji Kullanımı: Türkiye Ekonomisinden Ampirik Kanıtlar. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 301-332.

STRUCTURAL BREAKS, FINANCIAL DEVELOPMENT AND RENEWABLE ENERGY USE: EMPIRICAL EVIDENCE FROM TURKISH ECONOMY

Abstract

The study aims to analyze the financial development-renewable energy consumption relationship in case of Turkey within the 1980-2020 period. The study incorporates economic growth, technological innovation and oil price into the renewable energy specification as additional variables. The ARDL and Toda-Yamamoto procedures are applied to conduct the cointegration and causality analyses. The findings point out the cointegration between economic growth, financial development, technological innovation, oil price and renewable energy use under the structural breaks. The findings also indicate that financial development, economic growth and technological innovation are positively related to renewable energy consumption. It is found that the causality between financial development and renewable energy consumption is bidirectional. All the empirical findings has several important implications for policymakers.

Keywords: Financial Development, Renewable Energy, Structural Breaks, ARDL, Causality.

GİRİŞ

Doğal kaynak ve ekolojik iktisatçılar, enerjii üretim fonksiyonunun yenilenemeyen faktörü olarak kabul ederler. Bu nedenle, enerji ile büyüme süreci arasında ilişki üzerinde önemli bir şekilde durmaktadırlar (Stern, 1999; Hall et al., 2003). Enerji, çoğu ülkede sosyo-ekonomik aktiviteler üzerinde hayati bir etkiye sahiptir. Böylece, enerji tüm ekonomik sektörlerin sürükleyici bir gücüdür (Fashina vd., 2018).

Enerji projeksiyonları, küresel enerji talebinin 2040 yılına kadar %25-35 arasında artacağını göstermektedir (BP, 2019a). Tahminler gelişmekte olan ülkelerde enerji tüketiminin 2040 yılına kadar %58 civarında artacağını göstermektedir (Keho, 2016). Yenilenebilir enerji kaynaklarının çok önemli bir enerji türü olacağı ve 2040 yılına kadar dünyadaki enerji arzındaki artışın yaklaşık %50'sinden sorumlu olacağı yaygın olarak kabul edilmektedir (BP, 2019b).

Yenilenebilir enerji kaynakları çevre kirliliğini azaltır ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri için gereklidir (Yazdi ve Shakouri, 2017a; Sen ve Ganguly, 2017; Ali vd., 2018). Yenilenebilir enerji kaynakları, enerji arzını çeşitlendirebilir (Abada ve Bouharkat, 2018) ve yenilenemeyen enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltabilir (Ohlan, 2016). Böylece enerji

verimliliği ve güvenliğini sağlayabilirler (Bekhet ve Harun, 2017; Armeanu vd., 2017; Abada ve Bouharkat, 2018).

Türk ekonomisi çeşitli nedenlerden dolayı ilginç bir örnek olay incelemesi sunmaktadır. Öncelikle Türkiye'nin büyüyen bir ekonomisi ve enerji talebi vardır. Toplam birincil enerji tüketiminde en büyük pay petrol, doğalgaz ve kömüre aittir. Türkiye'nin petrol ve doğalgaz ithalatı hızla artış kaydetmektedir (Esen, 2016). Türk hükümeti enerji verimliliği, üretkenliği ve çeşitlendirmesini sağlamak için yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük önem vermektedir (Erdin ve Özkaya, 2019). Yenilenebilir enerji tüketimi 2005 yılında yaklaşık 0,05 milyon ton petrol eşdeğerinden 2018 yılında 8,5 milyon ton petrol eşdeğerine çıkmıştır. Bu, dönem içerisinde %51,4 oranında bir artışa işaret etmektedir (BP, 2019b).

İkincisi, Türk ekonomisinin en önemli özelliklerinden biri gelişmiş ve dayanıklı bir finansal sistemdir. Türk finans sektörü 2001 krizinden bu yana önemli ilerleme kaydetti. Türk hükümeti o tarihten bu yana çeşitli düzenleyici/yapısal reformlar gerçekleştirdi ve mali disiplinde önemli bir iyileşme sağladı (Akin vd., 2008). Böylece finans sektörü 2002-2018 döneminde yaklaşık 51 milyar ABD doları kazanç elde etmiştir (Investment Office of the Presidency of Turkey, 2019).

Üçüncüsü, Türkiye ekonomisi üzerine yapılan finansal gelişme-yenilenebilir enerji kullanımı ilişkisi odaklı çalışmaların büyük bir kısmında yapısal kırılmalı birim kök testinin kullanılmaması ve bu kırılmaları dikkate alarak gerçekleştirilen eşbütünleşme çalışmalarının oldukça kısıtlı olmasıdır. Bu durum çalışmanın önemli bir motivasyon kaynağını teşkil etmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareketle, finans sektörü ile yenilenebilir enerji sektörü arasındaki ilişki, Türkiye ekonomisi için önemli bir araştırma konusu olmuştur. Çağlar ve Kubar (2017), Türkiye için finansal kalkınma ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Ancak çalışmada eşbütünleşme analizi üzerinde durulmuyor. Sonuçlar değişkenler arasında nedensel bir bağlantı olmadığını ortaya koymaktadır. Pata (2018), finansal kalkınmanın ve yenilenebilir enerji tüketiminin Türkiye'deki karbon emisyonları üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, çalışma finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi araştırmamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, 1980-2020 döneminde Türkiye'deki yenilenebilir enerji spesifikasyonuna ekonomik büyüme, teknolojik yenilik ve petrol fiyatını entegre ederek finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi ampirik olarak araştırmaktır. Çalışma, finansal kalkınma-yenilenebilir enerji tüketimi literatürüne birçok açıdan katkı sağlamaktadır. İlk olarak, finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki bağlantı Türkiye ekonomisi için dar kapsamlı olarak araştırılmaktadır (Bkz. Tablo 1). İkinci olarak birim kök analizini gerçekleştirmek için Ng ve Perron (2001) tarafından ortaya atılan birim kök yaklaşımını kullanılmaktadır. Klasik testlerin yanı sıra ampirik bulgular sağlayabileceği ileri sürülmektedir (Shahbaz vd., 2017). Bu nedenle Lee ve Strazicich (2003) tarafından geliştirilen birim kök prosedürünü de uygulamaktayız. Üçüncüsü, Pesaran vd. (2021) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yapısal kırılmalar altında eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmektedir. Dördüncü olarak Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik yaklaşımıyla seriler arasındaki nedensellik tespit edilmektedir. Son olarak ampirik bulgular teknolojik yeniliklerin yenilenebilir enerji tüketimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca değişkenler arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Bu nedenle, sonuçlar Türkiye için çeşitli politika çıkarımları sunmaktadır.

Çalışma şu araştırma sorularına yanıt aramaya çalışmaktadır: 1) Finansal gelişme Türkiye ekonomisinde yenilenebilir enerji kullanımını hızlandırabilir mi? 2) Finansal gelişmenin yanı sıra ekonomik büyüme, teknolojik yenilikler ve petrol fiyatları yenilenebilir enerji tüketimini etkileyebilir mi? 3) Elde edilecek bulgular yenilenebilir enerji tüketimi ile ilgili politika önerilerinin geliştirilmesine hizmet edebilir mi?

Çalışmanın geri kalanı şu şekilde yapılandırılmıştır: 2. Bölümde literatüre yer verilmiştir. Model ve veriler Bölüm 3'te verilmiştir. Metodoloji Bölüm 4'te detaylandırılmıştır. Bölüm 5'te ampirik bulgular ve tartışma sunulmaktadır. Bölüm 6'da çeşitli politika önerileri sunulmaktadır.

1. LİTERATÜR

Literatürde enerji ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıya ilişkin dört olası hipotez ele alınmaktadır. Kraft ve Kraft (1978), koruma hipotezi olarak bilinen ekonomik büyümenin enerji tüketimine neden olduğunu belirtmektedir. Büyüme hipotezi, enerji tüketiminin ekonomik büyümeye neden olduğunu ima etmektedir (Tsani, 2010). Geri bildirim hipotezi değişkenlerin birbirine neden olduğunu öne sürmektedir (Oh ve Lee, 2004). Tarafsızlık hipotezi değişkenler arasında nedensellik olmadığını göstermektedir (Öztürk ve Acaravci, 2010). Koruma hipotezi Mehrara (2007) ve Wolde-Rufael (2009) tarafından doğrulanmıştır. Büyüme hipotezi Narayan ve Smyth (2008) ile Apergis ve Payne (2010) tarafından desteklenmektedir. Geri bildirim hipotezi Bowden ve Payne (2009), Balcılar vd. (2010) tarafından ortaya konmuştur. Zhixin ve Xin (2011) ve Dagher ve Yacoubian (2012). Akkemik ve Göksal (2012) tarafsızlık hipotezine kanıt sağlamaktadır.

Petrol fiyatı enerji kullanımının önemli bir belirleyicisidir. Petrol fiyatının temiz enerji şirketlerinin finansal performansı ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Petrol fiyatındaki artış, petrole dayalı enerji üretimini ve kullanımını azaltmaktadır. Böylece alternatif enerji kaynaklarına olan talep artmaktadır (Henriques ve Sadorsky, 2008). Apergis ve Payne (2014) petrol fiyatının yenilenebilir enerji tüketimiyle pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koyarken, Sadorsky (2009) değişkenler arasında negatif bir bağlantı bulmuştur. Henriques ve Sadorsky (2008) yenilenebilir enerji tüketiminden petrol fiyatına doğru tek yönlü nedenselliğin varlığını belirtirken, Apergis ve Payne (2014) değişkenler arasında çift yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir. Brini vd. (2017) değişkenler arasında nedensel bir bağlantı olmadığını belirtmektedir.

Teknolojik yenilik, yenilenebilir enerji kullanımının artmasında çok önemli bir faktördür. Viardot (2013), yenilenebilir enerji tüketiminde finansal ve teknolojik sınırlamaların çok önemli olduğunu belirtmektedir. Popp vd. (2011) ile Alam ve Murad (2020) teknolojik inovasyonun maliyetleri düşürdüğünü, finans sektörünü iyileştirdiğini ve enerji verimliliğini artırdığını ileri sürmektedir. Bu nedenle yenilenebilir enerji tüketimi teşvik edilmektedir. Alam ve Murad (2020) finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimini pozitif yönde etkilediğini ortaya koyarken, Tang ve Tan (2013)

değişkenler arasında negatif bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Irandoust (2018) ve Fei vd. (2014) teknolojik ilerlemenin yenilenebilir enerji tüketimine neden olduğunu belirtirken, Tang ve Tan (2013) değişkenler arasında çift yönlü nedensellik olduğunu öne sürmektedir.

Birçok araştırmacı yenilenebilir enerji konularına ve bunların finansal kalkınmayla olan bağlantısına odaklanmıştır (Brunnschweiler, 2009; Fangmin ve Jun, 2011; Kim ve Park, 2016; Lin vd., 2016; Best, 2017; Riti vd., 2017; Shahbaz vd., 2018; Eren vd., 2019; Charfeddine ve Kahia, 2019). Bazı finansal kısıtlamalar ve yüksek maliyetler nedeniyle yenilenebilir enerji üretimini artırmak mümkün değildir. Bu engellerin aşılabilmesi için güçlü bir finansal sisteme ihtiyaç vardır. Ayrıca finansal sistemin gelişmişlik derecesi sermaye paylaşımını arttırdığı için önemlidir. Bu nedenle yenilenebilir enerji kaynakları desteklendiğinde finansal piyasanın etkisi daha belirgin olabilir (Eren vd., 2019). Yenilenebilir enerji sektörü ile finansal gelişme arasındaki ilişkiye yönelik ampirik araştırmalar, Kyoto protokolünün uygulamaya konulmasından sonra literatürde ön plana çıkmıştır. Çalışmaların çoğu finansal gelişme ile yenilenebilir enerji arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Fangmin ve Jun, 2011; Kim ve Park, 2016; Lin vd., 2016; Ohlan, 2016; Best, 2017; Shahbaz vd., 2018; Ji ve Zhang, 2019; Eren vd., 2019). Ancak Bekhet ve Harun (2017), Riti vd. (2017) ve Charfeddine ve Kahia (2019) değişkenler arasında negatif bir bağlantı tespit etmektedir.

Brunnschweiler (2009) yenilenebilir enerji sektörü için finansal gelişmenin önemini ampirik olarak incelemektedir. Panel GLS ve GMM yaklaşımlarını kullanan çalışma, finansal gelişmenin 1980-2006 döneminde yenilenebilir enerji sektörünü iyileştirdiğini ortaya koyar. Brunnschweiler (2009)'ın ardından Fangmin ve Jun (2011), 1980'den 2008'e kadar finans sektörü ile yenilenebilir enerji arasındaki bağlantıya odaklanır. Panel regresyon analizi, finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimiyle pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Lin vd. (2016), 1980-2011 yılları arasında Çin'de yenilenebilir enerji tüketimini etkileyen unsurları analiz etmektedir. Çalışma, finansal gelişmenin yenilenebilir elektrik tüketimini artırdığını göstermektedir. VECM nedensellik testi finansal gelişmenin yenilenebilir elektrik tüketimine neden olduğunu göstermektedir. Ohlan (2016), VECM Granger nedensellik tekniğini uygulayarak 1971-2012

dönemi boyunca Hindistan ekonomisini analiz etmektedir. Çalışma değişkenler arasında çift yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir.

Bekhet ve Harun (2017), ARDL modelini ve VECM nedensellik yöntemini kullanarak 1982-2015 döneminde Malezya örneğinde yenilenebilir enerji üretiminin belirleyici faktörlerini incelemiştir. Çalışma, finansal gelişmenin yenilenebilir enerji üretimine neden olduğunu ortaya koyar. Çalışma aynı zamanda finansal gelişmenin yenilenebilir enerji üretimini olumsuz etkilediğini de ortaya koyar. Benzer bir metodolojiyi 1979-2014 dönemi için uygulayan Yazdi ve Shakouri (2017a), İran örneğinde yenilenebilir enerji tüketimini ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak ele almaktadır. Çalışma, finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki nedensel ilişkinin çift yönlü olduğu sonucuna varıyor. Yazdi ve Shakouri (2017b), 1992 1. Çeyrek-2014 4. Çeyrek döneminde İran'daki ekonomik büyümenin belirleyicilerini analiz etmek için benzer bir metodoloji kullanıyor. Bulgular değişkenlerin eşbütünleşik olduğunu ve yenilenebilir enerji tüketiminin finansal gelişmeye neden olduğunu göstermektedir.

Riti vd. (2017) çeşitli panel veri yaklaşımları aracılığıyla karbon emisyonlarının belirleyicileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışma, nedensel bağlantının 1980-2014 döneminde finansal gelişmeden yenilenebilir enerji tüketimine doğru olduğunu gösteriyor. Çağlar ve Kubar (2017), 1969-2014 yıllarına ait yıllık zaman serisi verilerini kullanarak Türkiye'deki nedensellik analizine odaklanmaktadır. Çalışma değişkenler arasında nedensel bir bağlantı olmadığını öne sürer.

CCEP tahmin tekniğini uygulayan Mamun vd. (2018), OECD ülkelerinde 1980'den 2015'e kadar finansal gelişme, teknolojik yenilik ve yenilenebilir enerji üretimi arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Uzun vadeli bulgular, finansal gelişmenin yenilenebilir enerji üretimini artırdığını ortaya koymaktadır. Ji ve Zhang (2019), Çin'de 1992'den 2013'e kadar finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Zaman serisi analizi, finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Pata (2018), Türkiye'deki karbon emisyonlarının belirleyicilerini araştırmak için ARDL sınır testi, Hatemi-J ve Gregory-Hansen eşbütünleşme yöntemleri ve FMOLS tahmin tekniğini kullanmaktadır. Sonuçlar değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin 1974-2014 döneminde var olduğunu göstermektedir.

DOLS tahmin tekniğini kullanan Eren vd. (2019), 1971-2015 döneminde Hindistan ekonomisini incelemektedir. Bulgular değişkenler arasında uzun dönemli pozitif bir bağlantının varlığına işaret etmektedir. Nedensellik analizi finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimine neden olduğunu göstermektedir. Panel VAR modelini uygulayan Charfeddine ve Kahia (2019), MENA ülkeleri için finansal gelişme, karbon emisyonları, ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi araştırıyor. Sonuçlar, 1980-2015 döneminde finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimiyle negatif bağlantılı olduğunu göstermektedir. Khan vd. (2019), 1995-2017 döneminde turizm, finansal gelişme, yenilenebilir enerji ve karbon emisyonları arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Çalışma, Avrupa'nın yüksek gelirli ülkelerinde finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketiminin birbirine neden olduğunu ortaya koyuyor. Bu sonuç, 19 Asya ülkesi için panel veri analizi gerçekleştiren Ali vd. (2018)'nin sonuçlarıyla tutarlıdır.

Razmi vd. (2020), 1990'dan 2014'e kadar olan dönemde İran örneğinde yenilenebilir enerji tüketimi ile borsa değeri arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Bulgular, finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimini artırdığını ortaya koymaktadır. 1990-2015 döneminde 28 AB ülkesi için panel OLS tahmin tekniğini uygulayan Anton ve Nucu (2020), finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimiyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Prempeh vd. (2024) Sahra-Altı Afrika ülkelerinde yenilenebilir enerji için EKC hipotezini doğrularken finansal gelişmenin yenilenebilir enerji kullanımını bozucu etkisini ortaya koymaktadır. Horky ve Fidrmuc (2024) Ab ve ASEAN ülkeleri için panel FMOLS tahmin sonuçlarına göre finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimini teşvik edici rolünü belirler. Deka vd. (2024) panel sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri bağlamında ekonomik büyüme ve finansal gelişmenin yenilenebilir enerji kullanımını desteklediği sonucuna ulaşmaktadır.

Tablo 1: Seçilmiş Çalışmalar

Yazarlar	Ülkeler	Periyod	Metodoloji	Eşbütünleşme	Uzun dönem etkisi	Nedensellik etkisi
Panel A: Zaman serisi çalışmaları						
Lin vd. (2016)	Çin	1980-2011	VECM, Johansen	Evet	Pozitif	FD → RE
Ohlan (2016)	Hindistan	1971-2012	ARDL, VECM	Evet	Araştırılmadı	FD ↔ RE
Bekhet ve Harun (2017)	Malezya	1982-2015	ARDL, VECM	Evet	Negatif	FD → RE
Çağlar ve Kubar (2017)	Türkiye	1969-2014	Toda-Yamamoto, Fourier Toda-Yamamoto	Araştırılmadı	Araştırılmadı	Yok
Yazdi ve Shakouri (2017a)	İran	1979-2014	ARDL, VECM	Evet	Araştırılmadı	FD ↔ RE
Yazdi ve Shakouri (2017b)	İran	1992Q1-2014Q4	ARDL, VECM	Evet	Araştırılmadı	RE → FD
Pata (2018)	Türkiye	1974-2014	ARDL, Hatemi-J, FMOLS	Evet	Araştırılmadı	Araştırılmadı
Eren vd. (2019)	Hindistan	1971-2015	Maki, DOLS, VECM	Evet	Pozitif	FD → RE
Ji ve Zhang (2019)	Çin	1992-2013	VAR	Araştırılmadı	Pozitif	Araştırılmadı
Razmi vd. (2020)	İran	1990-2014	ARDL	Evet	Pozitif	Araştırılmadı
Panel B: Panel veri çalışmaları						
Brunnschweiler (2009)	119 ülke	1980-2006	GLS, GMM	Araştırılmadı	Pozitif	Araştırılmadı
Fangmin ve Jun (2011)	55 ülke	1980-2008	OLS	Araştırılmadı	Pozitif	Araştırılmadı
Riti vd. (2017)	90 ülke	1980-2014	Pedroni, Kao, DOLS, VECM	Evet	Araştırılmadı	FD ↔ RE

Ali vd. (2018)	19 Asya ülkesi	1995-2015	Kao, VECM, FMOLS	Evet	Araştırılmadı	FD ↔ RE
Mamun vd. (2018)	25 OECD ülkesi	1980-2015	CCEP	Araştırılmadı	Pozitif	Araştırılmadı
Charfeddine ve Kahia (2019)	MENA ülkeleri	1980-2015	VAR, Westerlund	Evet	Negatif	Araştırılmadı
Khan vd. (2019)	Yüksek gelirli ülkeler	1995-2017	DOLS, FMOLS, ARDL	Evet	Araştırılmadı	FD ↔ RE EU countries
Anton ve Nucu (2020)	28 AB ülkesi	1990-2015	OLS	Araştırılmadı	Pozitif	Araştırılmadı

Not: Yazarların kendisi oluşturmuştur. RE, FD, → ve ↔ sırasıyla yenilenebilir enerji, finansal gelişme, tek yönlü nedensellik ve çift yönlü nedenselliği gösterir.

2. MODEL BELİRLEME VE VERİ SETİ

Çalışma, yenilenebilir enerji fonksiyonunun potansiyel belirleyicileri olarak ekonomik büyüme, petrol fiyatı ve teknolojik yenilikleri dahil ederek finansal gelişme-yenilenebilir enerji tüketimi bağlantısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Zaman serisi verileri 1980-2020 dönemini kapsamaktadır. Çalışmanın zaman periyodunun belirlenmesinde finansal gelişme ve yenilenebilir enerji tüketimi serilerinin 2020 yılında sona ermesi yani verilerin elde edilebilirliği önemli olmuştur. Sohag vd. (2015)'nin Malezya için, Eren vd. (2019)'nin Hindistan için, Chang (2015)'in 53 ülke için, Topçu ve Payne (2017)'nin 32 yüksek gelirli ülke için ve Anton ve Nucu (2020)'nin 28 AB ülkesi için uyguladığı ampirik modeller baz alınarak Türkiye ekonomisi için yenilenebilir enerji tüketimi log-doğrusal spesifikasyonu şu şekilde ifade edilebilir:

$$LRE_t = \delta_0 + \delta_1 LGDP_t + \delta_2 LFD_t + \delta_3 LTI_t + \delta_4 LOP_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada δ_0 , t ve ε sırasıyla sabit terim, periyod ve hata terimini simgeler. RE_t toplam yenilenebilir enerji tüketimi (bin ton) (Eren et al., 2019); GDP_t kişi başına reel GSYİH (sabit 2010 \$) (Topcu ve Payne, 2017); FD_t finansal gelişme (finansal sektörün sunduğu yurt içi kredilerin GSYİH

içindeki payı) (Abbasi ve Riaz, 2016); TI_t teknolojik yenilik (toplam patent başvuru sayısı) (Sohag vd., 2015). OP_t petrol fiyatı (tüketici fiyat indeksi).

Petrol fiyatları serisi birçok gelişmekte olan ülke için mevcut değildir. Bunun yerine yaygın olarak tüketici fiyat endeksi kullanılmaktadır (Masih ve Masih, 1997; Oh ve Lee, 2004; Tang ve Tan, 2013; Komal ve Abbas, 2015). Sohag vd. (2015) ve Eren vd. (2019)'i takiben daha güvenilir bulgular elde etmek için seriler doğal logaritmaya dönüştürülmüştür. Yenilenebilir enerji tüketimi OECD (2023) veri tabanından, diğer seriler ise Dünya Bankası (2023) Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından derlenmiştir. Tablo 2, çalışmada kullanılan değişkenler hakkında daha fazla bilgi sunmaktadır. δ_1 , δ_2 , δ_3 ve δ_4 uzun dönem esneklik katsayılarını gösterir. Literatür ekonomik büyüme, finansal gelişme, teknolojik yenilik ve enerji fiyatının yenilenebilir enerji tüketimi ile pozitif ilişki içinde olduğunu ortaya koyar Bu nedenle δ_1 , δ_2 , δ_3 ve δ_4 katsayılarının beklenen işareti pozitifdir (Apergis ve Payne, 2015; Eren vd., 2019; Alam ve Murad, 2020).

Tanımlayıcı istatistikler ve korelasyonlar, Tablo 3'te gösterilmektedir. Korelasyon analizi ekonomik büyüme, finansal gelişme, teknolojik yenilik ve petrol fiyatının yenilenebilir enerji tüketimiyle pozitif yönde korelasyonlu olduğunu göstermektedir. Şekil 1, 1980-2017 dönemindeki değişkenlerin eğilimlerini göstermektedir.

Tablo 2: Zaman Serisi Analizinde Kullanılan Değişkenler

Seriler	Semboller	Tanımları	Kaynak
Yenilenebilir enerji tüketimi	RE_t	Toplam yenilenebilir enerji tüketimi (bin ton)	OECD
Ekonomik büyüme	GDP_t	Kişi başına reel GSYİH (2010 sabit \$)	World Bank
Finansal gelişme	FD_t	GSYİH'nın %'desi olarak finansal sektörün sunduğu yurt içi krediler	World Bank
Teknolojik yenilik	TI_t	Toplam patent başvuru sayısı	World Bank
Petrol fiyatı	OP_t	Tüketici fiyat indeksi (2010 = 100)	World Bank

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyonlar

İstatistikler/Değişkenler	LRE_t	$LGDP_t$	LFD_t	LTI_t	LOP_t
Ortalama	9.272	9.010	3.685	7.408	0.785
Medyan	9.221	8.977	3.645	7.176	2.337
Standart sapma	0.166	0.312	0.411	0.791	4.057
Min.	9.073	8.514	2.968	6.236	-6.361
Max.	9.797	9.611	4.392	9.054	5.164
Çarpıklık	1.686	0.258	0.235	0.335	-0.478
Basıklık	5.682	2.077	2.006	2.028	1.643
Gözlem sayısı	41	41	41	41	41
LRE_t	1.000				
$LGDP_t$	0.781	1.000			
LFD_t	0.606	0.807	1.000		
LTI_t	0.768	0.882	0.716	1.000	
LOP_t	0.589	0.915	0.718	0.809	1.000

Not: Parantez içindeki değerler olasılıkları niteler.

3. METODOLOJİK ÇERÇEVE

İlk adım olarak durağanlık analizi için Ng-Perron ve Lee-Strazicich testlerini uygulamaktayız. Birim kök analizi, eşbütünleşme ve nedensellik analizlerini yapmamızı sağlar. İkinci aşamada uzun dönemli ilişkinin analizi için ARDL sınır testi kullanılmaktadır. Üçüncü adımda değişkenler arasındaki nedensellik bağlantılarını tespit etmek için Toda-Yamamoto testi uygulanmaktadır.

3.1. Birim Kök Analizi

Ng-Perron testlerinin bulgularının ADF ve PP gibi klasik testlere göre daha tutarlı ve güvenilir olduğu savunulmaktadır (Shahbaz ve Lean, 2012). Ng ve Perron (2001). MZa, MZt, MSB ve MPT olarak adlandırılan çeşitli test

istatistikleri sunmaktadır. Bunlar Perron (1988), Bhargava (1986) ve Elliot vd. (1996) tarafından geliştirilen testlerin geliştirilmiş versiyonlarıdır. Ng-Perron testleri şu şekilde ifade edilebilir:

$$MZ_{\alpha} = \left((T^{-1}y_T^d)^2 - f_0 \right) / 2k \quad (2)$$

$$MZ_t = MZ_{\alpha} \times MSB \quad (3)$$

$$MSB = (k/f_0)^{1/2} \quad (4)$$

$$MPT = (\bar{c}^2 k - \bar{c} T^{-1}) (y^d T)^2 / f_0 \quad (5)$$

Ng-Perron test sonuçları, küçük örneklem büyüklüğü için ADF ve PP testlerine göre daha güvenilirdir (Shahbaz ve Lean, 2012). Ancak tüm klasik birim kök testleri yapısal kırılmalar hakkında bilgi vermediğinden verimsiz ve taraflı ampirik bulgular ortaya çıkarabilir (Shahbaz vd., 2014). Bu nedenle birim kökleri test etmek için Lee-Strazicich testi de uygulanmaktadır. Bu test aşağıdaki gibi bir veri oluşturma süreci sunar:

$$\Delta y_{t=\delta} \Delta z_t + \emptyset \tilde{S}_{t-1} + e_t \quad (6)$$

Burada $\tilde{S}_t = y_t - \tilde{\psi}_x - Z_t \tilde{\delta}$ ($t = 2, \dots, T$) ve Z_t bir exojen değişkenler vektörüdür; \tilde{S} Δy_t 'nin ΔZ_t üzerindeki etkisini gösteren modeldeki katsayılarıdır; Δ fark operatörüdür; $\tilde{\psi}_x = y_1 - Z_1 \tilde{\delta}$, y_1 ve Z_1 y_t ve Z_t 'nin ilk gözlemleridir. Sıfır hipotezi $\emptyset=0$ için (LM) t -istatistiği ile test edilir. Geliştirilmiş terimler olarak $\Delta \tilde{S}_{t-j}$, $j = 1, \dots, k$, seri korelasyonu düzeltmek için entegre edilir. k 'nın değeri genelden özele araştırma metodu ile dizayn edilir. LM testi t -istatistiğini aşağıdaki gibi minimize ederek zaman kırılmalarını (T_B) içsel olarak belirler:

$$\ln f_{\tilde{\tau}}(\tilde{\lambda}) = \ln f_{\lambda} \tilde{\tau}(\lambda); \lambda = \frac{T_B}{T} \quad (7)$$

Kritik değerler Lee ve Strazicich (2003) tarafından tablolştırılmıştır.

3.2. Eşbütünleşme Analizi

Çalışma eşbütünleşme analizini gerçekleştirmek için ARDL sınır testini kullanmaktadır. ARDL tekniği küçük örneklem büyüklüğü için diğer klasik eşbütünleşme yöntemlerine göre daha uygundur. Bu metodolojide değişkenler $I(0)$ veya $I(1)$ 'de entegre edilebilir. Bu prosedürde, dinamik

Sınırsız Hata Düzeltme Modeli (UECM) aracılığıyla uzun vadeli ve kısa vadeli dinamikler belirlenebilmektedir (Pesaran vd., 2001). Dinamik bir UECM aşağıdaki gibi modellenir:

$$\begin{aligned} \Delta LRE_t = & \delta_0 + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} \Delta LRE_{t-i} + \sum_{i=0}^k \delta_{2i} \Delta LGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^k \delta_{3i} \Delta LFD_{t-i} + \\ & \sum_{i=0}^k \delta_{3i} \Delta LTI_{t-i} + \sum_{i=0}^k \delta_{4i} \Delta LOP_{t-i} + \theta_1 LRE_{t-1} + \theta_2 LGDP_{t-1} + \theta_3 LFD_{t-1} \\ & + \theta_4 LTI_{t-1} + \theta_5 LOP_{t-1} + \theta_6 DUM_{1998} + \theta_7 DUM_{2011} + \mu_t \quad (8) \end{aligned}$$

Burada Δ ve μ_t fark operatörü ve hata terimini simgeler. İlk adımda AIC ve SBC uygulanarak uygun gecikme uzunluğu seçilir. İkinci aşamada hipotezler aşağıdaki gibi bina edilir:

$$H_0 = \theta_1 = \theta_2 = \theta_3 = \theta_4 = \theta_5 = 0 \text{ (eşbütünleşme yok)}$$

$$H_A = \theta_1 \neq \theta_2 \neq \theta_3 \neq \theta_4 \neq \theta_5 \neq 0 \text{ (eşbütünleşme var)}$$

Üçüncü adımda F istatistiği değeri ile Pesaran vd. (2001) ve Narayan (2005) tarafından sunulan üst kritik sınır (UCB) ve alt kritik sınır (LCB) gibi kritik değerleri karşılaştırılır. F istatistiği UCB'den büyükse değişkenler eşbütünlüktür. F istatistiğinin LCB'den küçük olması durumunda eşbütünlükler arasında eşbütünlük yoktur denir.

ARDL modelinin sağlamlığını kontrol etmek için çeşitli tanısal testler yapılabilmektedir. Bunlar normallik, seri korelasyon, otoregresif koşullu değişen varyans ve fonksiyonel form testleridir. Uzun dönem parametrelerinin kararlılığını incelemek için Brown vd. (1975) tarafından önerilen CUSUM ve CUSUMsq testleri kullanılmaktadır. Seriler arasındaki eşbütünlükleri araştırdıktan sonra uzun dönem parametrelerinin belirlenmesinde OLS tekniği kullanılmaktadır. Seriler arasında eşbütünlüğün varlığını desteklemek için hata düzeltme modeli (ECM) kullanılmaktadır. ECM aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$\Delta LRE_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} \Delta LRE_{t-i} + \sum_{i=0}^l \alpha_{2i} \Delta LGDP_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta LFD_{t-i} + \sum_{i=0}^n \alpha_{3i} \Delta LTI_{t-i} + \sum_{i=0}^k \alpha_{4i} \Delta LOP_{t-i} + \vartheta ECT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (9)$$

ECT_{t-1} hata düzeltme terimidir ve 8 no'lu eşbütünleşme modelinden elde edilir. Bu terimin katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir.

3.3. Nedensellik Analizi

Nedenselliğin yönünü araştırmak için Toda-Yamamoto yaklaşımını tercih etmekteyiz. Bu prosedürde seriler $I(0)$, $I(1)$ veya $I(2)$ gibi farklı seviyelerde entegre edilebilir. Bu nedensellik yöntemi, genişletilmiş VAR modelini dikkate alır. Bu yaklaşımda klasik VAR modelinin katsayılarına MWALD istatistiği olarak bilinen değiştirilmiş Wald testi uygulanır. Bu VAR sistemi OLS veya SUR teknikleri aracılığıyla tahmin edilebilmektedir. Sıfır hipotezi kabul edilirse seriler arasında nedensellik vardır. Nedensellik spesifikasyonu aşağıdaki VAR sistemine dayanmaktadır:

$$\begin{bmatrix} LRE_t \\ LGDP_t \\ LFD_t \\ LTI_t \\ LOP_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \delta_1 \\ \delta_2 \\ \delta_3 \\ \delta_4 \\ \delta_5 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} A_{11,1} & A_{12,1} & A_{13,1} & A_{14,1} & A_{15,1} \\ A_{21,1} & A_{22,1} & A_{23,1} & A_{24,1} & A_{25,1} \\ A_{31,1} & A_{32,1} & A_{33,1} & A_{34,1} & A_{35,1} \\ A_{41,1} & A_{42,1} & A_{43,1} & A_{44,1} & A_{45,1} \\ A_{51,1} & A_{52,1} & A_{53,1} & A_{54,1} & A_{55,1} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} LRE_{t-1} \\ LGDP_{t-1} \\ LFD_{t-1} \\ LTI_{t-1} \\ LOP_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} A_{11,k} & A_{12,k} & A_{13,k} & A_{14,k} & A_{15,k} \\ A_{21,k} & A_{22,k} & A_{23,k} & A_{24,k} & A_{25,k} \\ A_{31,k} & A_{32,k} & A_{33,k} & A_{34,k} & A_{35,k} \\ A_{41,k} & A_{42,k} & A_{43,k} & A_{44,k} & A_{45,k} \\ A_{51,k} & A_{52,k} & A_{53,k} & A_{54,k} & A_{55,k} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} LRE_{t-k} \\ LGDP_{t-k} \\ LFD_{t-k} \\ LTI_{t-k} \\ LOP_{t-k} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} A_{11,p} & A_{12,p} & A_{13,p} & A_{14,p} & A_{15,p} \\ A_{21,p} & A_{22,p} & A_{23,p} & A_{24,p} & A_{25,p} \\ A_{31,p} & A_{32,p} & A_{33,p} & A_{34,p} & A_{35,p} \\ A_{41,p} & A_{42,p} & A_{43,p} & A_{44,p} & A_{45,p} \\ A_{51,p} & A_{52,p} & A_{53,p} & A_{54,p} & A_{55,p} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} LRE_{t-p} \\ LGDP_{t-p} \\ LFD_{t-p} \\ LTI_{t-p} \\ LOP_{t-p} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} u_{1t} \\ u_{2t} \\ u_{3t} \\ u_{4t} \\ u_{5t} \end{bmatrix} \quad (10)$$

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 4'te Ng-Perron birim kök testi sonuçları verilmektedir. Sonuçlar teknolojik yenilik ve petrol fiyatları düzeyde durağan iken diğer seriler birinci farklarında durağandır. Tablo 5'te sunulan Lee-Strazicich LM testi sonuçları, yenilenebilir enerji tüketimi dışında değişkenlerin düzeyde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Ng-Perron Testi Sonuçları

Regresörler	MZ_a	MZ_t	MSB	MPT	Sonuç
Panel A: Düzey					
LRE_t	-4.234(0)	-1.103(0)	0.260(0)	18.375(0)	-
$LGDP_t$	-8.716(0)	-1.968(0)	0.225(0)	10.861(0)	-
LFD_t	-4.620(0)	-1.480(0)	0.320(0)	19.435(0)	-
LTI_t	-17.287(1)*	-2.881(1)*	0.166(1)**	5.620(1)*	I(0)
LOP_t	-1759.060(1)***	-29.643(1)***	0.016(1)***	0.064(1)***	I(0)
Panel B: Birinci Fark					
ΔLRE_t	-17.791(0)**	-2.982(0)**	-1.919(0)**	5.123(0)**	I(1)
$\Delta LGDP_t$	-17.803(0)**	-2.977(0)**	0.167(0)**	5.165(0)**	I(1)
ΔLFD_t	-54.881(2)***	-5.234(2)***	0.095(2)***	1.678(2)***	I(1)
ΔLTI_t	-	-	-	-	-
ΔLOP_t	-	-	-	-	-

Not: ***, ** ve * %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

Tablo 5: Lee-Strazicich Testi Sonuçları

Panel A: Düzey	LRE_t	$LGDP_t$	LFD_t	LTI_t	LOP_t
Test istatistiği	-5.486	-6.675**	-6.529**	-7.364***	-6.910***
Lag	2	3	5	3	6
TB1	1998	1993	1998	1995	1993

TB2	2011	1999	2005	2006	2012
Panel B: Birinci Fark					
Test istatistiği	-6.425**	-	-	-	-
Lag	1	-	-	-	-
TB1	1997	-	-	-	-
TB2	2003	-	-	-	-

Not: TB1 ve TB2 kırılma tarihlerini verir. ***ve ** %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

ARDL sınır testi, VAR modeli aracılığıyla en uygun gecikme uzunluğunun seçimine vurgu yapar. Uygun gecikme uzunluğunu belirlemek için AIC kullanılır. VAR modelinden elde edilen bulgular, Tablo 6'da sunulmaktadır. Sonuçlar uygun gecikme uzunluğunun dört olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 6: Gecikme Uzunluğu Tespiti

Gecikme Uzunluğu	LR	FPE	AIC	SIC	HQ
1	375.065	1.01e-10	-8.846	-7.499*	-8.386
2	46.777	6.36e-11	-9.409	-6.940	-8.567
3	21.733*	1.10e-10	-9.146	-5.554	-7.921
4	34.536	6.31e-11*	-10.332*	-5.618	-8.724*

Not: * gecikme uzunluğuna işaret eder.

Tablo 7'de sunulan ARDL eşbütünleşme sonuçları, F istatistiğinin Pesaran vd. (2001) ve Narayan (2005) tarafından sunulan kritik değerlerden daha büyük olması nedeniyle serilerin eşbütünleşik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç değişkenler arasındaki eşbütünleşmeyi göstermektedir. Bu eşbütünleşme bulgusu Lin vd. (2016)'nin Çin için, Ohlan (2016)'ın Hindistan için, Bekhet ve Harun (2017)'un Malezya için, Yazdi ve Shakouri (2017a'nın) İran için, Pata (2018)'nin Türkiye için, Eren vd. (2019)'nin Hindistan için ve Razmi vd. (2020)'nin İran için bulguları ile örtüşmektedir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Çağlar ve Kubar

Yapısal Kırılmalar... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
(2017)'in Türkiye için ve Ji ve Zhang (2019)'ın Çin için araştırmasında
incelenmemiştir.

Tablo 7: ARDL Eşbütünleşme Sonuçları

Tahmin edilen model	$F(LRE/LGDP, LFD, LTI, LOP)$	
Optimal gecikme yapısı	[4,4,2,4,1]	
F -istatistiği	6.95***	
Yapısal kırılmalar	1998; 2011	
$ECT_{(t-1)}$	-1.398***	
Kritik değerler (Pesaran vd., 2001)		
Anlamlılık düzeyi	$I(0)$	$I(1)$
%1	4.40	5.72
%5	3.47	4.57
%10	3.03	4.06
Kritik değerler (Narayan, 2005)		
Anlamlılık düzeyi	$I(0)$	$I(1)$
%1	4.76	6.20
%5	3.51	4.58
%10	2.98	3.91
Tanısal testler		
R^2	0.879	
Adj.- R^2	0.639	
F -istatistiği	3.660**	
SE of regression	0.044	
SSR	0.021	

Not: Parantez içindeki değerler olasılıkları verir. *** ve ** %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı niteler.

Uzun vadeli bulgular Tablo 8'de sunulmaktadır. Finansal gelişme yenilenebilir enerji tüketimini olumlu yönde etkilemektedir. Başka bir deyişle, finansal gelişmedeki %1'lik bir artış, yenilenebilir enerji tüketiminde %0.143 oranında bir artışa yol açmaktadır. Bu sonuç, Brunnschweiler (2009)'ın 119 ülke için, Fangmin ve Jun (2011)'un 55 ülke için, Lin vd. (2016)'nin Çin için Mamun vd. (2018)'nin 25 OECD ülkesi için, Eren vd. (2019)'nin Hindistan için, Ji ve Zhang (2019)'ın Çin için, Razmi vd. (2020)'nin İran için ve Anton ve Nucu (2020)'nun 28 AB ülkesi için elde ettiği çıktılar ile benzemektedir. Tam tersine, Bekhet ve Harun (2017)'un Malezya için ve Charfeddine ve Kahia (2019)'nın MENA ülkeleri için finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimiyle negatif bağlantılı olduğunu belirtmektedir.

Uzun vadeli bulgular, yenilenebilir enerji tüketiminin temel olarak ekonomik büyüme tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik büyümedeki %1'lik artış, yenilenebilir enerji tüketimindeki %2.620'lik artışla bağlantılıdır. Bu bulgu Lin ve Moubarak (2014) Çin için, Eren vd. (2019)'nin Hindistan için, Razmi vd. (2020)'nin İran için ve Alam ve Murad (2020)'in 25 OECD ülkesi için elde ettiği sonuçlar ile aynı eğilimi göstermektedir.

Uzun vadeli bulgular aynı zamanda teknolojik yeniliklerin yenilenebilir enerji tüketimini artırdığını da ortaya koymaktadır. Bu bulgu, yenilenebilir enerji tüketimindeki %0.188'lik artışın teknolojik inovasyondaki %1'lik artıştan kaynaklanacağını göstermektedir. Bu bulgu Fei vd. (2014)'nin Norveç ve Yeni Zelanda için, Alam ve Murad (2020)'in 25 OECD ülkesi için çıktılarını ile örtüşmektedir. Petrol fiyatı ile yenilenebilir enerji tüketimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuç Sadorsky (2009)'nin G7 ülkeleri için ve Troster vd. (2018)'nin ABD için bulguları tarafından doğrulanmamıştır.

Tablo 8: Uzun Dönem Sonuçları

Bağımlı Değişken: LRE_t		
Değişkenler	Katsayılar	t -istatistiği
<i>Sabit</i>	-14.980**	-2.780
$LGDP_t$	2.620***	3.864
LFD_t	0.143**	2.566
LTI_t	0.188**	2.266
LOP_t	-0.018	-0.440
D_{1998}	0.071	0.858
D_{2011}	-0.256**	-2.829
Panel B: Tanısal testler		
R^2	0.975	
Adj.- R^2	0.927	
F -istatistiği	20.149***	
Breusch-Godfrey LM testi	2.178 (0.170)	
ARCH LM testi	0.053 (0.817)	
J-B normallik testi	1.560 (0.458)	
Ramsey RESET testi	2.430 (0.035)	
CUSUM	İstikrarlı	
CUSUMsq	İstikrarlı	

Not: Parantez içindeki değerler olasılıkları gösterir. *** ve ** %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

Nedensellik bulguları Tablo 9'da sunulmaktadır. Sonuçlar, finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını göstermektedir. Bu bulgu Ohlan (2016)'nın Hindistan için, Yazdi ve Shakouri (2017a)'nın İran için, Riti vd. (2017)'nin 90 ülke için, Ali vd. (2018)'nin 19 Asya ülkesi için ve Khan vd. (2019)'nin yüksek gelirli

ülkeler için sonuçları ile tutarlıdır. Lin vd. (2016) Çin için ve Eren vd. (2019) Hindistan için finansal gelişmenin yenilenebilir enerji tüketimine neden olduğunu gösterirken, Türkiye için Çağlar ve Kubar (2017) değişkenler arasında nedensel bir bağlantı bulamamışlardır.

Sonuçlar ayrıca ekonomik büyüme ile yenilenebilir enerji tüketiminin birbirine neden olduğunu göstermektedir. Bu bulgu 25 OECD ülkesi için Apergis ve Payne (2010) ve Çin için Lin ve Moubarak (2014)'in bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bunun tersine, Öçal ve Aslan (2013) Türkiye için ekonomik büyümeden yenilenebilir enerji tüketimine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu ortaya koymaktadır.

Nedensellik analizi teknolojik yenilik ile yenilenebilir enerji tüketiminin birbirine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç Fei vd. (2014)'nin Norveç ve Yeni Zelanda için bulguları ile benzerdir. Öte yandan, Danimarka ve Norveç için Irandoust (2018), Malezya için Tang ve Tan (2013) gibi çalışmalar teknolojik yenilikten yenilenebilir enerji tüketimine doğru tek yönlü bir nedensellik bulmaktadır. Nedensellik analizi aynı zamanda petrol fiyatının yenilenebilir enerji tüketimine neden olduğunu da ortaya koymaktadır. Güney Amerika için Apergis ve Payne (2015) değişkenler arasında çift yönlü nedenselliğin varlığını belirtirken, Brini vd. (2017) Tunus için değişkenler arasında nedensel bir bağlantı bulamamaktadır.

Tablo 9: Nedensellik Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişkenler (X^2 istatistiği)				
	LRE_t	$LGDP_t$	LFD_t	LTI_t	LOP_t
LRE_t	-	40.807***	11.642***	21.800***	6.913
$LGDP_t$	29.589***	-	10.637**	29.271***	25.194***
LFD_t	25.674***	25.056***	-	13.399***	
LTI_t	15.157***	21.973***	2.634	-	
LOP_t	17.831***	44.039***	6.524	33.595***	-

Not: SUR tekniği değişkenler arasındaki nedenselliği belirlemek için kullanılmıştır. *** ve ** %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade eder.

SONUÇ VE POLİTİKA ÇIKARIMLARI

Bu çalışma, Türkiye'den 1980-2020 yılları arasındaki yıllık verileri kullanarak finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki bağlantıyı araştırmaktadır. Çalışma, literatüre uygun olarak ekonomik büyüme, petrol fiyatı ve teknolojik yeniliği ampirik modele entegre etmektedir. Türkiye ekonomisine ilişkin çok az sayıda çalışmanın bulunması, finansal ve yenilenebilir enerji sektörlerindeki gelişmeler bu çalışmaya olan motivasyonumuzu vurgulamaktadır. Değişkenlerin durağanlık özelliklerini belirlemek için Ng-Perron ve Lee-Strazicich testlerini uygulamaktayız. Değişkenler arasındaki eşbütünleşmeyi tespit etmek için ARDL yaklaşımını kullanılmaktadır. Metodolojinin son bölümünde nedensellik analizini gerçekleştirmek için Toda-Yamamoto yaklaşımından yararlanılmıştır.

Sonuçlar serilerin durağanlık analizinin eşbütünleşme için ARDL prosedürünü uygulamamıza izin verdiğini göstermektedir. Sonuçlar ayrıca serilerin yapısal kırılmalar altında eşbütünleşik olduğunu göstermektedir. Finansal gelişmenin uzun vadede yenilenebilir enerji tüketimini artırdığı görülmektedir. Ayrıca uzun vadede ekonomik büyümenin ve teknolojik yeniliklerin yenilenebilir enerji tüketimini olumlu yönde etkilediği de kanıtlanmıştır. Son olarak çalışma, finansal gelişme ile yenilenebilir enerji tüketiminin birbirine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Türkiye ekonomisi için geri bildirim hipotezinin dönem boyunca geçerliliğine işaret etmektedir.

Finansal gelişmenin yenilenebilir enerji kullanımını olumlu etkilemesi, finansal gelişmenin daha düşük finansal risk taşıdığını, daha fazla şeffaf bir yapı arz ettiği, daha düşük borçlanma maliyeti içerdiği ve fonlara daha kolay erişim sağlanabildiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yenilenebilir enerji sektörünün gelişimi için finansal sektörün gelişimine daha fazla öze göstermek, destek olmak ve önünün açmak gerekmektedir.

Ampirik sonuçlara dayanarak, Türk politika yapıcılarını finans sektörüne ilişkin çeşitli önlemler alarak yenilenebilir enerji tüketimini artırabilirler. Öncelikle finansal fonların büyük bir kısmının yenilenebilir enerji sektörünü geliştirmeye yönelik uygulanabilir, yenilenebilir enerji projelerine ve yatırımlarına aktarılması gerekmektedir. İkincisi, bu proje ve yatırımlara devlet garantisinin sağlanması gerekmektedir. Örneğin; yüksek

kredi maliyetleri gibi birçok banka riskinin devlet tarafından üstlenilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü, Türkiye yenilenebilir enerji sektöründe araştırma geliştirme faaliyetleri ve patent başvuruları teşvik edilmelidir.

Çalışmanın temel kısıtları arasında sadece Türkiye ekonomisinin analiz edilmesi ve tek bir finansal gelişme ölçütünün analizde kullanılması gelmektedir. Mevcut çalışma gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterebilir. Çalışmalar, finansal gelişmenin farklı göstergelerini dikkate alarak yenilenebilir enerji tüketiminin belirleyicilerini analiz edebilmektedir. Ayrıca çalışmalar farklı ülkeleri de analiz ederek karşılaştırmalı ampirik bulgular ve politika önerileri sunabilmektedir.

KAYNAKÇA

Abada, Z., & Bouharkat, M. (2018). Study of management strategy of energy resources in Algeria. *Energy Reports*, 4, 1-7. <https://doi:10.1016/j.egy.2017.09.004>.

Abbasi, F., & Riaz, K. (2016). CO₂ emissions and financial development in an emerging economy: An augmented VAR approach. *Energy Policy*, 90, 102-114. <https://doi:10.1016/j.enpol.2015.12.017>.

Akin, G.G., Aysan, A.F., & Yildiran, L. (2008). Transformation of the Turkish financial sector in the aftermath of the 2001 crisis. MPRA paper no. 17803.

Akkemik, K.A., & Göksal, K. (2012). Energy consumption-GDP nexus: Heterogeneous panel causality analysis. *Energy Economics*, 34(4), 865-873. <https://doi:10.1016/j.eneco.2012.04.002>.

Alam, M.M., & Murad, M.W. (2020). The impacts of economic growth, trade openness and technological progress on renewable energy use in organization for economic co-operation and development countries. *Renewable Energy*, 145, 382-390. <https://doi:10.1016/j.renene.2019.06.054>.

Ali, Q., Khan, M.T.I., & Khan, M.N.I. (2018). Dynamics between financial development, tourism, sanitation, renewable energy, trade and total reserves in 19 Asia cooperation dialogue members. *Journal of Cleaner Production*, 179, 114-131. <https://doi:10.1016/j.jclepro.2018.01.066>.

Anton, S.G., & Nucu, A.E.A. (2020). The effect of financial development on renewable energy consumption: A panel data approach.

Apergis, N., & Payne, J.E. (2010). Renewable energy consumption and economic growth: Evidence from a panel of OECD countries. *Energy Policy*, 38(1), 656-660. <https://doi:10.1016/j.enpol.2009.09.002>.

Apergis, N., & Payne, J.E. (2014). Renewable energy, output, CO₂ emissions, and fossil fuel prices in Central America: Evidence from a nonlinear panel smooth transition vector error correction model. *Energy Economics*, 42, 226-232. <https://doi:10.1016/j.eneco.2014.01.003>.

Apergis, N., & Payne, J.E. (2015). Renewable energy, output, carbon dioxide emissions, and oil prices: Evidence from South America. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 10(3), 281-287. <https://doi:10.1080/15567249.2013.853713>.

Armeanu, D.S., Vintila, G., & Gherghina, S.C. (2017). Does renewable energy drive sustainable economic growth? Multivariate panel data evidence for EU-28 countries. *Energies*, 10(381), 1-21. <https://doi:10.3390/en10030381>.

Balcilar, M., Ozdemir, Z.A., & Arslanturk, Y. (2010). Economic growth and energy consumption causal nexus viewed through a bootstrap rolling window. *Energy Economics*, 32(6), 1398-1410. <https://doi:10.1016/j.eneco.2010.05.015>.

Bekhet, H.A., & Harun, N.H. (2017). Elasticity and causality among electricity generation from renewable energy and its determinants in Malaysia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(2), 202-216. <https://www.econjournals.com/index.php/ijeeep/article/view/4223>

Best, R. (2017). Switching towards coal or renewable energy? The effects of financial capital on energy transitions. *Energy Economics*, 63, 75-83. <https://doi:10.1016/j.eneco.2017.01.019>.

Bhargava, A. (1986). On the theory of testing for unit roots in observed time series. *The Review of Economic Studies*, 53(3), 369-384. <https://doi:10.2307/2297634>.

Bowden, N., & Payne, J.E. (2009). The causal relationship between U.S. energy consumption and real output: A disaggregated analysis. *Journal*

BP (2019a). BP energy outlook, 2019 edition. Accessed November 15, 2019. <https://www.bp.com>.

BP (2019b). Statistical review of world energy. Accessed November 5, 2019. <http://www.bp.com/statisticalreview>.

Brini, R., Amara, M., & Jemmali, H. (2017). Renewable energy consumption, international trade, oil price and economic growth inter-linkages: The case of Tunisia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 76, 620-627. <https://doi:10.1016/j.rser.2017.03.067>.

Brown, R.L., Durbin, J., & Evans, J.M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 37(2):149-192. <https://www.jstor.org/stable/2984889>

Brunnschweiler, C.N. (2009). Finance for renewable energy: An empirical analysis of developing and transition economies. Economics Working Paper Series, No. 117, Center of Economic Research Zurich.

Caglar, A.E., & Kubar, Y. (2017). Finansal gelisme enerji tuketimini destekler mi? *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 96-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38545/506876>

Chang, S.C. (2015). Effects of financial developments and income on energy consumption. *International Review of Economics and Finance*, 35, 28-44. <https://doi:10.1016/j.iref.2014.08.011>.

Charfeddine, L., & Kahia, M. (2019). Impact of renewable energy consumption and financial development on CO₂ emissions and economic growth in the MENA region: A panel vector autoregressive (PVAR) analysis. *Renewable Energy*, 139, 198-213. <https://doi:10.1016/j.renene.2019.01.010>.

Dagher, L., & Yacoubian, T. (2012). The causal relationship between energy consumption and economic growth in Lebanon. *Energy Policy*, 50, 795-801. <https://doi:10.1016/j.enpol.2012.08.034>.

Deka, A., Özdes, H. and Seraj, M. (2024). The impact of oil prices, financial development and economic growth on renewable energy use.

International Journal of Energy Sector Management, 18(2), 351-368.
<https://doi:1107213610.1108/IJESM-09-2022-0008>

Elliott, G., Rothenberg, T.J., & Stock, J.H. (1996). Efficient tests for an autoregressive unit root. *Econometrica*, 64(4), 813-836.
<https://doi:10.2307/2171846>.

Erdin, C., & Ozkaya, G. (2019). Turkey's 2023 energy strategies and investment opportunities for renewable energy sources: Site selection based on ELECTRE. *Sustainability*, 11(7), 2136. <https://doi:10.3390/su11072136>.

Eren, B.M., Taspınar, N., & Gokmenoglu, K.K. (2019). The impact of financial development and economic growth on renewable energy consumption: Empirical analysis of India. *Science of the Total Environment*, 663, 189-197. <https://doi:10.1016/j.scitotenv.2019.01.323>.

Esen, Ö. (2016). Security of the energy supply in Turkey: Prospects, challenges and opportunities. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 6(2), 281-289.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijeeep/issue/31917/351083>

Fangmin, L., & Jun, W. (2011). Financial system and renewable energy development: Analysis based on different types of renewable energy situation. *Energy Procedia*, 5, 829-833.
<https://doi:10.1016/j.egypro.2011.03.146>.

Fashina, A., Mundu, M., Akiyode, O., Abdullah, L., Sanni, D., & Ounyesiga, L. (2018). The drivers and barriers of renewable energy applications and development in Uganda: A review. *Clean Technology*, 1(1), 9-39. <https://doi:10.3390/cleantechnol1010003>.

Fei, Q., Rasiyah, R., & Shen, L.J. (2014). The clean energy-growth nexus with CO₂ emissions and technological innovation in Norway and New Zealand. *Energy and Environment*, 25(8), 1323-1344.
www.jstor.org/stable/43735606.

Hall, C., Tharakan, P., Hallock, J., Cleveland, C., & Jefferson, M. (2003). Hydrocarbons and the evolution of human culture. *Nature*, 426, 318-322. <https://doi.org/10.1038/nature02130>.

Henriques, I., & Sadorsky, P. (2008). Oil prices and the stock prices of alternative energy companies. *Energy Economics*, 30(3), 998-1010. <https://doi:10.1016/j.eneco.2007.11.001>.

Horky, F. and Fidrmuc, J. (2024). Financial development and renewable energy adoption in EU and ASEAN countries. *Energy Economics*, 131, 107368. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107368>

Investment Office of the Presidency of Turkey. 2019. Invest in Turkey: Finance. Accessed November 10, 2019. <http://www.invest.gov.tr>.

Irandoost, M. (2018). Innovations and renewables in the Nordic countries: A panel causality approach. *Technology in Society*, 54, 87-92. <https://doi:10.1016/j.techsoc.2018.03.007>.

Ji, Q., & Zhang, D. (2019). How much does financial development contribute to renewable energy growth and upgrading of energy structure in China? *Energy Policy*, 128, 114-124. <https://doi:10.1016/j.enpol.2018.12.047>.

Keho, Y. (2016). What drives energy consumption in developing countries? The experience of selected African countries. *Energy Policy*, 91, 233-246. <https://doi:10.1016/j.enpol.2016.01.010>.

Khan, M.T.I., Yaseen, M.R., & Ali, Q. (2019). Nexus between financial development, tourism, renewable energy, and greenhouse gas emission in high-income countries: A continent-wise analysis. *Energy Economics*, 83, 293-310. <https://doi:10.1016/j.eneco.2019.07.018>.

Kim, J., & Park, K. 2016. Financial development and deployment of renewable energy technologies. *Energy Economics*, 59, 238-250. <https://doi:10.1016/j.eneco.2016.08.012>.

Komal, R., & Abbas, F. (2015). Linking financial development, economic growth and energy consumption in Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 44, 211-220. doi:10.1016/j.rser.2014.12.015.

Kraft, J., & Kraft, A. (1978). On the relationship between energy and GNP. *The Journal of Energy and Development*, 3(2), 401-403. www.jstor.org/stable/24806805.

Lee, J., & Strazicich, M.C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089. <https://www.jstor.org/stable/3211829>.

Lin, B., & Moubarak, M. (2014). Renewable energy consumption-economic growth nexus for China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 40, 111-117. <https://doi:10.1016/j.rser.2014.07.128>.

Lin, B., Omoju, O.E., & Okonkwo, J.U. (2016). Factors influencing renewable electricity consumption in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 55, 687-696. <https://doi:10.1016/j.rser.2015.11.003>.

Mamun, M.A., Sohag, K., Shahbaz, M., & Hammoudeh, S. (2018). Financial markets, innovations and cleaner energy production in OECD countries. *Energy Economics*, 72, 236-254. <https://doi:10.1016/j.eneco.2018.04.011>.

Masih, A.M.M. & Masih, R. (1997). On the temporal causal relationship between energy consumption, real income, and prices: Some new evidence from Asian-energy dependent NICs based on a multivariate cointegration/vector error-correction approach. *Journal of Policy Modeling*, 19(4), 417-440. [https://doi:10.1016/S0161-8938\(96\)00063-4](https://doi:10.1016/S0161-8938(96)00063-4).

Mehrara, M. (2007). Energy consumption and economic growth: The case of oil exporting countries. *Energy Policy*, 35(5), 2939-2945. <https://doi:10.1016/j.enpol.2006.10.018>.

Narayan, P.K. (2005). The saving and investment nexus for China: Evidence from cointegration tests. *Applied Economics*, 37(17), 1979-1990. <https://doi:10.1080/00036840500278103>.

Narayan, P.K., & Smyth, R. (2008). Energy consumption and real GDP in G7 countries: New evidence from panel cointegration with structural breaks. *Energy Economics*, 30(5), 2331-2341. <https://doi:10.1016/j.eneco.2007.10.006>.

Ng, S., & Perron, P. (2001). Lag length selection and the construction of unit root tests with good size and power. *Econometrica*, 69(6), 1519-1554. <https://doi:10.1111/1468-0262.00256>.

Ocal, O., & Aslan, A. (2013). Renewable energy consumption-economic growth nexus in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 28, 494-499. <https://doi:10.1016/j.rser.2013.08.036>.

OECD (2023). OECD renewable energy data. Accessed November 10, 2023. <https://data.oecd.org/energy/renewable-energy.htm>.

Oh, W., & Lee, K. (2004). Causal relationship between energy consumption and GDP revisited: The case of Korea 1970-1999. *Energy Economics*, 26(1), 51-59. [https://doi:10.1016/S0140-9883\(03\)00030-6](https://doi:10.1016/S0140-9883(03)00030-6).

Ohlan, R. (2016). Renewable and nonrenewable energy consumption and economic growth in India. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 11(11), 1050-1054. <https://doi:10.1080/15567249.2016.1190801>.

Ozturk, I., & Acaravcı, A. (2010). The causal relationship between energy consumption and GDP in Albania, Bulgaria, Hungary and Romania: Evidence from ARDL bound testing approach. *Applied Energy*, 87(6), 1938-1943. <https://doi:10.1016/j.apenergy.2009.10.010>.

Pata, U.K. (2018). Renewable energy consumption, urbanization, financial development, income and CO₂ emissions in Turkey: Testing EKC hypothesis with structural breaks. *Journal of Cleaner Production*, 187, 770-779. <https://doi:10.1016/j.jclepro.2018.03.236>.

Perron, P. (1988). Trends and random walks in macroeconomic time series: Further evidence from a new approach. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 297-332. [https://doi:10.1016/0165-1889\(88\)90043-7](https://doi:10.1016/0165-1889(88)90043-7).

Pesaran, M.H., Shin, Y., & Smith, R.J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326. <https://doi:10.1002/jae.616>.

Popp, D., Hascic, I., & Medhi, N. (2011). Technology and the diffusion of renewable energy. *Energy Economics*, 33(4), 648-662. <https://doi:10.1016/j.eneco.2010.08.007>.

Prempeh, K.B., Kyeremehorcid, C., Dansoorcid, F.K. and Yeboah, S.A. (2024). Exploring the impact of financial development on renewable energy consumption within the renewable energy-environmental Kuznets curve framework in Sub-Saharan Africa. *International Journal of Renewable*

Razmi, S.F., Bajgiran, B.R., Behname, M., Salari, T.E. & Razmi, S.M.J. (2020). The relationship of renewable energy consumption to stock market development and economic growth in Iran. *Renewable Energy*, 145, 2019-2024. <https://doi:10.1016/j.renene.2019.06.166>.

Riti, J.S., Shu, Y., Song, D., & Kamah, M. (2017). The contribution of energy use and financial development by source in climate change mitigation process: A global empirical perspective. *Journal of Cleaner Production*, 148, 882-894. <https://doi:10.1016/j.jclepro.2017.02.037>.

Sadorsky, P. (2009). Renewable energy consumption, CO₂ emissions and oil prices in the G7 countries. *Energy Economics*, 31(3), 456-462. <https://doi:10.1016/j.eneco.2008.12.010>.

Sen, S., & Ganguly, S. (2017). Opportunities, barriers and issues with renewable energy development-a discussion. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 69, 1170-1181. <https://doi:10.1016/j.rser.2016.09.137>.

Shahbaz M., Khan, S., Ali, A. & Bhattacharya, M. (2017). The impact of globalization on CO₂ emissions in China. *The Singapore Economic Review*, 62(4), 929-957. <https://doi:10.1142/S0217590817400331>.

Shahbaz, M., & Lean, H.H. (2012). Does financial development increase energy consumption? The role of industrialization and urbanization in Tunisia. *Energy Policy*, 40, 473-479. <https://doi:10.1016/j.enpol.2011.10.050>.

Shahbaz, M., Nasir, M.A., & Roubaud, D. (2018). Environmental degradation in France: The effects of FDI, financial development, and energy innovations. *Energy Economics*, 74, 843-857. <https://doi:10.1016/j.eneco.2018.07.020>.

Shahbaz, M., Khraief, N., Uddin, G.S. & Ozturk, I. (2014). Environmental Kuznets curve in an open economy: A bounds testing and causality analysis for Tunisia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 34, 325-336. <https://doi:10.1016/j.rser.2014.03.022>.

Sohag, K., Begum, R.A., Abdullah, S.M.S., & Jaafar, M. (2015). Dynamics of energy use, technological innovation, economic growth and

Yapısal Kırılmalar... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
trade openness in Malaysia. *Energy*, 90(2), 1497-1507.
<https://doi:10.1016/j.energy.2015.06.101>.

Stern, D.I. (1999). Is energy cost an accurate indicator of natural resource quality? *Ecological Economics*, 31(3), 381-394.
[https://doi:10.1016/S0921-8009\(99\)00060-9](https://doi:10.1016/S0921-8009(99)00060-9).

Tang, C.F., & Tan, E.C. (2013). Exploring the nexus of electricity consumption, economic growth, energy prices and technology innovation in Malaysia. *Applied Energy*, 104, 297-305.
<https://doi:10.1016/j.apenergy.2012.10.061>.

Toda, H.Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi:10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi:10.1016/0304-4076(94)01616-8).

Topcu, M., & Payne, J.E. (2017). The financial development-energy consumption nexus revisited. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 12(9), 822-830. <https://doi:10.1080/15567249.2017.1300959>.

Troster, V., Shahbaz, M., & Uddin, G.S. (2018). Renewable energy, oil prices, and economic activity: A Granger-causality in quantiles analysis. *Energy Economics*, 70, 440-452. <https://doi:10.1016/j.eneco.2018.01.029>.

Tsani, S.Z. (2010). Energy consumption and economic growth: A causality analysis for Greece. *Energy Economics*, 32(3), 582-590. <https://doi:10.1016/j.eneco.2009.09.007>.

Viardot, E. (2013). The role of cooperatives in overcoming the barriers to adoption of renewable energy. *Energy Policy*, 63, 756-764. <https://doi:10.1016/j.enpol.2013.08.034>.

Wolde-Rufael, Y. (2009). Energy consumption and economic growth: The experience of African countries revisited. *Energy Economics*, 31(2), 217-224. <https://doi:10.1016/j.eneco.2008.11.005>.

World Bank (2019). World development indicators. Accessed November 5, 2023. <http://databank.worldbank.org>.

Yazdi, S.K., & Shakouri, B. (2017a). Renewable energy, nonrenewable energy consumption, and economic growth. *Energy Sources*,

Yapısal Kırılmalar... The Meric Journal Cilt:8 Sayı:3 Yıl:2024
Part B: Economics, Planning, and Policy, 12(12), 1038-1045.
<https://doi:10.1080/15567249.2017.1316795>.

Yazdi, S.K., & Shakouri, B. (2017b). The globalization, financial development, renewable energy, and economic growth. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 12(8), 707-714.
<https://doi:10.1080/15567249.2017.1292329>.

Zhixin, Z., & Xin, R. (2011). Causal relationships between energy consumption and economic growth. *Energy Procedia*, 5, 2065-2071.
<https://doi:10.1016/j.egypro.2011.03.356>.

Yayına Geliş Tarihi: 25/09/2024
Yayına Kabul Tarihi: 31/10/2024
Online Yayın Tarihi:29/12/2024

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:8, Sayı:3, Yıl:2024, Sayfa:333- 357
ISSN: 2587-2206

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YABANCI DİL EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ YÖNETMELİĞİ BAĞLAMINDA İNGİLİZCE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ

Koray KAÇAR¹

Özet

Bu çalışmanın amacı İngilizce Dersi Öğretim Programı (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ve Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programının Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğine uygunluğunu inceleyip değerlendirmektir. Çalışmamızda ilgili öğretim programlarının yönetmeliğin 5., 6. ve 7. Maddesinde belirtilen yabancı dil eğitimi ve öğretiminin amacı, öğretim programları, uygulamalar konularına uygunlukları değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analiz yöntemi ile yapılan çalışmamızda programlara ve yönetmeliğe resmi internet adreslerinden ulaşılmıştır. Çalışma sonunda İngilizce dersi öğretim programlarının, yönetmelikte belirtilen dört temel dil becerisini ve iletişim becerilerini geliştirme, birbirlerinin devamı ve tamamlayıcısı olma, sürekli olarak geliştirilme gibi özellikleri sağladığı ancak zorunlu İngilizce dersinin başladığı sınıf seviyesi açısından İngilizce dersi öğretim programının yönetmeliğe uymadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Millî Eğitim Bakanlığı, Yönetmelik, Öğretim Programı

¹ Eğitim Müfettiş Yardımcısı, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, E-mail: koray_kacar22@hotmail.com, ORCID ID:0000-0002-0258-0016

Atıf/Citation: Kaçar K., (2024). Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği Bağlamında İngilizce Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 333-357.

INVESTIGATION OF THE ENGLISH TEACHING CURRICULA ON THE BASIS OF THE MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND TEACHING REGULATION

Abstract

The aim of this study is to examine and evaluate the conformity of the English Course Curriculum (Grades 2, 3, 4, 5, 6, 7 and 8) and Secondary English Course Curriculum (Grades 9, 10, 11 and 12) with the Ministry of National Education Foreign Language Education and Teaching Regulation. In our study, the compliance of the relevant curriculum with the purpose of foreign language education and teaching, curricula, and practices specified in Articles 5, 6, and 7 of the regulation were evaluated. In our study, which was conducted with the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, the programs and the regulation were accessed from the official internet addresses. At the end of the study, it was seen that the English curriculum provided the features specified in the regulations such as developing the four basic language skills and communication skills, being a continuation and complement of each other, and being continuously developed, but the English curriculum did not comply with the regulation in terms of the grade level at which the compulsory English course started.

Keywords: Ministry of National Education, Regulation, Curriculum

GİRİŞ

Bireylerin ve toplumların gelişmesinin en önemli aracı olan eğitim, planlanmış amaç ve hedefler doğrultusunda hazırlanan öğretim programlarının uygulanması ile formal ya da plansız, bireyin çevresi ile etkileşimi ile informal şekilde gerçekleşebilir. Formal eğitim, önceden belirlenmiş amaç ve hedeflerin planlı ve programlı bir şekilde belirli mekânlarda uzman kişilerce kazandırılması olarak tanımlanabilir. Formal eğitim bireylerin eğitimi için planlı, fiziki ortamlarda değişik yöntem ve teknikleri ile eğitim teknolojilerinin kullanıldığı öğretim faaliyetlerinden oluşmaktadır (Altunçekiç, 2021). Formal eğitimin gerçekleşebilmesi için ihtiyaç analizleri neticesinde planlanmış ve programlanmış öğretim programları gerekmektedir (Kalender ve Baysal, 2021). Öğretim programları her bir ders için bireylerin ulaşması hedeflenen genel amaçlar ve bu amaçları oluşturan bilgi, beceri ve tutumlar ile bu süreçte kullanılacak öğretim de değerlendirme strateji, yöntem ve tekniklerini kapsar. Öğretim programları bireylerin her bir sınıf seviyesinde ulaşması beklenen bilgi ve beceri düzeylerini belirtirken hem öğretmenlere kılavuzluk eder hem de velilerden öğrencilerden neler beklenmesi hususunda danışmanlık yapar (Millî Eğitim Bakanlığı, t.y.). Öğretim programlarının işlevlerini yerine getirebilmeleri için bilimsel, toplumsal ve teknolojik gelişmeler ışığında sürekli geliştirilmeleri gerekmektedir (Erişen, 1998; Özdemir 2009). Canlı

bir yapıya sahip olmaları öğretim programlarının önemli bir özelliğidir (Erol ve Kavruk, 2021). Bu özellikleri sebebiyle öğretim programları sürekli gelişen ve değişen bir yapıya sahiptirler. Bu değişim ve gelişim süreklilik arz etmektedir ve bu süreklilik program geliştirme olarak ifade edilmektedir (Demirtaş, 2017, s.756). Program geliştirme; programların tasarlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi süreci olarak tanımlanabilir (Erden, 1998; Özdemir, 2009; Kızılkaya, 2021). Demirtaş (2017) tarafından program geliştirme sürecinin en önemli aşaması olarak kabul edilen değerlendirme, çeşitli araçlar vasıtasıyla eğitim programlarının etkililiğinin hakkında bilgi toplanması ve bu verilerin çeşitli ölçütlere göre yorumlanması olarak tanımlanabilir (Doll, 1996; Büyükkaragöz, 1997; Erden, 1988). Program değerlendirme programın yenilenmesi, iyileştirilmesi, geliştirilmesi, programın uygulanmasının desteklemek ve nihayetinde programın sürekliliğinin sağlama amacıyla yapılır (Klenowski, 2010).

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde uygulanmakta olan İngilizce Öğretim Programlarının çeşitli açılardan değerlendirildiği ve incelendiği görülmektedir. Agcam ve Babaoğlu (2020) tarafından yapılan çalışma İngilizce öğretim programındaki kazanımların sözlü iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik olduğunu ancak ödevlendirme önerilerinin iletişim ve işbirliğinden ziyade bireysel çalışmaya yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Tyler'in Hedefe Dayalı Program Değerlendirme Modeline göre dokuzuncu sınıf İngilizce öğretim programının değerlendirildiği bir başka araştırmada programın etkili olduğu sonucuna ulaşılmış ancak lise türleri arasında kazanımlara ulaşmada farklılık tespit edilmiştir (Aslan, vd., 2023). Çelik ve Filiz (2018) ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programını Eisner modeline göre değerlendirmiş ve programın İngilizce eğitimine uygun olduğu, hedeflerinin ayrıntılı olarak ifade edildiği, motive edici ve gerçekleştirilebilir olduğu ve kazanımların programın genel amaçlarına uygun olduğu sonucuna varılmıştır (s.61). İngilizce öğretmenlerinin ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programı hakkındaki görüşlerini inceleyen Aslan ve Bağçeci (2024) öğretmenlerin genel anlamıyla dokuzuncu sınıf programından memnun oldukları ancak onuncu sınıf programından ise memnun olmadıkları sonucunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Karsantik ve Yağcı (2021) İngilizce dersi öğretim programları üzerinde yaptıkları bir meta-sentez çalışmasında ilgili öğretim programlarının uygulanmasını öğretmen, öğrenci, öğretim programı, kaynaklar, fiziki ortam, sınavlar gibi faktörler etkilemektedir. İlkokul ikinci sınıf İngilizce dersi öğretim programını katılımcı odaklı değerlendiren Kandemir ve Tok (2017) ise programın geneline yönelik öğretmen

görüşlerinin mezun olunan bölüme göre anlamlı bir şekilde değiştiğini ancak cinsiyet, kıdem, yaş gibi demografik özelliklere göre anlamlı değişkenlik göstermediği sonucuna varmışlardır. Kara ve Kara (2023) birleştirilmiş sınıflarda İngilizce dersi öğretim programının uygulanmasında sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları güçlükleri incelemişler ve sınıf öğretmenlerinin İngilizce dersi programının uygulanmasında kendilerini yeterli hissetmediklerini tespit etmişlerdir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde İngilizce dersi öğretim programlarının pek çok açıdan incelendiği görülmektedir. Program değerlendirme modellerine göre yapılan çalışmalarda programdaki kazanımlar değerlendirilmiştir. Ayrıca programa yönelik olarak öğretmen görüşleri de farklı çalışmalarda ele alınmıştır. Ancak tüm bu çalışmalar ve alanyazın incelendiğinde İngilizce dersi öğretim programlarının mevzuat açısından incelendiği bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Türkiye’de yabancı dil öğretiminin genel hatlarıyla belirlendiği mevzuat Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğidir. Bu yönetmelik yabancı dil eğitiminin amacını ve hazırlanacak programlarının temel özelliklerini belirtmektedir. Normlar hiyerarşisi açısından ele alındığında İngilizce dersi öğretim programlarının mezkûr yönetmeliğe aykırı olmaması gerekmektedir. Bu bağlamda; çalışmamız İngilizce Dersi Öğretim Programlarının, MEB Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği hükümlerine göre incelenip değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın sonunda programların yönetmelik hükümlerine uyup uymadıkları, yönetmelikte belirtilen program özelliklerine sahip olup olmadığının ortaya konması hedeflenmektedir. Çalışma, programların yönetmelik maddeleri ile değerlendirilmesi ile sınırlandırılmış olup programların uygulanmaları araştırmaya dâhil edilmemiştir.

1. İNGİLİZCE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Millî Eğitim Bakanlığı tüm eğitim programlarında olduğu gibi İngilizce Dersi Öğretim Programının da hazırlanıp uygulanmasından sorumludur. İlgili program Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlatılıp onaylanmaktadır (Aslan ve Bağçeci, 2024). Türkiye’de İngilizce Dersi Öğretim Programları, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile belirlenen temel hedefler doğrultusunda hazırlanmıştır ve etkili bir dil öğretimi için programda periyodik olarak güncellemelere gidilmektedir (MEB, 2018a). İngilizce dersi öğretim programları Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı (ADOÇP) temel alınarak hazırlanmıştır. ADOÇP öğrenilen yabancı dilin gerçek hayatta kullanılmasını ve dil öğretiminin iletişim temelli olması

gerektiğini vurgulamaktadır (CoE, 2001; MEB, 2018a). Bu öneriyi destekler şekilde, Ertem (2023) tarafından yapılan çalışma İngilizce öğretim programının, Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre en çok uygulama boyutunda ve bu boyutta da en çok konuşma becerisinin yer aldığı ortaya koymuştur. Benzer şekilde Koç (2019) da 2018 İngilizce öğretim programının önceki programlara kıyasla dört temel beceriye özellikle de konuşma becerisine daha çok vurgu yapıldığını tespit etmiştir. Sonuç olarak, İngilizce öğretim programlarının bireylerin öğrendikleri yabancı dili iletişim amaçlı kullanmalarını hedeflediği ve bu doğrultuda iletişimsel dil öğretimi temelli hazırlandıkları söylenebilir.

Ayrıca, iletişimsel dil öğretimine uygun olarak İngilizce öğretim programları işbirlikçi öğrenmeyi teşvik etmektedir. Öğrenenler arasında rekabetten ziyade işbirlikçi etkinlikler dilin doğal öğrenim sürecine daha uygundur (MEB, 2018b). İşbirlikçi öğrenme çevre ile etkileşimle başlar ve bu sayede bireyler arası etkileşim artar (Güneş, 2011). İşbirlikçi öğrenme, hedef dilin grup içerisinde sürekli kullanılmasını ve etkin bir şekilde pratik yapılmasını sağlar (Apple, 2006). Yabancı dil derslerinde işbirlikçi öğrenme yöntemlerini kullanılmasının öğrencilerin iletişim ve etkileşimini arttırdığı, bireyler arası iletişimi olumlu etkileyerek sosyal gelişimlerini desteklediği de tespit edilmiştir (Memduhoğlu, vd., 2014). İngilizce öğretim programlarının işbirlikçi öğrenmeyi öncelemesinin yabancı dilde iletişim becerilerini geliştirdiği, öğrencilerin dili günlük yaşam şartlarında kullanarak pratik yapmalarını sağladığı ayrıca öğrenenler arası iletişimi olumlu etkilediği şeklinde değerlendirilebilir.

Öte yandan, İngilizce öğretim programları öğrencilerin daha önceki öğrenmelerini hatırlatacak şekilde sarmal yaklaşımla hazırlanıp uygulanmaktadır (MEB, 2018a). Sarmal yaklaşım kazanımların önceki öğrenmeler ile ilişkilendirilerek ve onların üzerine inşa ederek ilerleyen bir öğretim yaklaşımıdır (Demirel, 2012). Sarmal yaklaşım, önceki öğrenmelerin bağlama uygun bir şekilde tekrarlanması ve genişletilmesi yoluyla öğrenmenin kalıcılığının sağlanması ve işlevsel olması nedeniyle dil öğretiminde tercih edilen bir yöntemdir (Direkçi ve Yavuz, 2018). Sarmal modelde hedef, kazanımların aynı şekilde tekrarlanması değil, yeni öğelerin önceki öğrenmeler ile ilişkilendirilerek yeni bilgiler edinilmesi ve bu bilgilerin kalıcılığının sağlanmasıdır (Uygur ve Bayındır, 2022). Sarmal yaklaşım, öğrenenlerin önceki öğrenmelerini daha iyi öğrenmelerini sağlamalarının yanı sıra yeterince öğrenilemeyen konuların da tekrar edilmelerine olanak tanır (Nation and Macalister, 2010).

Hâlihazırda, İngilizce Dersi Öğretim Programı (2-8) ve Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı (9-12) olmak üzere farklı seviyelerde uygulanmakta olan iki öğretim programı mevcuttur. İngilizce Dersi Öğretim Programı ilköğretim (2-4) ve ortaokulda (5-8) uygulanmakta ve öğrencilerin 2., 3., 4., 5. ve 6. sınıf seviyelerinde A1 seviyesine; 7. ve 8. sınıf seviyelerinde de A2 seviyesine ulaşmasını hedeflemektedir (MEB, 2018a). A1 seviyesinde bireylerin gündelik ve somut ifadelerle ve yalın bir tarzda kendilerini tanıtabilmeleri, basit tümceleri anlayıp söyleyebilmeleri beklenirken A2 seviyesinde basit ifadeleri ve iletişimde gerekli olan alanlarda sık kullanılan ifadeleri anlayabilmeleri, bilindik konular hakkında yalın ve kolay iletişim kurmaları beklenmektedir (CoE, 2001). Bununla birlikte Ortaöğretim İngilizce Öğretim Programında 9. sınıf seviyelerindeki öğrenciler için A1 ve A2 seviyeleri hedeflenmektedir. Bu durum programların sarmal yapısı için uygundur. 10.sınıf seviyesinde öngörülen seviye A2+ ve B1 seviyeleridir. A2 seviyesinden farklı olarak A2+ ve B1 seviyesindeki öğrencilerin günlük ihtiyaçlarını dile getirebilmelerinin yanı sıra uzun konuşmaları takip edebilme ve bazı duraksamalar yaşamakla beraber bu tarz konuşmalara dâhil olabilmeleri amaçlanmaktadır (CoE, 2001). 11. sınıf seviyesindekilerin B1 ve B2 seviyelerine ulaşmaları ve zor metinlerdeki karmaşık yapıları anlayabilmelerine ek olarak kendiliğinden gelişen konuşmalarda zorluk yaşamadan fikirlerini ifade edebilmeleri; benzer şekilde 12. sınıfta B2+ seviyesine gelmiş bireylerin de sohbet esnasında fikirlerini açıklıkla dile getirmeleri, karşısındakine uygun dönüt verebilmeleri ve çıkarımda bulunmaları beklenmektedir (CoE,2001). Bu bağlamda, uygulamada bulunan İngilizce Öğretim Programlarının ana hedefinin öğrencileri giriş ve keşif düzeyi (A1) öğrenenlerden bağımsız kullanıcı (B2+) seviyesine ulaştırmayı hedefledikleri ve ağırlıklı olarak konuşma yetisinin geliştirmeye odaklandıkları sonucuna varılabilir.

2. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YABANCI DİL EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ YÖNETMELİĞİ

31.05.2006 tarihli ve 26184 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve 04.03.2009 tarihli ve 27159 sayılı Resmi Gazete ile de değişiklik ve ekler yapılan Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği dört bölüm ve on iki maddeden oluşmaktadır. Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlardan oluşan birinci bölüm ilgili yönetmeliğin amacını açıklayan madde biri, kapsamı belirten madde ikiyi, yönetmeliğe dayanak oluşturan kanunu tanıtan madde üçü ve yönetmelikte geçen ifadeleri tanımlayan madde dördü içermektedir. Yönetmeliğin ikinci bölümü Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretiminin Amacı ve Programlar başlığını

taşımaktadır ve üç maddeden oluşmaktadır. Bu bölümde mezkûr yönetmeliğe göre yabancı dil eğitimi ve öğretiminin amacını açıklayan madde beş, yabancı dil öğretim programlarının özelliklerini ifade eden madde altı ve ilgili programların nasıl uygulanacağını gösteren madde yediden oluşmaktadır. Yönetmeliğin nakiller ve sorumluluğun kalkması başlıklı üçüncü bölümü farklı yabancı dil okutulan okullara nakil konulu madde sekiz ile sorumluluğun kalkması ile ilgili olan madde dokuzdan ibarettir. Son olarak, çeşitli ve son hükümlerden oluşan dördüncü bölümde de yürürlükten kaldırılan yönetmeliği belirten madde on, yönetmeliğin yürürlük tarihini ortaya koyan madde on bir ve ilgili yönetmelik hükümlerinin kim tarafından uygulanacağını belirleyen madde on ikiden teşekkül etmektedir (Resmi Gazete, 2006).

Çalışmamız, İngilizce dersi öğretim programlarının amaçları, özellikleri ve uygulamalarını ele aldığından dolayı ilgili öğretim programları yönetmeliğin ikinci bölümünde yer alan üç madde ile karşılaştırılacak ve yönetmeliğe uygunlukları incelenecektir. Dolayısıyla çalışma yönetmeliğin beşinci, altıncı ve yedinci maddeleri ile sınırlı olacaktır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, ele alınan konuyla ilgili sorgulayıcı ve yorumlayıcı bir yöntemdir (Klenke, 2016). Nitel araştırma yöntemlerinde incelenen konuyla ilgili derinlemesine bir bilgiye ulaşma hedeflenir (Morgan, 1996). Bu doğrultuda, nitel araştırmalarda genellemelerin yerine bilginin derinliğine; büyük örneklem yerine de küçük çalışma gruplarından elde edilen verilere önem verilir (Baltacı, 2019). Nitel araştırmalarda, veri toplamak amacıyla görüşme, belge analizi ve gözlem gibi teknikler kullanılır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi, yazılı belgelerin dikkatlice ve sistematik bir şekilde analiz edildiği bir araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi yönteminde ele alınan konu hakkında anlam çıkarmak ve bilgi oluşturmak için elde edilen bulguların incelenmesi ve yorumlanması gerekir (Corbin & Strauss, 2008). Doküman analizi yöntemi araştırmacılara zaman kullanımı, pratiklik, düşük maliyet, tekrar kullanım, özgünlük, kesinlik, geniş kapsam gibi avantajlar sağlamaktadır (Bowen, 2009; Corbetta, 2003; Merriam, 1998; Yin, 1994). Çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile İngilizce Dersi Öğretim Programları karşılaştırmalı

olarak incelenmesi ve analiz edilmesi hedeflendiği için doküman analiz yöntemi tercih edilmiştir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanıldığından dolayı veri toplama aracı olarak yazılı dokümanlardan faydalanılmıştır. Veri olarak Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ve Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı kullanılmıştır. Mezkûr yönetmeliğe (<https://www.mevzuat.gov.tr/>) internet adresinden, ilgili öğretim programlarına da (<https://mufredat.meb.gov.tr/>) ve internet adresinden ulaşılmıştır. Öğretim programları, MEB Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretiminin Amacı ve Programlar başlıklı ikinci bölümünde yer alan ve yabancı dil eğitimi ve öğretiminin amacını düzenleyen beşinci maddesi, öğretim programlarını belirten altıncı maddesi ve uygulamaları düzenleyen yedinci maddesi ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Mevcut çalışma doküman analizi yöntemi ile yapılmış olması nedeniyle etik kurul onayı gerekmemektedir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında doküman analizi yöntemi kullanılmış ve veriler (<https://www.mevzuat.gov.tr/>) ile (<https://mufredat.meb.gov.tr/>) internet adreslerinde alınmıştır. Doküman analizi yönteminde veri analizi, dokümanın belirlenmesi ve elde edilmesi ile başlamaktadır (Kıral, 2020). Doküman analiz süreci planlama, veri toplama, verilerin güvenilirliğini sorgulama ve verileri analiz etme aşamalarından oluşmaktadır (O'leary, 2017). Öte yandan Forster (1994) bu süreci dokümana ulaşma, orijinallik kontrol etme, kodlama, veriyi analiz etme ve kullanma şeklinde sıralamaktadır. Verilerin analizindeki bu farklı aşamalar araştırma probleminde, amacına, kapsamına ve elde edilen veriye göre yeniden yorumlanabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013).

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışmamızda İngilizce Öğretim Programlarının değerlendirilmesinde kullanılacak olan üç maddeden birincisi olan Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğinin yabancı dil eğitimi ve öğretiminin amacı başlığı altında yer alan 5. maddede yer alan hüküm;

(1) Örgün, yaygın ve uzaktan öğretim kurumlarındaki yabancı dil eğitimi ve öğretiminin amacı, Millî Eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak okul ve kurumların amaç ve

seviyeleri de göz önünde bulundurularak eğitim ve öğretimi yapılan yabancı dilde bireylerin;

a) Dinleme-anlama,

b) Okuma-anlama,

c) Konuşma,

ç) Yazma

becerileri kazanmalarını, öğrendiği dille iletişim kurmalarını ve yabancı dil öğretimine karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktır (Resmi Gazete, 2006).

şeklindedir. İngilizce öğretim programlarının genel tanıtımında programların 1739 sayılı Temel Eğitim Kanununda belirtilen temel ilkelere göre hazırlandığı belirtilmektedir (MEB, 2018a; MEB,2018b). Millî Eğitimin genel amaç ve ilkelerine uygunluğu programın tanıtımında açıkça bildirilmektedir. Bunun yanı sıra eğitimi yapılacak olan yabancı dilde bireylerin dört temel becerileri kazanmaları ve iletişim kurmaları da yönetmelikte açıkça hüküm altına alınmıştır. Benzer şekilde İngilizce Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 2.,3.,4.,5.,6.,7. ve 8. sınıflar) incelendiğinde ilkökul seviyesi için dinleme ve konuşma; ortaokul 5. ve 6. sınıf seviyesi için dinleme, konuşma ve okuma; 7. ve 8. Sınıflar için ise dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin yer aldığı açıkça görülmektedir (MEB, 2018a). Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) incelendiğinde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerisinin tüm sınıf seviyelerinde yer aldığı açıkça belli olmaktadır (MEB, 2018b). Öğretim programlarındaki iletişimsel fonksiyonlar öğrencilerin gelişimsel özelliklerine göre sınıf seviyesinde belirlenmiş ve böylece dil becerilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir (Körhasanoğulları ve Çam Aktaş, 2023). İlkokul seviyesinde öncelikle dinleme ve konuşma becerilerine yer verilmesi önce hedef dile maruz kalınması ve ardından konuşulması ile ilişkilidir. Krashen (1983) yeteri kadar dile maruz kalmayan kişilerin o dili konuşamayacaklarını belirtir. Dolayısıyla ilk seviye alma becerisi olan dinlemeye uzun süre maruz kalındıktan sonra ilk seviye üretim becerisi olan konuşmaya geçilmektedir (Demir, 2018). Dört temel dil becerisinin geliştirilmesi iletişimsel dil öğretimi yaklaşımının temel özelliklerinden biridir. Bu yaklaşımda dil ve iletişimi birbirine bağlayan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin öğretimi ve geliştirilmesine önem verilir (Güneş, 2011). Sonuç olarak, dil becerilerinin öğretimi ve öğrenilen bu becerilerin günlük hayatta kullanılıp farklı alanlarda kullanılması (Güneş, 2007) hususunda programların yönetmeliğe uygun olduğu söylenebilir.

Çalışmamıza esas olan bir diğer madde olan Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğinin 6. maddesinde;

MADDE 6 – (1) Yabancı dil öğretim programları ile ilgili olarak;

a) İlköğretim ve ortaöğretim programlarının birbirinin devamı ve tamamlayıcı nitelikte olması esastır.

b) Eğitim araç-gereci, bilimsel ve teknolojik esaslara, yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

c) Zorunlu ve seçmeli yabancı dil derslerinin öğretim programları, Kurulun onayından sonra yürürlüğe konur.

ç) Okul ve kurumlarda uygulanan yabancı dil kurslarında, Kurulca yürürlüğe konan ya da zümre öğretmenlerince programlar doğrultusunda hazırlanıp il/ilçe millî eğitim müdürlüğünce onaylanan öğretim programları uygulanır (Resmî Gazete, 2006, s.1)

hükmü yer almaktadır.İlgili yönetmelik maddesi yabancı dil öğretim programlarının nasıl hazırlanıp yürürlüğe konacağını açıklamaktadır. Maddenin 1. fıkrasının (a) bendi ilköğretim ve ortaöğretim seviyelerinde uygulanan programlarının birbirlerinin devamı ve tamamlayıcısı olacağını belirtmektedir. Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programının, İlköğretim İngilizce Dersi Öğretim Programının devamı niteliğinde olduğu programın tanıtımında açıkça yer almaktadır (MEB, 2018b, s.5). Programlarda yer alan kazanımların sınıf seviyeleri açısından incelendiğinde birbirleriyle ilişkili oldukları, tekrarlandıkları, konuların derinleştirilerek işlendiği, etkinliklerin bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta ve yakından uzağa ilkeleri göz önünde bulundurularak planlandığı ve ön öğrenmelerin işe koşulduğu anlaşılmaktadır (Baysal, vd., 2022). Ayrıca Ortaöğretim İngilizce dersi programının aşamalılık ve sürekliliğe uygun hazırlandığı tespit edilmiştir (Yücel, vd., 2019). Öte yandan, programlarda önceki öğrenmeler tekrar edilmiş (Bulut ve Atabey, 2016) ve bu tekrarlar sadece hatırlamaktan ziyade kazanımları genişletmektedir (Demirel, 2004). Programların devamlılık gösterdiğinin açıkça belirtilmesinin (MEB, 2018a; MEB, 2018b) yanı sıra programlar üzerinde yapılan çalışmalar da bu sürekliliği teyit etmektedir. Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programının ilköğretim programının devamı olduğu ve sarmal yaklaşım temelli olarak kendinden önceki programı genişleterek ele aldığı hususundan hareketle İngilizce Dersi Öğretim Programlarının mezkûr yönetmeliğin 6.maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine uygun olduğu değerlendirilebilir.

Öte yandan, ilgili maddenin (b) bendinde İngilizce öğretim programlarının çeşitli ihtiyaçlara göre güncellenmesi gerekliliğinden söz edilmektedir. Günün koşullarına bağlı olarak bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ders programlarının içeriklerinde, uygulanacak yöntem ve tekniklerde, derslerin sürelerinde değişikliklerin yapılması gerekmektedir (Merter, vd., 2012). Türkiye'deki İngilizce öğretim programlarındaki en önemli değişimlerden ilk 1998 yılında ilköğretimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılmasıyla İngilizce öğretiminin ilköğretim dördüncü sınıftan başlamasıdır (Çelik, 2019). Bu değişimle birlikçe çağın gereksinimlerine uygun olarak yabancı dil öğretimi yaşı erkene çekilmiştir. Diğer bir önemli değişim ise 8+4 eğitim sisteminden 4+4+4 şeklinde adlandırılan eğitim sistemine geçiştir. Bu değişiklikte beraber İngilizce dersleri de artık ilkokul 2. sınıftan itibaren verilmeye başlanmıştır (MEB, 2018a). Bu değişimle birlikte öğretim programlarında yaş faktörüne yönelik önemli bir değişikliğin yanı sıra 2018 yılındaki değişiklikte birlikçe değerler eğitimine yönelik değişiklikler de yapılarak öğrencilerin kişisel gelişimlerini arttırmak ve dili bir iletişim aracı olarak kullanmak hedeflenmiştir (Yaman, 2018). Küreselleşen dünyada yabancı dilde iletişim becerisine sahip olmak bireylerde aranan en önemli özelliklerden biri olmuştur. Yabancı dilde etkin bir iletişim becerisine sahip olan bireyler uluslar arası kariyer imkânlarına sahip olmaktadır (Çelik ve Büyükalın Filiz, 2018). İletişim becerisinin erken yaşta edinilmesi amacıyla dil öğretiminin erkene çekliliği söylenebilir. Ayrıca, Yaman (2018) tarafından belirtildiği gibi 2018 yılındaki değişiklikte İngilizce öğretim programlarında değerler eğitimi de önemli bir yer tutmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere aktarılması hedeflenen temel değerler arkadaşlık, adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve diğerkâmlık olarak belirlenmiştir (Akbulut, vd., 2022, s.532). Maviş Sevim ve Gül (2021) tarafından yapılan çalışmada İngilizce öğretmenlerinin bu değerleri kültürleri tanıma, anlama, saygı duyma ve öğrencilere milli ve manevi değerlerin kazandırılması amacıyla gerekli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca günümüzde yaşanan dijitalleşmeye paralel olarak İngilizce öğretim programlarında da değişime ve dijitalleşmeyi önceleyen bir yaklaşıma gidilmiştir (Karsantık ve Yağcı, 2021). Bu değişimin neticesinde, programlarda teknoloji temelli hedef ve kazanımların yer aldığı, sınıflara etkileşimli tahtaların yerleştirilmesi ile öğretmen ve öğrencilerin sadece ders kitabına bağlı kalmalarının engellendiği, esneklik ve pratik yapma olanağının sağlandığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır (Alemdar, 2024). Programda sürekli olarak yapılan değişimler ve alanda yapılan çalışmalar, İngilizce Öğretim Programının gelişen şartlar ve ihtiyaçlar göz önüne alınarak güncellendiği

ve geliştirildiği; buna bağlı olarak da İngilizce öğretim programlarının yönetmeliğin ilgili hükmüne uygun olduğu sonucuna varılabilir.

Öte yandan, Türkiye'deki tüm öğretim programlarında olduğu gibi yabancı dil öğretim programları da Kurul (Talim ve Terbiye Kurulu) onayı ile yürürlüğe girer. İlköğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı da yenilenmiş ve 1 Şubat 2013 tarihinde Talim Terbiye Kurulunun 6 sayılı kararıyla 2. sınıftan itibaren İngilizce dersleri verilmeye başlanması kararlaştırılmıştır (Çelik ve Büyükalan Filiz, 2018). Akabinde, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 19.01.2018 tarihli ve 15 sayılı kararı ile İlkokul (2-4. Sınıflar) Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu (5.-8. Sınıflar) İngilizce Dersi Öğretim Programı 2018-2019 yılından itibaren uygulanmasına karar verilmiş (TTKB, 2018a) benzer şekilde 19.01.2018 tarihli ve 40 sayılı kararı ile Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı uygulamaya konmuştur (TTKB, 2018b). Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda öğrencilere yönelik olarak Destekleme ve Yetiştirme Kursları açılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Destekleme ve Yetiştirme Kursları e- Kılavuzuna (2024) göre bu kurslar il ve ilçe merkez komisyonlarının onayı ile açılır ve e-kurs modülü üzerinden alınan kurs onay çizelgeleri ilgili milli eğitim müdürlüğünce onaylanıp uygulanır. Bu bağlamda, İngilizce öğretim programlarının ilgili yönetmeliğin 6.maddesinin 1.fıkrasının (c) ve (ç) bentlerine de uygun olduğu sonucuna varılabilir. Çalışmamızda, Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğinin 6. maddesine göre yapılan incelemede İlköğretim ve Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programlarının ilgili maddede yer alan hükümlere uygun olduğu sonucuna varılabilir.

Çalışmada ele alınan son madde olan 7. maddesinde ise;

MADDE 7 – (1) Örgün, yaygın ve uzaktan öğretim kurumlarındaki yabancı dil eğitim ve öğretimi uygulamalarında dikkate alınacak esaslar şunlardır:

a) İlköğretim kurumlarında;

1) 4 üncü sınıftan itibaren zorunlu yabancı dil derslerine yer verilir. Aynı sınıftan itibaren zorunlu yabancı dil derslerinin takviyesi amacıyla ya da ikinci yabancı dil dersi olarak seçmeli yabancı dil derslerine de yer verilebilir.

2) Tüm sınıflarda ders saatleri dışında öğrencilerin seviyelerine uygun olarak yabancı dil yetiştirici kurs programları uygulanabilir.

b) Ortaöğretim kurumlarında;

1) İlköğretimdeki yabancı dil ders programlarının devamı olarak zorunlu birinci ve Kurulca uygun görülen okullarda zorunlu ikinci yabancı dil derslerine yer verilir. Ayrıca zorunlu yabancı dil derslerinin takviyesi amacıyla seçmeli yabancı dil derslerine de yer verilebilir.

2) Okul türü ve sınıflara göre yabancı dil ders saatlerinin sayısına Kurulca karar verilir.

3) Tüm sınıflarda ders saatleri dışında öğrencilerin seviyelerine uygun olarak yabancı dil yetiştirici kurs programları uygulanabilir.

c) Yaygın eğitim kurumlarında;

1) Yaşam boyu eğitimi de destekleyecek şekilde değişik ihtiyaç alanlarına ve yaş gruplarına cevap vermek üzere çeşitli kademelerde yabancı dil kursları açılabilir.

2) **(Değişik:R.G.-4/3/2009-27159)** 8/2/2007 tarihli ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında yabancı dil kursları açılabilir.

3) Kurslar, birbirini izleyen programlar şeklinde düzenlenebileceği gibi özel amaçlı bağımsız programlar şeklinde de düzenlenebilir. Kademeli olarak da düzenlenecek yabancı dil kurslarında gerektiğinde ve ihtiyaç hâlinde kişilerin seviyeleri tespit edilir. Örgün eğitim yoluyla aldıkları yabancı dil bilgileri, uzaktan ve yaygın yabancı dil öğretimi kurslarının ilgili kademelerindeki programlarla karşılaştırılarak uygunluğu belirlenir. Bu uygunluk doğrultusunda kursiyerler, ilgili kademe de eğitime başlatılır. (Resmi Gazete, 2006, s.2)

hükmü yer almaktadır. İlgili yönetmelik maddesinin 1.fıkrasının (a) bendinin birinci alt bendinde dördüncü sınıftan itibaren zorunlu yabancı dil derslerini verileceği belirtilmekte ayrıca aynı sınıftan itibariyle aynı yabancı dil dersinin takviye amacıyla ya da ikinci bir yabancı dilin seçmeli olarak verilebileceği kayıt altına alınmıştır. Oysa Türkiye’de Talim ve Terbiye Kurulunun 01.02.2013 tarihli ve 6 sayılı kararı ile İngilizce dersi ilköğretim ikinci sınıftan itibaren verilmeye başlanmıştır (TTKB, 2013). Ekuş ve Babayigit (2013) tarafından yapılan bir çalışmada ilköğretim ikinci sınıf seviyesinden itibaren İngilizce dersinin verilmemesinin öğrenciler için faydalı olduğu hatta ders saatinin arttırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. İngilizce dersinin ikinci sınıftan başlamasıyla öğrencilerin dört temel dil becerilerini öğrenirken iletişimsel becerileri ön plana çıkarmaktır (Ersan, 2018). Erken yaşta dil öğretimi aynı zamanda dilin doğal edinim sürecini de desteklemektedir (Akdeniz ve Gelmez Burakgazi, 2020). Ayrıca erken yaşta yabancı dil eğitimine başlayan bireylerin ileriki yaşamlarında dil öğrenimi konusunda daha istekli oldukları tespit edilmiştir (Hashemi ve Azizinezad,

2011). İngilizce dersinin ilköğretim ikinci sınıftan itibaren okutulmasıyla sözlü iletişim becerisine verilen önem artmış ayrıca öğrencilerin istekliliğini arttırmak hedeflenmiştir (Işık ve Semerci, 2016). Çocukların öğrenme kaygılarının düşük olması da erken yaşta yabancı dil öğrenmeyi kolaylaştıran bir etkidir (Bür ve Aycan, 2013). Tüm bu değerlendirmeler neticesinde yabancı dil öğrenmeye erken yaşta başlamanın daha faydalı sonuçlar vereceği sonucuna varılabilir. Hâlihazırda, Millî Eğitim Bakanlığı da yabancı dil eğitimini ikinci sınıfta başlatarak bahsedilen bu faydalara ulaşmayı hedeflemektedir. Ancak, bu konuda Talim ve Terbiye Kurulunun kararı olmasına rağmen halen yürürlükte olan yönetmelik yabancı dil eğitiminin dördüncü sınıftan itibaren verileceğini hükme bağlamıştır. Bu yönüyle İlkokul ve Ortaokul İngilizce Dersi Öğretim Programlarının MEB Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğine aykırı olduğu ve pozitif hukuk kuralları ve normlar hiyerarşisine göre ilköğretim ikinci ve üçüncü sınıf öğretim programlarının yargı mercileri tarafından iptali gerekir. Ancak pedagojik açıdan incelendiğinde yabancı dil eğitimine ne kadar erken yaşta başlanırsa o kadar faydalı sonuçlar elde edileceği sonucuna varılabilir (Onursal, 2019, s.50). Yabancı dil bilmenin öneminin arttığı hızlı değişim çağında erken yaşta İngilizce dersinin yasal zeminin sağlamlaşması açısından ilgili yönetmelik maddesinin uygulamayla uyumlu bir şekilde değiştirilmesinin hatta alandaki çalışmalar dikkate alınarak ve eldeki imkânlar doğrultusunda birinci sınıftan başlatılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Aynı hükmün devamında zorunlu yabancı dil dersinin yanı sıra dördüncü sınıf seviyesinden itibaren zorunlu dersin takviyesinin amacıyla ya da ikinci bir yabancı dilin seçmeli olarak da verilebileceğinden söz edilmektedir. Bu doğrultuda Talim ve Terbiye Kurulunun 05.09.2013 tarihli ve 115 sayılı kararı ile İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Almanca Dersi (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı; 13.06.2018 tarihli ve 85 sayılı kararı ile Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Çince Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı; 05.09.2016 tarihli ve 116 sayılı kararı ile İlköğretim Kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) Fransızca Dersi (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı; 26.04.1999 tarihli ve 37 sayılı kararı ile İlköğretim Okulu 4,5,6,7 ve 8'inci Sınıf Yabancı Dil (İtalyanca) Öğretim Programı ayrıca yedi adet de farklı dillere ait olmaz üzere yaşayan diller ve lehçeler öğretim programları mevcuttur. Öte yandan, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan haftalık ders çizelgesinde de zorunlu yabancı dil dersine ilaveten ortaokul seviyesinden itibaren seçmeli yabancı dil ve/veya yaşayan dil ve lehçeler dersinin de alınması mümkündür (TTKB, 2023a). Sonuç olarak, seçmeli dersler ile ilgili Talim ve Terbiye Kurulu Kararları ve

İlgili derslerin öğretim programlarının yönetmeliğe uygun olduğu söylenebilir. Diğer alt bentte ise ders saatleri dışında yabancı dil yetiştirici kurs programlarının açılacağı kararı yer almaktadır. Bakanlığın 2023 yılında yayınladığı Destekleme ve Yetiştirme Kursları e- Kılavuzuna göre Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının sadece 8, 11, 12 ve Mezun öğrenci gruplarına yönelik olmasına karar verilmiştir (MEB, 2023). Bu kurs programlarında da yabancı dil dersi yer almaktadır. Ancak daha önceki yıllarda tüm sınıf seviyelerine yönelik açılan kurslar da bulunmaktaydı ve bu kurslarda yabancı dil dersi yer almaktaydı (MEB, 2022). Dolayısıyla ilgili yönetmelik maddesi bir zorunluluktan ziyade bir izin belirtmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kurslar ile ilgili uygulamanın da çalışmamızdaki yönetmeliğe uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Mezkûr yönetmeliğin 7. Maddesinin 1. Fıkrasının (b) bendinin 1.alt bendinde ortaöğretim kurumlarında ilköğretimin devamı olarak zorunlu birinci yabancı dilin öğretileceğinden bahsetmektedir. Bu husus yönetmeliğin 6. Maddesinin 1.fıkrasının (a) bendinde de ele alındığından ötürü yukarıda tartışılmış ve yönetmeliğe uygun görülmüştür. Ortaöğretim kurumlarında, ilköğretimin devamı olacak şekilde İngilizce dersi zorunlu birinci yabancı dil olarak okutulmaktadır. Bununla birlikte, Anadolu liselerinde zorunlu ikinci yabancı dil dersi ortak dersler içerisinde yer alırken 2023-2024 eğitim ve öğretim yılından itibaren kademeli olarak zorunlu ders statüsünden çıkarılmış ve insan, toplum ve bilim kategorisinde seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır (TTKB, 2023b). Ancak hazırlık sınıfı bulunan Anadolu liseleri ve sosyal bilimler liselerinde zorunlu yabancı dil dersi okutulmaya devam etmektedir (TTKB, 2023b). Bu husus ve devamında zorunlu yabancı dilin takviyesi amacıyla seçmeli derslerin olması hususu da yine kurul kararıyla olmaktadır ve bu da yürürlükteki yönetmelik hükmüne uygundur. Öte yandan ortaöğretim kurumlarında okutulacak ders saatleri de yine Talim ve Terbiye Kurulu kararı ile belirlenmektedir (TTKB, 2023b). Tüm sınıf seviyelerinde yabancı dil kursunun açılabilmesi de tıpkı ilköğretim kurumlarında olduğu gibi destekleme ve yetiştirme kursları aracılığıyla yapılmakta ve 2023 yılındaki düzenleme öncesi tüm sınıf seviyelerinde uygulanmaktaydı. (MEB, 2023). İlköğretim kurumlarında olduğu gibi ortaöğretimde de kursların açılması bir zorunluluk değil ancak izin verme şeklindedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde yabancı dil kurslarının açılabilmesi ve yabancı dil ders saatlerinin belirlenme yönteminin de çalışmamızdaki yönetmeliğe uygun olduğu söylemek mümkündür.

Yabancı dil derslerinin yaygın eğitim kurumlarında verilmesi ile ilgili 7.maddenin 1.fıkrasının (c) bendinde yer alan 1. alt bentte yaşam boyu eğitimi destekleyecek şekilde çeşitli alanlarda, yaş gruplarında yabancı ve seviyelerde dil eğitiminin verilebileceği belirtilmektedir. Yaygın eğitim bireylerin gönüllü olarak bilgi ve becerilerini geliştirecekleri ya da yeni beceriler edinecekleri eğitim kurumlarıdır (Karakuş Yıldız ve Taş, 2023). Yaygın eğitim kavramı çoğu kez yetişkin eğitimi, halk eğitim, yaşam boyu eğitim gibi kavramlarla birlikte ifade edilmektedir (Geray, 2002; Güler, 2004). Yaygın eğitim kurumlarının sosyal, siyasal veya ekonomik sebeplerle ortaya çıkan sorunların giderilmesinde önemli bir yere sahiptir (Kurt, 2000). Yaygın eğitim kurumlarında çağın ihtiyaçlarına uygun olarak pek çok eğitim verilmektedir ve yabancı dil eğitimi de bunlardan biridir ve en çok talep gören ilk on kurs içerisinde yer almaktadır (HBÖGM, 2022). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünün e-yaygın kurs sayfasında İngilizce ile ilgili olarak farklı seviye ve sürelerde 38 farklı kurs programı bulunmaktadır (HBÖGM, t.y.). Ayrıca farklı dil ve lehçelerde de pek çok program bulunmaktadır (HBÖGM, 2021). Öte yandan, 5580 sayılı kanun kapsamında açılan çeşitli eğitim kurumlarının da uygulayabileceği 39 kurs programı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğünün web sayfasında yer almaktadır (ÖÖKGM, t.y.). Yaygın eğitim kurslarının yapısı ve modüler şekilde ilerlemesi ile özel öğretim kurumları içerisinde yer alan sosyal etkinlik ve gelişim merkezleri ve kişisel gelişim kurslarında da çeşitli yaş gruplarına yönelik farklı seviyelerde yabancı dil eğitimlerinin verildiği göz önüne alındığında, uygulamanın Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğinin 7.maddesinin 1.fıkrasının (c) bendinde yer alan alt bentlere uygun olduğu söylenebilir.

Türkiye’de uygulanmakta olan başta İngilizce Dersi Öğretim Programı (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ile Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı olmak üzere Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne ve Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğüne bağlı yaygın eğitim kurumlarında okutulan yabancı dil öğretim programlarının genel anlamıyla Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğine uygun olduğu söylenebilir. Çalışmamızda tespit edilen en dikkat çekici uyumsuzluk yönetmelikte zorunlu yabancı dil eğitiminin dördüncü sınıftan itibaren başlayacağı açık hükmüne rağmen zorunlu yabancı dil eğitiminin ikinci sınıfta başlamasıdır. Bu konuda da uygulamanın çağın gereksinimlerine uygun olduğu ve ilgili yönetmelik hükmünün bu doğrultuda değiştirilmesinin uygun olacağı söylenebilir.

SONUÇ

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında uygulanan İngilizce öğretim programlarının Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği bağlamında incelenen çalışmada, programların yönetmelikte belirtilen dört temel dil becerisini geliştirici özellikte olma, öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirici ve ilgi çekici olma; ilköğretim ve ortaöğretim İngilizce öğretim programlarının birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olma, sürekli bir değişim ve gelişim halinde olma özelliklerini sağladığı görülmüştür. Ayrıca uygulanan tüm öğretim programları gibi İngilizce öğretim programları da Talim ve Terbiye Kurulunun onayından sonra yürürlüğe girmektedir. Kurslarla ve ikinci yabancı dil eğitimi ile ilgili olan ve kesin hüküm bildirmek yerine izin verici nitelikte olan maddelerin de uygulandığı söylenebilir. Çalışmamızda tespit edilen en dikkat çekici uyumsuzluk ise zorunlu yabancı dil dersinin ilköğretim 4.sınıftan başlayacağını bildiren hüküm ile ilgilidir. Ülkemizde 2013 yılında alınan karar ile 2014 yılından beri zorunlu birinci yabancı dil (İngilizce) dersi ilkokul 2.sınıftan itibaren verilmektedir. Normlar hiyerarşisi kapsamında Talim ve Terbiye Kurulunun kararı ile ilkokul 2. ve 3. sınıflara ait programların yönetmeliğe aykırı olamaması gerekmektedir. Ancak, erken yaşta yabancı dil eğitiminin faydaları ve önemi ile ilgili çalışmalar ışığında değerlendirildiğinde ilgili karar ve programlar yerine yönetmelik değişikliğinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Yapılacak bu yönetmelik değişikliğinin uygulamaya herhangi bir olumsuz etkisinin olmayacağı açıktır. Bu değişiklik ile fiiliyatta olan durumun resmiyet kazanması sağlanacaktır. Eğitim programlarının çağın gereksinimlerine göre sürekli olarak güncellenmesi ve geliştirilmesi hem çağa ayak uydurmak hem de ilgili yönetmelik maddesine göre resmen ve hukuken bir zorunluluktur. Programların güncellenebilir ve esnek yapılarının hukuki açıdan herhangi bir engelle karşılaşmaması için eğitim ile ilgili mevzuatın da aynı esneklik ve güncellenebilirlik içinde olması gerekmektedir. Sonuç olarak; çağın, bireyin ve toplumun gereksinimleri doğrultusunda güncellenen ve gerekli esnekliği sağlayan yasal metinler sayesinde hem eğitimcilerin ve eğitimle ilgili karar vericilerin işleri kolaylaştırılacak hem de uzun bürokratik süreçlerle zaman ve enerji kaybının önüne geçilecektir.

Çalışmamız İngilizce Dersi Öğretim Programı (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ve Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programının Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğine uygunluğu ile sınırlandırılmış olup okullarda öğretilen diğer yabancı diller çalışmamızın dışında tutulmuştur. İleride yapılacak olan

çalışmalar da İngilizce dışındaki yabancı dil derslerinin de yönetmeliğe uygunluğu incelenebilir. Ayrıca çalışmamız sadece okullarda uygulanan programlar ile sınırlıdır. Yaygın eğitim kurumlarında ve okullar dışındaki özel öğretim kurumlarındaki İngilizce dersi/kursu programları da incelenebilir. Yönetmelik olarak da sadece Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliğinin 5., 6., ve 7. maddeleri incelenmiştir. Şu anda uygulamada olan Yüksek Öğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Öğretim Yapılmasında Uyulacak Esaslara İlişkin Yönetmelik ve üniversitelerin yabancı dil eğitimi ile ilgili çıkardıkları hususi yönetmelikler bağlamında yükseköğretim kurumlarındaki yabancı dil dersleri değerlendirilebilir. Son olarak çalışmamız sadece yurtiçindeki mevzuat ve programlar ile sınırlıdır, yurtdışındaki durum ile ilgili olarak da benzer çalışmalar hayata geçirilebilir.

KAYNAKÇA

Agcam, S., ve Babanoğlu, M, P. (2020). Türkiye’de İngilizce Öğretim Programının Değerlendirilmesi: Beceri ve Ödev Önerileri üzerine Bir Çalışma. *Kastamonu EducationJournal*, 28(1), 431-441. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3635>

Akbulut, S., Üzüm, B., & Pesen, A. (2022). İngilizce dersi öğretim programında belirtilen temel değerler çerçevesinde 5. sınıf İngilizce dersi kitaplarının incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(43), 528-565. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1050724>

Akdeniz, G. & Gelmez - Burakgazi, S. (2020). A mixeddesignresearch on foreignlanguagelearning and teaching at earlyages. *InonuUniversity Journal of the Faculty of Education*, 21(1), 62-86. <https://doi.org/10.17679/inuefd.644728>

Alemdar, N. (2024). *İngilizce Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İngilizce Dersi Öğretim Programının (2., 3. ve 4. Sınıf) Dijitalleşen Çağın İhtiyaçlarına Cevap Verebilirliğinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi] Aksaray Üniversitesi.

Altunçekiç, A. (2021). Uzaktan eğitim: Öğrenci, öğretmen, teknoloji, kurum ve pedagoji. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 417- 443.

Apple, M. (2006). Language learningtheories and cooperativelearningtechniques in the EFL classroom. *DoshishaStudies in Language and Culture*, 9 (2), 277-301.

Aslan, M., Yağıznel, K., Aydın, F. & Yağıznel Ö. (2023). 9. sınıf İngilizce öğretim programının değerlendirilmesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(2), 1219-1233.

Aslan, E., & Bağçeçi, B. (2024). İngilizce Öğretmenlerinin Ortaöğretim İngilizce Öğretim Programı Hakkındaki Görüşleri. *EKEV Akademi Dergisi*(97), 129-146. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1286172>

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Baysal, H., Yedigöz Kara, Z. & T. Bümen, N. (2022). İngilizce Dersi Öğretim Programlarında Kaynaşıklık: Temel Eğitimden Ortaöğretime Sistematik bir Analiz. *Eğitim ve Bilim*, 47(209). <https://doi.org/10.15390/EB.2022.10735>

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Bulut, İ. & Atabey, E. (2016). An evaluation of the effectiveness of the primary school 2nd grade English language curriculum in practice, *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 17(3), 257-280. <https://doi.org/10.17679/inuefd.17366404>

Bür, B. ve Aycan, A. (2013). Birinci Yabancı Dil Olarak Öğrenilen İngilizcenin İkinci Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Öğrenim Sürecine Etkisi. *Turkish Studies*, 8 (10), 193- 207.

Büyükkaragöz, S. (1997). *Program Geliştirme. "Kaynak Metinler"*. 2. Baskı.

Corbetta, P. (2003). *Social research: Theory, methods and techniques*. Thousand Oaks: Sage.

Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.

Council of Europe (2001). *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge University Press.

Çelik, Ş. N. (2019). *Türkiye'de Uygulana İngilizce Öğretmenliği Lisans Eğitim Programının Öğrenci, Öğretim Elemanı ve İngilizce Öğretmenlerinin Görüşleri Doğrultusunda*

Değerlendirilmesi.[Yayımlanmamış Doktora Tezi] Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Çelik, K.&Büyükalın-Filiz, S.(2018). Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programının (2014) Eisner modeline göre değerlendirilmesi. *JRES*, 5(1), 50-67.

Demir, T. (2018). Türkçenin Ana Dili Olarak Ediniminden Yabancı Dil Olarak Öğretimine Yöntem Çıkarımı. *Uluslar arası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1(2), 117-124.

Demirel, Ö. (2004). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pegem.

Demirel, Ö. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. (18.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Demirtaş, Z. (2017). Eğitimde Program Değerlendirme Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4-özel sayı), 756-768.

Direkçi, B., & Yavuz, M. (2018). 1-8. Sınıflar Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarının sarmal programlama yaklaşımı açısından incelenmesi, *Journal Of TurkishStudies*, 13(27), 583–599. <https://doi.org/10.7827/Turkishstudies.14505>

Doll, R.C. (1996). *CurriculumImprovement. "DecisionMaking and Process"*. Allyn&BaconCompany. 9th. Ed.

B. Ekuş ve Ö. Babayiğit, (2013) İlkokul 2. Sınıftan İtibaren Yabancı Dil Eğitimi Verilmesine İlişkin Sınıfve İngilizce Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi, *Researcher*, 1(1), 40–49.

Erden, M. (1998). *Eğitimde Program Değerlendirme* (3. Baskı). İstanbul: Anı Yayıncılık.

Erişen, Y. (1998). Program Geliştirme Modelleri Üzerine Bir İnceleme. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13(13), 79-97.

Erol, T. ve Kavruk, H. (2021). Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre sınıflandırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(4), 1421-1442.<https://doi.org/10.16916/aded.937926>

Erarslan, A. (2018) Strengths and weaknesses of Primaryschool English languageteachingprograms in Turkey: IssuesRegarding Program Components. *EJAL*, 4(2). <https://doi.org/10.32601/ejal.464194>

Ertem, Z. S. (2023). Ortaöğretim İngilizce öğretim programındaki işlevler ve öğrenme çıktılarının bilişsel düzeylerinin değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 1402-1418. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1253217>

Forster, N. (1994). *The analysis of company documentation*. C. Cassell & G. Symon (Ed.) içinde, *Qualitative methods in organizational research, a practical guide* (s. 147-166). SAGE publication.

Geray, C. (2002). *Halk Eğitimi*. İmaj Yayınevi.

Güler, B. (2004). *Avrupa Birliğinin Yetişkin Eğitimi Programı Grundtving Çerçevesinde Halk Kütüphanelerinin Yeri ve Önemi*. [Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayınları.

Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148.

Hashemi, M. ve Azizinezhad, M. (2011). Teaching English To Children: A Unique, Challenging Experience For Teachers, Effective Teaching Ideas. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (30), 2083- 2087.

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2021). Kurs Programı Onayı. Ankara. <https://e-yaygin.meb.gov.tr/download.ashx?fileID=5323>

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2022). 2021 İzleme ve değerlendirme raporu. Ankara. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_04/15173151_HBOGM_Yzleme_ve_DeYerlendirme_Raporu-2021.pdf

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (t. y.). e-yaygın. meb.gov.tr. Erişim Eylül 23, 2024, <https://e-yaygin.meb.gov.tr/pagePrograms.aspx>

Işık, İ., & Semerci, N. (2016). İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerine İngilizce Kelime Öğretiminde Eğitsel Oyunların Akademik Başarıya Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 787-804.

Kalender, B., & Baysal, Z. N. (2021). Öğretim Programı ve Ders Kitaplarının Program Öğelerinin Uyumunu Açısından İncelenmesi: Hayat

Bilgisi Örneği. Bogazici University Journal of Education, 38(2), 75-96. <https://doi.org/10.52597/buje.990925>

Kandemir, A., & Tok, Ş. (2017). İlkokul 2. Sınıf İngilizce Öğretim Programının Katılımcı Odaklı Program Değerlendirme Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 46(215), 27-67.

Karakuş Yıldız, B., & Taş, A. (2023). Hayat Boyu Öğrenmeye Katılımın Yaygın Eğitim Kursları Bağlamında İncelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 52(239), 2335-2356. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.1130974>

Karsantık, Y., & Yağcı, E. (2021). Türkiye’de İngilizce Dersi Öğretim Programlarındaki Değişim Üzerine Araştırmalar: Bir Meta-Sentez Çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(32), 625-654. <https://doi.org/10.35675/befdergi.789014>

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Kızılkaya, H. (2021). Program Geliştirme Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme: İngiltere Ulusal Programı. *Turkish Journal of Educational Studies*, 8(1), 68-84. <https://doi.org/10.33907/turkjes.762920>

Klenke, K. (2016). *Qualitative research in the study of leadership*. Emerald Group Publishing Limited.

Klenowski, V. (2010). *Curriculum evaluation: Approaches and methodologies*. International Encyclopedia of Education. Elsevier Ltd.

Körhasanoğulları, N. & Çam Aktaş, B. (2023). İlköğretim İngilizce ders kitaplarında iletişimsel dil yaklaşımı, *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 79-98.

Krashen, S. D. (1983), *The natural approach: language acquisition in the classroom / Stephen D. Krashen and Tracy D. Terrell*. Pergamon Press; Alemany Press.

Kurt, İ. (2000). *Yetişkin Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Maviş Sevim, F.Ö. & Gül, S. (2021). 5.Sınıf İngilizce ders kitabında yer alan değerler ve İngilizce öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19 (42), s.187-226 <https://doi.org/10.34234/ded.958187>

Memduhoğlu, H. B., Çiftçi, S. ve Özok, H. İ. (2014). İşbirlikli öğrenmenin yabancı dil öğretimindeki önemine ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-14.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research. A guide to design and implementation*. John Wiley-Sons.

Merter, F., Kartal, Ş., & Çağlar, İ. (2012). Ortaöğretim İngilizce Dersi Yeni Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 43-58.

Milli Eğitim Bakanlığı. (t.y.). Sıkça Sorulan Sorular.Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları İzleme ve Değerlendirme Sistemi. Erişim Eylül 20, 2024, <https://mufredat.meb.gov.tr/SSS.aspx>

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2018a). İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) İngilizce dersi öğretim programı. Ankara. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=214>

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2018b). Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programı. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=342>

Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). Destekleme ve Yetiştirme e-Kılavuzu. https://e-kurs.meb.gov.tr/Dosya/2022_klavuz.pdf adresinden erişilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Destekleme ve Yetiştirme e-Kılavuzu.https://aaal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/25/123132/dosyalar/2023_09/01124438_2023-2024-egitim-ogretim-yili-DYK-Kilavuzu.pdf adresinden erişilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). Destekleme ve Yetiştirme e-Kılavuzu. https://e-kurs.meb.gov.tr/Dosya/2024_2025_DYK_Kilavuzu.pdf adresinden erişilmiştir.

Morgan, D. L. (1996). *Focusgroups as qualitative research (C. 16)*. Sage publications.

Nation, I. S. P. & Macalister, John (2010). *Language Curriculum Design*. Routledge.

Onursal, İ. (2019). Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Yaş Etkeni Üzerine Bir Değerlendirme. *Dil Dergisi*, 170(1), 38-51. <https://doi.org/10.33690/dilder.528966>

O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. SAGE Publications Inc.

Özdemir, S.M. (2009). Eğitimde Program Değerlendirme ve Türkiye’de Eğitim Programlarını Değerlendirme Çalışmalarının İncelenmesi (ss.126-149). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 126-149.

Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü (t.y.).Yabancı Diller Programları. Erişim Eylül 23, 2019. <https://ookgm.meb.gov.tr/programlar.php>

Resmi Gazete (2006). *Milli Eğitim Bakanlığı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Yönetmeliği*.31.05.2006 tarihli ve 26184 sayılı Resmi Gazete.

TTKB (Talim ve Terbiye Kulu Başkanlığı). (2013). *İlköğretim kurumları (İlkokullar ve Ortaokullar) İngilizce dersi (2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari/icerik/152>.

TTKB (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2018a). İlkokul (2-4. Sınıflar) Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu (5.-8. Sınıflar) İngilizce Dersi Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=327>

TTKB (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı). (2018b). Ortaöğretim İngilizce Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=342>

TTKB (Talim ve Terbiye Kulu Başkanlığı). (2023a). *İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi*.https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14104730_2023-43_Temel_Egitim_Ylkokul_Ortaokul.pdf

TTKB (Talim ve Terbiye Kulu Başkanlığı). (2023b). *Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi*.https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/14104459_2023-37_Ortaogretim_Kurumlari.pdf

Uygur, M., E. & Bayındır, Z., N. (2022). 2019 Türkçe dersi öğretim programının program geliştirme basamaklarına göre incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi (UTÖAD)*, 2(2), 222-245. <http://dx.doi.org/10.478347/utoad.48>

Wach, E. (2013). *Learning about qualitative document analysis*.

Yaman, İ. (2018). 2006 ve 2018 İngilizce Öğretmenliği Lisans Programları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *EKEV Akademi Dergisi*(76), 149-164.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. K. (1994). *Case studyresearch: Design and methods*. Thousand Oaks: Sage

Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B., Bümen, N. (2017). Son 15 Yılda Yayımlanan İlk ve Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programları Üzerine Bir Analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 702-737. <https://doi.org/10.12984/egeefd.305922>